

90-4

235

Jānis Grinblats

Smiltenes-Trikātas novads,

saimniekošanas apstākļi un iespējamības

Prickšvārdu sarakstījis

Pēteris Pelcis

1936

Smiltenes — Palsmanes — Aumeisteru — Gaujenes
Lauksaimniecības biedrības izdevums

●

ČILES SALPETRIS

dabīgs slāpekļa mēslojums
nodrošina augstas un vērti-
gas ražas.

●

ČILES SALPETRIS

piemērots visām augsnām
un augu kultūrām.

●

ČILES SALPETRIS

bez 16% tirā slāpekļa vēl
satur citas augiem vajadzī-
gas vielas (boru, jodu, mag-
nēziju un t. t.). Taisni šo
elementu kopējais iespaids
ar slāpekli nodrošina aug-
stas ražas pie zemas paš-
izmaksas.

L 90-4
235

L
91

Jānis Grīnblats

Smiltenes - Trikātas novads,

saimniekošanas apstākļi un iespējamības

Priekšvārdu sarakstījis
Pēteris Pelcis

1936

Smiltenes — Palsmanes — Aumeisteru — Gaujenes
lauksaimniecības biedrības izdevums

Sf-20.974x

7

Π

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

~~20-30.789~~
0307027938

„Latvju Kultūra“, Rīgā, Terbatas iela 15/17.

Z e m n i e k u z v ē . r a s t s

„Visu Latvijas zemnieku vārdā es zvēru mūžīgu uzticību zemei varenās Daugavas krastos, uzticību zemei, kas gadu tūkstošus mūsu tautai devusi spēku un izturību. Latviešu zemnieks zvēr allaž uzturēt tautas nesalaužamo vienību, ko mums devis Vadonis un 15. maijs.

Latviešu zemnieks zvēr sargāt un stiprināt mūsu varoņu izkaroto Latvijas valsti. Latviešu zemnieks zvēr nepagurt baltās un nebaltās dienās savā mūža darbā.

Latviešu zemnieks zvēr mūžu mūžos tautas brīvībai, neatkarībai, zvēr tautas vienībai un mūsu latviskai Latvijai.

To celt un sargāt lai mums palīdz visi senču gari un pats Debesu Tēvs.“

(Visu Latvijas zemnieku vārdā zvērastu nodeva Vidzemes novada vecākais P. Pelcis lielajos Pļaujas svētkos, 1935. g. 13. oktobrī Koknesē.)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

I e v a d a m

Smiltenes-Palsmanes-Āumeisteru-Gaujenes lauksaimniecības biedrības uzdevumā; nododu šo grāmatu atklātībai.

Lauksaimniecības biedrība savā 55 gadu darbībā ir centusies apzinīgi pildīt savus uzdevumus, un visi, kuri ap viņu pulcējušies, nav bijuši garā kūtri un ir daudz ko paņēmuši līdzī no darbošanās biedrībā, lai gūtās pamācības lietā un vietā liktu savā sētā un dzīvē. Daudz domas un ierosinājumu izteiktas biedrības sēdēs un sapulcēs, daudzas no viņām redzam piepildītas.

Šos daudzos gadus dzīve ir ievērojami gājusi uz priekšu. Sen atpakaļ mēs lauksaimniecības zināšanas smēlāmies pa lielākaī daļai no laikrakstiem svešās valodās. Šodien jau mūsu pašu dēli, smēlušies zinības mūsu pašu Universitātē, atgriežas savās tēvu mājās, lai saimniekotu, un, ja Dievs vēlēs, būs par priekšzīmi saviem kaimiņiem.

Ar prieku varam apsveikt mūsu kaimiņu, Bilskas pag. „Sieru“ mājas jauno saimnieku Jāni Grīnblatu, kuram ir bijusi patīka pētīt vecos rakstus, kā arī domāt par nākotnes uzdevumiem un darbiem atjaunotā Latvijā.

Skatoties atpakaļ, vērtējot un saprotot jau paveikto darbu, jo labāki un gaišāki varam saskatīt nākotni. Šai darbā „Smiltenes-Trikātas novads, saimniekošanas apstākļi un iespējamības“ ir ietverti tiklab kā mūsu novada senvēsture, pārskats par novada attīstību un izveidošanos, kā arī nospraustas galvenās līnijas nākotnes saimniekošanas darbam mūsu sētās, saskaņā ar valdības norādījumiem.

Man šķiet, ka šāda veida darbs ir pirmais, kur iztīrāti viena šaurāka novada saimniekošanas apstākļi un iespējamības, piemēroti vietējiem apstākļiem un īpatnībām. Un ja arī šis darbs ir kā pirmā vaģa tīrumā, kuŗa ir tā grūtākā, tad vēl jo ar lielāku prieku varam apsveikt viņa iznākšanu un pateikties autoram.

Mani un visu veco lauksaimnieku paaudzi it sevišķi iepriecina šī grāmata, kas dod pārliecību, ka mūsu bied-

rības darbs ir nesis augļus, ko ļoti jauki mūsu tautas vardonis, Ministru prezidents Dr. K. Ulmanis, savā runā š. g. 16. februārī Valmierā, Zemnieku dienā, bija teicis: „Man rodas prieks, kaut arī mūsu galvas paliks arvien baltākas — apstāties nekas neapstāsies, mums būs turpinātāji mūsu darbam.“

Novēlu šai grāmatai atrast dzirdīgās ausis un piekrišanu nevien mūsu novada zemkopjos, bet pie visiem, kam mīļa sava dzimtene un kas to grib pazīt un apzinīgi kopt.

P. Peļcis,
Smiltenes-Palsmanes-Aumeisteru-
Gaujenes lauksaimniecības biedrības priekšnieks.

Smiltēnē, 1936. g. februārī.

Vadošie principi saimniekošanā

(Izvilums no Tautas Vadoņa Dr. K. Ulmaņa lielās runas agronomu kongresā Rīgā, 1936. g. 4. janvārī)

„Ir jānonāk pie tā, un mēs kā par brīnumu gandrīz visi esam pie tā nonākuši, ka visa mūsu saimnieciskā labklājība un aiz šīs saimnieciskās labklājības mūsu garīgās dzīves uzplaukšana, mūsu sasniegumi kultūrā un civilizācijā beigu beigās nonāk atpakaļ pie tā, cik katrs gads ir devis mums jaunas vērtības, kuŗas no zemes ir izņemtās ārā un izceltas; runājot citiem vārdiem — viss, kas apgrozās saimnieciski mūsu valstī, savu sākumu atrod zemnieka, lauksaimnieka gada ieņēmumos, un no šo ieņēmumu augstuma atkarājas visi privātie izdevumi pašiem ražotājiem, tiem, kas algas saņem — vienalga, kādā vietā, no kādas kases — un pašvaldību un valsts budžeti.

Varētu teikt, ka šīs zemes bagātības arī pie mums ļaunas šķiroties divi daļās un proti: tās, kuŗas smeļamas ārā no zemes dziļumiem un tās, kuŗas smeļamas no lauksaimnieciski izmantojamās zemes virsas. Mēs esam spiesti atzīt, ka mūsu valstī, atskaitot mazus izņēmumus, kas vērtībās izteiktos ļoti zemu, zemes bagātību nav. Iekams nedaudzās zemes bagātības, kas mums ir patiesi par tādām kļūst, tur vēl daudz kas jāpieliek klāt. Pie mums

galvenais ir tas, ko mums katru gadu dod zemes virsma, ko lauksaimnieks ar savu darbu no zemes var paņemt mūsu īsās vasaras nedaudzās nedēļās.

Bet grūtības, kuŗas jāpārvār mūsu lauksaimniekiem, mūsu zemturiem, nebeidzas ar to, ka mēs parunājam par īso vasaru. Mūsu grūtības iet vēl tālāk. Mēs līdz šim vēl neesam pie šīm grūtībām pieskārušies tik dziļi, kā tas būtu vajadzīgs. Mums ir pazīstama lieta un mums nav vajadzīgs kautrēties to vārdā saukt, proti, pateikt, ka

izlīdzināšanās sāktos no mūsu puses, tad mums pie laika jāpadomā par to, ka mēs nedrīkstam pieļaut, ka lauksaimnieka gada ieņēmumu kopsumma kaut kādā kārtā samazinātos.

Viens no līdzekļiem, kā paturēt mūsu ieņēmumu kopsummu arī tad, ja cenas slīdētu uz leju, ir rūpēties par to, lai paceltos ražojumu daudzums, ko lauksaimnieks var tirgū laist.

Pie tam tuvākais un galu galā tomēr vislabākais ceļš ir ražas pacelšana no katra hektāra. Par to, ka mūsu lauksaimniecība vienā otrā vietā var uzrādīt hektāru skaita pieaugumu, es domāju, nav diez cik liela iemesla priecāties vai gāvilēt. Arī tas ir labi, bet tie 60 vai 65 tūkstoši hektāru, kas 1935. gadā vairāk apsēti, mums daudz nevar dot. Protams, lauksaimnieciski izmantojamās zemes platība aug un augs arī uz priekšu, bet es gribētu pateikt, ka ražu pacelšana tagadējos apstākļos būtu ieteicama lieta. Tad mēs vispirms jau dabūtu vairāk, ko mēs varam tirgū sūtīt, un ja jau valdība spēj tagadējos eksporta apmērus uzturēt, tad, ja tur pienāk daži procenti klāt, viņa spēs arī to. Reizē ar ražas pacelšanu mēs taču panākam ražošanas salētināšanu, un te nu mēs būtu vēl lielāku soli gājuši uz priekšu. Mēs ne tik vien būtu pavairojuši savu tirgū laižamo ražojumu daudzumu, bet te mēs pa tiešu, taisnu ceļu ejam uz mūsu ražojumu salētināšanu. Bet viens no līdzekļiem, kā to panākt, ir ražu pacelšana, prātīgi un saprātīgi izvedot. Ar salētināšanu mēs panākam pašizmaksas pazemināšanu vai samazināšanos.

Viss, par ko es nupat runāju, tieši vai netieši ir materiālas dabas, bet es gribētu iet tālāk un teikt: mēs taču arvien sakām, ka visiem vājaģa darba prieku izjust. Mūsu pienākums ir gādāt par to, lai tas izpildās, lai arī zemturis, lauksaimnieks sāktu sajūst vairāk prieka pie sava darba, lai viņam rastos lielāks prieks darbā, ražošanā un lielāks prieks pildīt visu to, ko agronoms viņam māca.“

Latvija ir zeme, kur latviešiem vislabāk klājas

Izvilcumi no Zemkopības ministra J. Birznieka runas 1936. g. 23. februārī
zemnieku dienā Aizputē

„Šogad ražošanā lauksaimniekiem jāiet citi ceļi. Mūsu lauksaimniecības ražojumu tirgi tā nokārtojušies, ka lauksaimnieki tagad var paplašināt vasaras kviešu sējumus. Mūsu tirgi jātur tādā pašā uzmanības centrā, kā pati ražošana. Šogad lauksaimniekiem jādomā par intensīvāku ražošanu un ražības pacelšanu, ne vairs par jaunu aņamzemes platību pavairošanu, bet daļu no aņamzemes pārvēršot atkal zālājos un paceļot jau esošas aņamzemes ražību.

Tagad mēs esam panākuši, ka visās mūsu dzelzceļu stacijās par lauksaimniecības ražojumiem lauksaimnieki saņem vienādu cenu. Jāpanāk, ka par vienādu cenu saņemtu arī ražošanas līdzekļus. Darba roku trūkums uz laukiem arī šo pavasari nebūs mazs, bet arī šis jautājums jāpārvar. Laukstrādniekus jārauga pārliecināt, ka arī no viņu darba atkarājas zemes labklājība.

No skolām jāvēlas, lai tās māca mūsu jaunatnei mīlēt savu zemi. Katram latvietim jāsaprot, ka tikai Latvijā ir tā zeme, kur latviešiem vislabāk klājas. Mūsu jaunatne jāaudzina ticībā un pārliecībā, ka mūsu zemes kopšanas un izdaiļošanas darbs ir viens no viscēlākiem un patriotiskākajiem darbiem. Zem mazpulku baltzaļiem karogiem iet jaunā latvju zemnieku cilts. Viņiem ir daudzi sekotāji. Arī pilsētās mums visiem jāapvienojas ap savu tautu, valsti un vadoni un jāstāv vienprātīgi par mūsu kopējo drošību, brīvību un neatkarību.“

No pagātnes līdz tagadnei

Jau sirmā senatnē šo zemi, te Baltijas jūras piekrastē ap Gaujas, Daugavas un Ventas sraumēm, apdzīvojusi brīva un laimīga latviešu cilts. Ļaudis mierīgi un čakli kopuši savu dzimto zemi, varonīgās cīņās aizsargājot to arī pret iebrūkošo ienaidnieku. Vēsturnieki norāda, jau sen pirms vācu ienākšanas mūsu senčiem bijusi samērā augsta kultūra. Prof. L. Bērziņš savā apcerējumā „Latviešu kultūra senatnē“, piedev visai interesantu izvilkomu no 1784. g. Jelgavā izdotā mēnešraksta „Mitauische Monatschrift“, kurā kāds autors, runādams par izrakumu pētījumiem Livonijā, starp citu jau toreiz raksta: „Viņas nedzīvoja tādā nezināšanā, ne arī bija tik mežonīgas, par kādām derētie mūki, kas rakstīja pirmās chronikas, viņas gribētu iztaisīt. Es ļoti baidos, ka zemes vēsturei čakli izsekodami, mēs galu galā uzvarētos atzītu par pārākiem, nekā tos, kas viņus uzvarēja“.

Dr. agr. h. c. J. Mazvērsītis pierāda, ka jau 12. g. s. un agrāk Baltijā zemkopība un lopu audzēšana atradusās uz visai augstas pakāpes.

Arī kristīgā ticība, tagadējā Vidzemes teritorijā bijusi izplatīta jau sen pirms vācu ienākšanas. To apliecina chronists Indriķis, 1208. gadā rakstīdams: „Pliskavas krievi jau savā laikā nāca kristīt tālaviešus“. Archeoloģiskie izrakumi pastiprina šo apgalvojumu. Līdz 9. g. s. latvi savus miroņus dedzināja, bet 10.—12. g. s. jau apraka kapos. Vēsturnieks A. Švābe raksta (sk. A. Švābe „Latvju kultūras vēsture II d., 80. lpp.), ka šie kapī pierādot krievu pareizticības iespaidu uz mūsu senčiem. Nekristīti toreiz bij vienīgi zemgaļi un kursi. Vācu krustakaņotāji, izkāpuši krastā Daugavas grīvā, tomēr nevērsā savus šķēpus pret pagānisko Zemgaļi un Kurzemi, bet skatījās uz austrumiem, iedami cīņā vispirms pret pareizticīgajiem lībiešiem, latgaļiem un tālaviešiem. Tas nozīmē, ka vācieši 12. g. s. beigās nāca iekaņot Baltiju nevis „kultūras nešanas“ vai kristīgās misionēs vārdā, bet viņu nolūki bij gluži citi: sagrābt savās rokās galvenos tirdzniecības ceļus, kuri savienoja Baltijas jūru ar Krievijas pilsētām — Pliskavu un Novgorodu, kā arī Daugavas-Dņepras ūdens ceļu.

T. s. „Pliskavas lielceļš“ senāk gājis no Rīgas uz Siguldu, tad uz Cēsīm, Trikātu, Vijciemu, Gaujienu, Alūksni un Pliskavu (sk. P. Abuls „Kur atradās Beverina?“ 31. lpp.). Šis pats ceļš pastāv vēl tagad, izņemot ceļa ga-

balu no Vijciema muižas līdz Aumeistera Lielajam kro-
gum, kuŗš tagad vienīgi ziemas ceļā ir braucams.

Ceļš gājis no Vijciema sila kroga (pie tagadējām Stam-
pu mājām) gar Ģibes purvu uz Bajerinu, Sviesta krogu,
Vērsīti, Aumeistera Lielo krogu un Zaķu muižu tālāk uz
Gaujienu un Pliskavu. Šādā lielceļa pastāvēšanu aplie-
cina arī zviedru revīzijas grāmata no 1687. gada, kuŗa
glabājas Valsts vēsturiskā archīvā, Rīgā.

Atrasdamies svarīga satiksmes ceļa malā, mūsu novads
pārdzīvojis daudz kuŗa vētru.

Smiltene, tāpat Trikāta un apkārtējie pagasti senātnē
skaitījās Tālavas novadā. Latviešu Indriķa chronikā Tri-
kātas vārds daudzkārt minēts. Ap 1208. gadu Trikātā
stāvējusi senlatvju pils, kuŗā dzīvojis Tālavas novada vir-
saitis Tāivaldis. 13. g. s. sākumā Trikātu un Smiltenes
apvidu pārstaigā dažādi iebrucēji, galvenokārt igauņi, ar
kuŗiem Tālavas latviešiem iznāk it bieža sastapšanās ieroču
cīņā. Jau pieminētā Indriķa chronika raksturo mūsu sen-
čus kā varonīgus cīnītājus. Vēl tagad, pēc 700 gadiem,
ir iemesls jūsmot par senlatvju kuŗavīru lielo drosmi, viņu
žiglumu uzbrukumos un neatlaidīgo kaujas sparū. Tie ir
bijuši lieli cīņu laukos, draudzībā un lieli arī naidā. Īsti
varoņi šī vārda visdziļākā nozīmē.

1211. gadā igauņi uzbrūk Tāivalda pilij Trikātā, pēc
kam aplenc Beverinas pili. Par šo notikumu chronists
Indriķis stāsta:

„Ugaunieši tad sauca sev palīgā sakaliešus un piepēši
iebruka latvju zemē, Trikātas tiesā, un kādu latvi, vārdā
Vardeķi, tie dzīvu sadedzināja ugunī, citus sagūstīja un
darīja latvjiem daudz ļauna un aplenca pili Beverinu
(„castrum Beverin“), augu dienu uzbrukdami pilī esošiem
latvjiem. Bet latvji bruka ārā no pils un stājās tiem droši
cīņā prefī, pie kam tie piecus no ugauņiem nokāva un ie-
guva viņu zirgus un steidzās pili atpakaļ pie sava prie-
steŗa, kuŗš tobrīd tur bija un slavēja ar to kopā Dievu,
gan manīdami, ka viņš tiem stāv klāt. Viņu starpā bij Ro-
boams, viens no drošsirdīgākiem. Tas nokāpa ienaidnieku
vidū, divus no tiem nokāva un atgriezās no sānpuses pili,
vesels un neskārtis atpakaļ pie savējiem.“

Cīņu varonīgu senlatvju cīnītāju — Veķi, raksturo
Aleksandrs Grīns savā „Varoņu grāmatā“ sekoši:

„1218. gada augustā cauri Sakalai iet cīņā pret ziemeļ-
igauņiem latvju un libiešu apvienotais kuŗaspēks, un Veķi
redz atkal Tālavas varoņu rindās. Ceļā sabiedrotiem pie-
nāk jauna vēsts: Novgorodas un Pliskavas krievu kuŗazi
ar 16.000 vīriem nāk kuŗā pret Vidzemi, lai kopā ar
igauņiem ietu latvju zemi dedzināt.

Priekšpulku sadursmē sabiedrotie atsviež krievus, atņemdami Novgorodas lielkņaza karogu un vēl divus citus. Tad krievi, atkāpušies divas jūdzes un nostājušies aiz kādas upes, safaisās izšķirošai kaujai, rībinādami savas kara bungas un spēlējami kara stabules.

Abas naidīgās armijas šķīr maza upe un krievu bultu lietūs, kas sāk līnāt pāri šai straumei, aizsedz sauli pie debesīm.

Ciņa ilgst no rīta līdz vēlam vakaram. Uznākot naktij krievu kņazi atkāpjas no upes, aizveddami savus pulkus atpakaļ pie nometnes ugunīm. Sabiedrotie griežas mājup, bet klusi šoreiz jāņ atpakaļ uz dzimteni Tālavas karavīri, jo varoņa Veķa vairs nav starp dzīvajiem“.

Viņa nāvi chronists Indriķis apraksta šā:

„... bija kritis zināmais latvis Veks, kas pret deviņiem krieviem viens pats bij ļoti ilgi cīnījies, atspiedies pie kāda koka; tad pēdīgi, no mugurpuses ievainots, viņš krita un nomira...“ (oriģinālā šis teikums skan: „Lettus quidam Veko, qui cum nonem Ruthenis solus, ad arborem versus diutissime pugnavit, et tandem post tergum vulneratus, cecidit ipse et mortuus est“).

Tai pašā Indriķa chronikā atrodam vēl citu Tālavas varoņu vārdus minētus, līdz ar attiecīgo kauju aprakstiem. Tie ir Rusins, Dotis, Paiķis, virsaiša Tālivalda dēli Rameķis, Varibuls un Druvvaldis u. d. c.

Pats virsaitis Tālivaldis bijis vecs vīrs, kamdēļ novadu pārvaldījuši un latvju karotājus cīņās veduši tā dēli. Tālivaldis dzīvojis savā pili Trikatā. Kā chronists stāsta, šeit arī viņu 1215. gadā pārsteidz pēkšņi iebrukušie igauņi un sadedzina dzīvu. Šis pēdējais Tālavas valdnieks, kā visi latvieši, palicis liels un cēls pat nāvē ejot: glabādams savu dēlu mantas noslēpumu, tas neizpauž to, bet mierīgi cieš uguns mokus.

Ap to laiku (1215. g.) senā Tālava bij ienaidnieku visnotāl apdraudēta, jo nepagāja ne gads, kad šeit nemēģinātu iebrukt kāds no ienaidniekiem — krievs, lietuvietis vai igauņis.

Tamdēļ Tālivalda dēli — Rameķis un Druvvaldis dodas uz Rīgu pie bīskapa Alberta lūgt palīdzību. Latviešu vārdā tie apsola atnest pareizticību un pāriet katoļu ticībā, kā arī dot bīskapam no ik divi zirgiem vienu pūru labības, ja tas apsolās ņemt Tālavu savā aizsardībā.

Bīskaps tam piekrīt un jau 1215. gada pavasarī sūta savu priesteri Indriķi uz Tālavu, lai tas kristītu ļaudis katoļu ticībā. Igaunū un krievu iebrukumi zemē tomēr nemitas.

1216. gadā Tālavā atkal ierodas krievu Pliskavas kņaza Vladimira sūtītie pulki, lai ievāktu meslus. Aizejot viņi **nodedzina Beverinas pili**, kā arī noposta daudz ciematu. Tas sanikvoja vietējos latviešus, kamdēļ tie, bīskapa un ordeņa atbalstīti, uzbrūk krieviem. **Karš** beidzas ar krievu karaspēku sakaušanu. Krievi lūdz mieru, ko arī noslēdz 1224. gadā.

13. g. s. sākumā visā Eiropā strīdīgs bij suverēnās varas jautājums, kas izvērtās pāvesta un ķeizara itkā divvaldībā. Šai sakarībā toreiz savāds bij arī Baltijas tiesiskais stāvoklis. Jau 1202. gadā Romas pāvests proklamēja Baltiju jeb t. s. Livoniju par Dieva mātes Jumpravas Marijas valsti jeb **sv. Māras zemi**.

Cīņā starp valsti un baznīcu laicīgās varas dēļ, uzvarēja baznīca, kamdēļ jau 1302. g. pāvests Bonifacijs VIII pasludināja, ka baznīcas vara ir augstāka par valsts varu. Tamdēļ arī bīskaps, kā pāvesta pilnvarota persona, ir galvenais zemes pārvaldnieks.

Bīskaps Alberts, sekmīgākai zemes okupācijas izvešanai, 1202. gadā nodibināja t. s. **Zobenbrāļu ordeni**, kuŗa uzdevums bij — aizstāvēt katoļu baznīcu un cīnīties ar tās ienaidniekiem. Tas gan pastāvēja tikai 34 gadus, jo 1236. gada 22. septembrī, kaujā pie Saules, leiši un zemgaļi galīgi sakāva ordeni, to iznīcinot. Dzīvi palikušie bruņinieki pievienojās vācu jeb teitoņu ordenim, turpinot savus uzdevumus. Ar pāvesta Inocenta III bullu bij noteikts, ka ordenis dabū vienu trešo daļu no visām iekārotām zemēm, bet divi trešdaļas patura bīskaps. Tamdēļ arī ikreizes pēc jaunu teritoriju pievienošanas, notika viņu dališana. Tā arī 1224. gadā sadalīja Tālavas novadu, pie kam Trikāta un Smiltene piekrīt ordenim. Bīskaps dabū rajonu ap Burtnieku ezeru. Jaunieģūtajās zemēs nostiprinādāmie, ordeņa bruņinieki ceļ stīpras mūra pilis, kurās tie arī dzīvo.

Šo piļu drupas vēl šodien skatāmas Trikātā, Smiltēnē un citos dzimtenes novados. **Smiltenes pils**, kuŗas drupas vēl šodien skatāmas Abula upes stāvajā kraujā, celta 1370. gadā. Toreiz ordeņa mestrs bijis Vilhelms v. Freymersens. Vēlāk gan pils pāriet bīskapa īpašumā.

Daudz agrāk — jau 1284. gadā — celta ordeņa pils Trikātā.

Masīvo piļu celšana uzlikusi visai smagas nastas mūsu senčiem, kuŗiem vajadzēja piegādāt visu nepieciešamo būvmateriālu, kā arī rakt platus un dziļus grāvjus apkārt pilim un uzvest vaļņus.

Ap šiem senās varas mitekļiem saistās daudz asaru un lāstu. Ja tumšie pagrabi spētu runāt, tie paustu nervus stindzinošus nostāstus par šausmu pilnajiem vergu laikiem Latvijā.

Smiltenes bruņinieku pilī atradusies arī baznīca, kuŗa iesvētīta 1370. gada 25. martā, t. i. Māras dienā, kamdēļ arī nosaukta par Māras baznīcu. Prāv. Dr. K. Kundziņš domā, ka no šiem pirmajiem katoļu laikiem Smiltēnē ieviesušies trīs Māras dienu tirgi — mazais 2. jūlijā, lielais — 15. augūstā un Sveču dienas tirgus — 2. februārī, kuŗi vēl tagad pastāv.

Kad īsti Smiltenes baznīca pārcelta no pils uz viņas tagadējo atrašanās vietu, nav skaidri zināms. Tomēr, domājams, tas noticis jau 15. gadu simtenī, jo kad 1561. gadā krievi iebrūk Vidzemē, tie ap Smiltenes baznīcu atrod jau uzceltu miestu, kuŗu nodedzina.

Trikātas baznīca celta ap 1280. gadu, nosaucot to par Sv. Jāņa baznīcu. 1567. gadā, cik zināms, te jau sludinājis luterāņu mācītājs M. Burchards. Cara Jāņa Briesmīgā kara pulki izposta arī Trikātas novadu, dedzinot zemnieku mājas un izlaupot tās.

Ordeņa varai sabrūkot, Vidzeme nonāk zem Polijas un Trikāta ar novadu skaitās karaļa Sigismunda II. Augusta īpašums. Toreiz Trikāta bijusi neliela pilsētiņa ar attiecīgām tiesībām. Sekojošos kara gados to noposta un vairs neatjauno.

Smiltēnē poļu laikos valdīja karaļa ieceltais pilskungs Kaspars Mlodeckis. Viņš centās apspiest ieviesušos luterānismu, atgriežot ļaudis katoļu ticībā, kas tomēr neizdevās.

Poļu valdīšanas laikā mūsu novadam jāpārdzīvo baigi mirkli, jo šeit kā Maskavas caristes pierobežā, pastāvīgi uzturas poļu kaŗaspēks. Laupīdami un slepkavodami poļu kaŗavīri sirojuši no viena paģasta uz otru, atņemdami zemniekiem maizi un lopus. Šādas rīcības rezultātā, zemē bads un mēris, kuŗam vēl pievienojās neredzēts aukstums 1601./02. g. ziemā. Mēŗa slimībai par upuri krita daudz ļaužu, tā, ka 1601. gada rudenī nebijis cilvēku, kas rudzus plauj.

Jau ap 1600. gadu sākas zviedru iebrukumi Vidzemē, lai atņemtu to poļiem. Pēdējie atkāpdamies dedzina, laupa un spīdzina ļaudis, cik spēdami.

1624./25. gadā zviedru valdības revīzijas aktos atrodamas ziņas, ka poļi, atkāpdamies, svilinājuši Blomes paģasta vecāko Kurmi ugunī, bet tā paša paģasta saimniekam Duķeļim izdurtas acis; Strēbelim paņēmuši zirgu un govī, pašu spīdzinājuši, dedzinājuši un visādi mocījuši; Enni-

tes atraitne galīgi izlaupīta, bet Ķevera dēlu aizveduši poļi sev līdz, reizē nolaupot arī 4 zirgus. Pilnīgi izlaupīts Bilskas pagasts, kurā tikai 2 zemniekiem ir pa zirgam un govij. Daudzas mājas pilnīgi izmirušas no mēra.

1630. gadā Smiltenes pagastā no 182 zemnieku mājām apdzīvotas tikai 128, pārējās 54 stāv atmatā. Visā pagastā saskaitīti 105 zirgi un 108 govīs.

1600. gada rudenī Trikātas pili ieņēma toreizējais Zödermalandes hercogs, vēlākais Zviedrijas karalis Kārlis 9. Sekojošos gados pils pāriet drīz vienās, drīz otrās rokās, jo poļi sīvi pretojas, negribēdami Vidzemi atstāt. Turpat 25 gadus no vietas asinīm slakās Tālavas lauki, jo šeit nemitīgi krustojas poļu un zviedru, gan arī krievu ieroči, līdz beidzot zviedru karalis Gustavs Adolfs izdzen poļus no Vidzemes, pievienojot to Zviedrijai.

Nu sākas t. s. „zviedru laiki“, kurus tautas mute apzīmē par „zelta laikiem“ un ne bez pamata: ja līdzšinējie zemes kungi — bīskaps, ordenis, un poļu karalis — jau veselus 400 gadus bij latvju tautu tikai verdzinājuši un apspieduši, tad jaunie valdītāji — zviedri — bij daudz humanāki un sāka rūpēties arī par tautas izglītību un zemnieku dzīves apstākļu uzlabošanu.

Šai sakarībā, ļoti svarīgs bij zviedru valdnieka Kārļa XI laikā izdots kadastra likums un muižu zemes redukcija. Revīzijas ceļā noskaidroja bruņinieku, resp. muižnieku juridiskās tiesības uz zemi, izpētot šo lietu sīki atpakaļ līdz 13. g. s. sākumam. Protams, noskaidrojās, ka muižas patiesībā ir ordeņa vai bīskapa īpašums, kurš nodots muižniekiem tikai lēna, resp. aizdevuma veidā. Sakarā ar to visas **muižas atsavināja, pārņemot tās valsts īpašumā.** Viņu agrākiem īpašniekiem atļāva gan muižas pārvaldīt arī uz priekšu, bet tos ieskaitīja kā **mūža nomniekus.** Lai noteiktu katrai muižai nomas lielumu, kāda tai ikgadus jāmaksā Zviedrijas valdībai, vajadzēja zemi pārmērīt un novērtēt. Šo darbu veica laikā no 1683.—1693. gadam.

Ķēniņš Kārlis XI ar sevišķu likumu arī noteica, ka neviens muižu nomnieks nedrīkst zemniekus vairāk izkalpināt, kā tas atzīmēts zemes revidentu sastādītās „vaku grāmatās“. Zemniekam bij tiesība atpirkties no klaušām, atberot tās graudā. Rudzu pūrs skaitījās $\frac{1}{2}$ dālderis jeb 45 grašus vērts, zirdzinieka diena — 4 grašus, bet kājnieceka diena — 3 grašus. Izejot no šiem skaitļiem, aprēķināja klaušu vērtību zviedru sudraba dālderos, uzskatot to kā samaksu par zemnieka liefošanā nodoto zemi. Novērtējot zemnieku mājas, vadījās no zemes ienesības, šķīrojot visas zemes četrās klasēs. Bija pieņemts, ka viena zviedru mucasvieta (apm. $1\frac{1}{2}$ pūrv.) labas zemes dod tīra

atlikuma vienu mucu rudzu (2 pūri), kas toreiz maksāja 1 dālderī. Sliktākai zemei, protams, šis atlikums attiecīgi mazāks, kamdēļ tur dāldeņa vērtība sanāca tikai no 1½ vai 2 mucas vietām.

Tā cēlās māju ienesīguma izteikšana „dāldeņu vērtībā“, kuŗa Latvijā bij pazīstama vēl neilgi atpakaļ.

Tā zviedru valdība izrāva zemniekus no muižnieku patvaļas, jo kļaušas bij ierakstītas „vāku grāmatās“ un tās varēja samaksāt arī naudā, jo zemniekiem bij atļauta brīva tirdzniecība ar saviem ražojumiem. Tas vairoja turību un patstāvības tieksmes, kamdēļ jau ap 1680. gadu vērojama rentes māju izcelšanās (protams to drīzi pārtrauca krievu iebrukums. Ref.), tēva māju sadalīšana starp dēliem u. t. t. Šai sakarībā jau toreiz dažkārt risinājušies arī tīri drāmatiski skati, kā to liecina zemāk pievestais izvilcums no Trikātas zemes tiesas priekšsēdētāja Franča Filipa Ņeniņa sūdzības priekšniecībai par Vijciema Stampju Jēkaba pārkāpumiem, sakarā ar tēva zemes dalīšanu:

„Jau 1679. gadā dabūju pārlicināties, ka Stampju Jēkabs ir atdalījies no tēva zemes un dzīvo lielā naidā ar diviem vecākiem brāļiem. Nepiepildamā zemes kārē, savas nolādētās sievas uzskūdīts, kuŗa par šo vīru valda kā par savu vergu, viņš dabūja atļauju pieņemt mērnīku, lai tas palīdzētu brāļiem atņemt ¼ arklus zemes un pievienot sev. Šis jaukais zellis slepeni atveda no Valmieras mērnīku un lika tam, šaipus abu pārējo brāļu ērberģiem, piegriezt viņam labāko tīruma gabalu ciemāta vidū, lai gan viņam jau bij savs lauks pie paša celtās rijas.

Kad brāļi man apsūdzēja Jēkabu, aizjāju turp un atradu, ka viņi man bij teikuši patiesību. Par šo lietu ziņoju toreizējam zemes tiesnesim, kuŗš man uzdeva Jēkabam piemērīto zemi atkal atdot vecākam brālim Matīsam, bet Jēkabam ierādīt laukus pie viņa jaunās rijas. Šai pavēlei Jēkabs nepaklausīja: kad atnāca rudzu sējamais laiks, viņš savu patvarīgi iemērīto zemi apsēja ar rudziem. Es pavēlēju Matīsam apsēt Jēkabam ierādīto tīrumu un nopļaut viņa sēto druvu, kad labība būs gatava. Šo rīkojumu Jēkabs nelikās dzirdis, bet 1682. gada rudenī ar varu nopļāva brāļu laukā sētos rudzus un tos sakrāva gubās. Es pavēlēju gubās iespraust krustus un neaizskārt bez mana lēmuma. Jēkabs tos aizsvieda un naktī zagšus noveda gubiņas no lauka. Tad liku viņu saņemt ciet un ieslēgt dzelzīs.

Runājot par Jēkaba un viņa sievas īpašībām, jāsaka, ka tās ir vienādas dabas: sliņķi, dzērāji un netikļi. Viņam nav bērnu un par tādiem zemniekiem vienmēr jābūt sliktās domās.

Nemot visu to vērā, lieku priekšā: aizturēt Jēkabu Rīgā un nodot draguņos.

Pazemīgais kalps

Ķeniņš.“

Trikātā, 29. aprīlī 1686. g.

Sis vēsturiskais dokuments zināmā mērā raksturo tā laika intereses un tikumus.

Svētiegie miera un kulturāla uzplaukuma gadi zem zviedru valdības tomēr neturpinās ilgi, jo 1700. gadā sākas lielais Ziemeļu karš, kurš skar arī Vidzemi.

1702. g. 9. augustā krievi izposta Smilteni un apkārtni, sagraujot baznīcu un skolas namu. No 285 zemnieku mājām izpostītas 204. Nodedzinātas arī apkārtējās muižas, atskaitot Raudiņu, kas paliek kara postījumu neskārta. Ap to pašu laiku krievu karaspēks izposta arī Trikātu. Zemnieku posts ir liels, jo mājas nodedzinātas, druvas izbradātas, mājkuoņi nogalināti vai aizdzīti prom. Ļaudīm trūkst pārtikas. Kā ilgstošā kara sekas, 1710. gadā Vidzemē atkal plosās mēris, no kuŗa mirst tūkstošiem cilvēku. No Smiltenes baznīcas grāmatām redzams, ka dažos ciemātos apmiruši it visi iedzīvotāji bez izņēmuma.

Ziemeļu karā zviedri zaudē, kamdēļ spiesti pamest Vidzemi krieviem, kuŗi to pārvalda līdz 1918. gadam.

Tāds īsumā ir mūsu novada vēstures gājiens.

Tālākās rindās vēl vispārējos vilcienos apskatīsim zemnieku stāvokļa veidošanos no Tālivalda laikiem līdz mūsu dienām.

Kā sākumā pieminēts, jau pirms vācu ienākšanas, Tālavas latvieši bij pareizticīgi un maksāja nodevas Pliskavas valdniekiem. Kad Tālava padevās bīskapam, apgabalu sadalīja savā starpā ordenis un bīskaps, kuŗi arī ievāca meslus, t. i. nodevas. Līdzīgos nolūkos mūsu zemē siroja vēl arī krievi līdz apm. 1285. gadam

Tanī laikā Eiropā pastāvēja t. s. feodālisms, kā apzīmēja valsts iekārtu, kur augstākā vara jeb suverēnitāte izslīd no valdnieka rokām un pāriet uz īpaši privileģētām personām vai iestādēm, kuŗas, piesavinājušās varu, kļūst par īsteniem „zemes kungiem“, kas maksā valdniekam nodevas, bet pavaltstniekus pārvērš par saviem ļaudīm.

Šāds „zemes kungs“ 13. g. s. sākumā Baltijā bij katoļu baznīca, kuŗas pilnvarās rīkojās bīskaps un ordeņa mestri.

Visa iestrādātā zeme tomēr arī uz priekšu palika vietējo latvju un lībiešu cilšu īpašums (sk. A. Švābe „Latvju

kultūras vēsture", II d., 187. lpp.). Visa pārējā bij „Dieva zeme“ jeb nevienam nepiederošs kopums, kas sastāvēja no bieziem mežiem, staigiem purviem un neauglīgas smilts. Tā pārgāja Māras zemes valsts īpašumā, no kuŗa vēlāk „zemes kungi“ atšķīra lielākus vai mazākus gabalus, izdodot tos lietošanā (t. i. „izdodot uz lēni) bruņiniekiem, līdz ar tiesību ievākt „kunga tiesu“ jeb „paġastu“ no apkārtējiem novada zemniekiem. Protams, pirms šādas izlēņošanas, pieminēto „kunga tiesu“ ievāca pats bīskaps. Tā tad ar katru jaunu lēņa grāmatu bīskapa ienākumi samazinājās. Bet šāda bruņinieku atalgošana bij nepieciešama, jo tie gāja kuŗā un aizstāvēja valsti, kamdēļ pašiem viņiem nebij iespējams izlēņoto zemi kopt.

Izlēņoto objektu skaits auga augumā. Tādā kārtā pamazām veidojās „valsts valstī“, līdz 15. gadu simtenī šī lēņa turētāju — vasaļu kārtā jau bij tik stipra, ka prata sev nodrošināt dzimtīpašuma tiesības uz lietošanā piešķirto lēni. Šai laikmetā jau varam runāt par Baltijas muižniecības sākumiem. Vēl 100 gadus vēlāk — 16. g. s. vidū — muižniecība jau izveidojusies par tik iespaidīgu faktoru, kas spēlē noteicošu lomu visā sadzīvē.

Kad kungiem vairs nepietika ar zemnieku nodevām, t. s. „kunga tiesu“ jeb desmito, tie sāka dibināt muižas, izraugoties šim nolūkam augstākās un auglīgākās vietas, īpaši upju un ezeru tuvumā. Zemniekus nodzina no viņu iekoptām druvām, pārceļot to ēkas uz meža zemes jeb arī vienkārši tās nopostot. Jaundibināto muižu zemes apstrādāšanu kļuva kārtā uzlika tiem pašiem zemniekiem, pie kam gadu no gada šīs kļaušas kļuva smagākas.

Vēlāk, pat vēl 19. g. s., dibina arī t. s. lopmuižas uz zemnieku māju rēķina. Zviedru valdība kā jau iepriekš sīkāk aprādīts, gan cenšas salaust muižnieku varu Vidzemē, taču krievu laikos tā atkal uzplaukst divkāršā varēnībā. Iestājas visdrūmākie kļaušu laiki.

Zemnieki, nespēdami kļaušas pildīt, nereti paliek muižai parādā, kamdēļ tiek no mājām padzīti. Citi bēg no saviem kungiem, bet ja tos noķer, saņem bargu miesas sodu, kuŗš tais laikos bij pilnos ziedos.

Par Smiltenes un Trikātes muižu dibināšanu noteiktu ziņu trūkst. **Plāņu** muiža dibināta 1676. gadā, iznīcinot trīs zemnieku mājas — Plāni, Strēli un Sēpuru. Zemnieki sadalās vijciemiešos, gaiķaviešos un naugardiešos. Jau 1688. gada dokumentos pieminētas gandrīz visas tās pašas mājas, kādas mēs pazīstam šodien, tikai dažas no tām, laikiem ejot, mainījušas savu nosaukumu, tā Maisiņš toreiz saucies par Kulīti, Elvancis par Overlandu, Lielācis par Lāčsprākli, Maz-Lācis par Lāčasti u. t. t. Uz-

glabājies kāds Lāča Madžas (dz. 1732. g.) dzīves stāsts, no kuŗa redzams, ka 1770. gadā Lāčastēs ierīkots „saiešanas kambaris“, kuŗš vēlāk pārcelts uz Mežuļiem.

Uz t. s. Dzērveņu upītes, kas tek caur Pļāņu muižu, agrāk atradušās dzirnavas. Čarnas mājās bijis vienīgais pagasta krogs.

Vijciema muiža dibināta zviedru laikmeta beigās, ap 1701. gadu. Zemnieki dalās silgāliešos, mežgāliešos, apgāliešos un landaviešos. Vijciema mežmuiža dibināta 1691. gadā, nopostot Ģibzemnieku mājas, kuŗas aizceļ uz citu vietu. Netālu no Vijciema, tagadējā Valkas lielceļa malā atrodas uzkalns, kuŗā, pēc seniem nostāstiem, atradusies pirmā katoļu baznīca Trikātes draudzē, kas saukta par Sv. Marijas baznīcu, bet pērkons tanī iespēris pašā dievvardu laikā. Ugunsgrēkā sadeguši arī daudzi baznīceni, jo durvis bijušas uz iekšu vēšanas.

Tagadējā Vijciema baznīca celta 1862. gadā. Ap 1804. gadu vijciemieši ceļ „saiešanas kambari“ Kalējiņos. Sešus gadus vēlāk — 1810. gadā — šis kambaris nodeg, pēc kam to atjauno. Viņš pastāv vēl mūsu dienās. Ap 1815. gadu uzceļ saiešanas kambari Vijciema Kundziņos, kuŗš nodega apm. 35 gadus atpakaļ.

Iepretim Vijciema muižai, Vijas upes kraujā, paceļas senlatvju pilskalns, kuŗa virsotnē, pēc vēsturnieka P. Abula domām, stāvējusi Beverinas pils. Savā grāmatā „Kur atradās Beverina?“, P. Abuls, starp citu, raksta:

„Kalns paceļas no Vijas upes, dienvidu pusē, mēri jot pa kalna slīpumu, ap 190 pēdas augstumā. Pilsvietas lielums apm. 745 kvadrātais, gandrīz viena pūrvieta. Pirmā priekšpils, ieslēgta no vaļņiem un kalna stāvumiem, aizņem ap 1045 kv. asis, bet otrā priekšpils ap 5 pūrvieta. Klaušu laikos, pilskalna rietumu daļu arot, uzgājuši strēķiem vien bijušo stabu galus. Pati pilsvieta nav apstrādāta nedz arta. Pils un priekšpils vietā aizvienam audzis mežs. Vārtniņu māju senais, sen jau mirušais saimnieks K. Purgailis nostāstījis, ka viņa senči pilī bijuši par vārtniekiem, kāpēc mājas nosauktas par „Vārtniņiem“. Pats pilskalns tagad apaudzis lieliem bērziem, eglēm un priedēm. Viņa ziemeļu pakājē guļ Celiša ciemats un Vijciema ūdensdzirnavas.“

Blomu muižas pirmais īpašnieks bijis Jānis Bloms, kuŗš arī uzcēlis lielo kungu dzīvokli pašā liesceļa malā. Vēlāk muiža pārgājusi valsts īpašumā un pieredzējusi daudzus arendatorus, kamdēļ stipri nolaista. 1855. g. māc. Kūglers ierakstījis Smiltenes baznīcas chronikā, ka Blomu muiža „līdzinājusies Zodomai un Gomorai ar sliktiem

dzīvokļiem, kā arī dzeršanas, netiklības un plēšanās netikumiem. (K. Kundziņš „Smiltene“, 25. lpp.).

Blomu pag. „Siļķītes“ skola celta 1880. gadā. Šeit likti pirmsākumi tagadējai Smiltenes mūzikas-dziedāšanas biedrībai.

Bilskas pagasta nosaukums cēlies no poļu muižnieka Beļska, kurš jaundibināto muižu nosaucis savā vārdā (ap 1570. gadu). Tikai 18. g. s. muiža sadalījusies Jaun-Bilskā un Vec-Bilskā jeb Vilkumuižā, dabūdama katra savu īpašnieku.

Smiltenes draudzes skola būvēta 1745. gadā. Pareizticīgo baznīca 1896. gadā. Pagasts dalās mežoliešos, bērzeniešos, nīgaliešos un mālaviešos. Tālākos bērzeniešus sauc par kaibariešiem, jo viņu zemes robežo ar Kaibaras upīti. Jaunākā laikā pagastu robežas stipri grozītas, pie kam daļa „mālaviešu“ pievienota Bilskas pagastam.

Trikātas baznīca, kā jau teikts, celta ap 1283. gadu. 1688. gada dokumenti to jau apzīmē par pussagruvušu. Tamdēļ 1694. gadā sāk celt jaunu baznīcu, ko pabeidz 1695. g. Trīs gadus vēlāk — 1698. gadā — rudens naktī baznīcā izceļas ugunsgrēks. Draudze postījumus drīz izlabo, bet 1702. g. krievi baznīcu atkal nodedzina. Pēc mēra laikiem to atjauno, bet torni vairs neuzceļ. Tas būvēts tikai 1858. gadā.

Arī ar baznīcas zvaniem trikātiem neveicas — tie vairākkārt saplaisā no liela aukstuma. Tagadējais zvans atvests no Vācijas 1875. gadā, kad Zaļā ceturtdienā, 10. aprīlī tas pirmo reizi lietots.

Vecākais brāļu draudzes saiešanas kambaris atrodas Trikātas Daudžos, un tas celts 1792. gadā.

Trikātas draudzes skolu rakstos min 1722. gadā, kaut gan jau 1687. g. atrodam norādījumus par skolas dibināšanu. Tagadējais draudzes skolas nams celts 1865. g. Pirmās pagastskolas Trikatas draudzē atveŗ Vijciema pagastā — 1840. gadā Īcenos un Celītī. Plāņu pagasta skola Sarkaņos iesvētīta 1865. g. 11. janvārī. Kā pirmais skolotājs šeit darbojas Jek. Veinblums.

Krievu valdības sākums ienesa zināmas pārvērtības ļaužu sadzīvē Vidzemē, pieskaņojot to jaunai kārtībai. Valsts prasīja lielākas nodevas no muižniekiem, kas savukārt atsaucās uz zemnieku stāvokli, nospiežot tos vergu kārtā. Šis apstāklis smagi iespaidoja zemnieku noskaņojumu, kamdēļ vietām uzliesmo nemieru kustība, kuŗu gan it drīzi nomāc soda ekspedīcijas. Tālredzīgākie muižnieki, apjausdami, ka uzlabojot zemnieku stāvokli, tie varētu būt arī čaklāki muižas kļaušinieki, cenšas kaut ko

nieks ne ienaidnieks bijis, tiklab svešiem kungiem, kā saviem līdz šodien un ar tāpat gribu paklausīšnā un mīlestībā palikt līdz manam kapam pret visiem cilvēkiem.

Nu ar man tas sirdsžēlīgais debess Dievs palīdzējis priecīgi un ar gaužu paciešnu visu to grūtu nastu panest. Nu es varu it droši un pastāvīgi sacīt, ka tā visu pirmā māja ir iekš visu mūsu pagastu, no visa kas vien vajga no ēkām, jumtiem, skursteniem un glāžu logiem, dārziem un tīrumiem un pļavām. Manā mājā ir vairāk nekā 60 pāra dzelzes eņģes bez kromjiem un atslēgām.

Bet tas man nu ir brīnums pa divi gadi, kamēr tiesas vīrs iespiede savu meitu ar vari manam dēlam par sievu, nu es varis nekam nederu. Nu ceļas visiem valdniekiem ienaidis pret mani un liek mani tādā kaunā pie mana sirma vecuma sauc mani par palaidni un dzērāju un izplūc manus sirmus matus un kuļ mani ar kokiem un sukā manu vecu muguru ar rīkstiem bez skaiš un bez gala. Tādēļ, ka mani, vienu vecu saimnieku tā nava, esmu gan ar drebēdamu sirdi augsti Keiseriski tiesi to lūgt un zināmu darīt, kā klājās, lai tak atsūtītu kādu aplūkotāju manas vainas.“

Tā skan izvilkumi no šī latviešu zemnieka vēsturiskā sūdzības raksta, kuŗa oriģināls glabājas pie bij. Cēsu zemes tiesas akts.

Protams, nelaimīgais Kažoku Pēteris nebij vienīgais, ko ķēra muižnieku bardzība galvas naudas nemieru laikā.

1804. gadā Frīdrichs f. Sieverss izstrādā un landtags uz ķeizara Aleksandra I spriedumu arī pieņem jaunus zemnieku likumus, kuŗi stingri noteic kungu un zemnieku attiecības.

Zemnieks gan paliek arī turpmāk kļaušnieks, taču viņa zeme tam pieder un mantošanas ceļā pāriet uz tā pēcnācējiem. Pret viņa gribu neviens to nevar no zemes nodzīt, bet viņam nav arī tiesības zemi atstāt. 1804. g. likumi atjauno arī zviedru vaku grāmatas, kuŗās stingri nosacītas katra zemnieka pildāmās kļaušas. Šis punkts it sevišķi nepatika muižniekiem, kuŗi krievu valdīšanas laikā — turpat 100 gadus jau — bij ieradūši rīkoties ar zemniekiem pēc savas iegribas. Tāpat jaunais likums atņēma muižniekiem tiesības paplašināt savas zemes uz zemnieku māju rēķina, kā viņi to bij praktizējuši līdz tam.

Tamdēļ muižnieki nerimās, bet gudroja kā panākt 1804. gada likuma atcelšanu. Pagāja 15 gadi un izeja bij atrasta: muižnieki ierosināja krievu valdībai visai humanu priekšlikumu — atcelt dzimtbūšanu, ko arī ķeizars Aleksandrs I izdarīja ar likumu 1819. gadā. Ar dzimtbūšanas atcelšanu zemnieks gan kļuva brīvs cilvēks, bet reizē zau-

dēja tiesības uz zemi, kas visa tagad pārgāja muižnieku īpašumā. Sākās atkal t. s. lopmuižu dibināšana, tādējādi paplašinot kungu saimniecību. Lai zemnieki, brīvi kļuvuši, tomēr neaizbēgtu no savu kungu iespaida loka, likums atļāva tiem mainīt dzīves vietu tikai ar muižas atļauju. Turpmākās zemnieku un kungu attiecības kārtoja brīvs līgums, pēc kuŗa muižnieks dod zemniekam zemi lietošanā, pretim saņemot zemnieka darba spēku. Tā sākot ar dzimtbūšanas atcelšanu 1819. gadā zemnieks joprojām paliek par muižas kalpotāju, kuŗam tagad jāatstrādā lietošanā saņemtā paša zeme.

Tā tad īstenībā kļaušas palika spēkā arī turpmāk, pie kam atceltas bij 1804. g. atjaunotās vaku grāmatas, kamdēļ muižnieks varēja izkalpināt zemniekus pēc patikas. Par kļaušu veidu un bargumu uzglabājies kāds Īndriķa Straumīša apraksts no 1840. gada, kuŗā, starp citu, lasām:

„Es redzēju, ka mans tēvs, kuŗš bija stiprs miesās un garā, strādāja kā vērsis un ēda arī kā vērsis — sēnalas.

Es redzēju, ka gājēji raudāja, kad gāja pa svētkiem uz brenkuzi pie darba, dienās un naktīs, bez maizes, tikai ar kartupeļiem kulītē. Viņi lūdzās, lai dodot brāgu, bet saņēma atbildi: „Bet ar ko mēs dzirdīsim vērsus un cūkas?“

Redzēju, kā sievas tumšos rudens un ziemas vakaros, slapjdraņķi un putenī kūlās uz muižu ar zīdamo uz rokām, ar kartupeļu maisiņu uz muguras, ar spriguli pār pleciem. Nonākušas muižas piedarbā nespēja atpūsties, pārsiet bērniņu, sagremot drusku cietas maizes, jeb iebaudīt sasalušu kartupeli — „ķeraties pie darba! — negaidat viens otru!“ — skanēja pavēle. Sākās kulšana, kas ilga visu nakti.

Darbiem nebij ne sākuma, ne gala. Mājās priekš sevis zemnieks strādāja īsos laika sprīžos, kad muižas darbs to ļāva.

Lauki pieauga zālēm un pļavas krūmiem. Nabadzīgās mājeles sašķobījās, sienas izgāzās un beigās sagruva. Tas notikās, kamēr saimnieks ar saviem ļaudīm dzina muižas darbus. Paša saimniecība palika Dieva ziņā.“

Zemniekiem trūka maizes un tie dzīvoja pusbadā. Postu vēl pavairoja trīs no vietas neražīgi gadi — 1838.— 1840. — kad bijušas lietainas un vēsas vasaras, pie kam salnas nopostījušas visu, kas bijis sēts un dēstīts. Ap šo laiku Vidzemē sāka izplatīties baumas, ka Rīgā varot pierakstīties izceļošanai „uz silto zemi“, kur pats ķeizars visiem došot zemi par brīvu.

Valodas drīz aplido plašus novadus un, tām paklausīdami, zemnieki bariem pulcējas Rīgā pie guberņas valdes. No sākuma tos raida mājās, paskaidrojot, ka nekāda izceļošana nav paredzēta, bet, kad nācēju skaits aug augumā, izsludina tiem bargus sodus. Tad zemnieki meklē ceļu pie pareizticīgo biskapa Irenarcha, solidamies pieņemt pareizticību, ja ļaus izceļot, jo stāvoklis kļuvis neiecīšams.

Šī „siltās zemes“ kustība vietām izvēršas sadursmēs ar muižniekiem un sodu ekspedīcijām. Kā plašākās no tām vēsture atzīmē „kartupeļu dumpi“ Jaunbebros (tā nosaukts tamdēļ, ka sacelšanās notikusi kartupeļu rokāmā laikā — 8. septembrī 1841. g.) un Veselauskas dumpi. Protams, žandarmi zemniekus apspieda, sodīja un daudzus izsūtīja uz Sibīriju.

Jaun-Bebru „dumpinieku“ tiesāšana notika 1841. g. 4. decembrī turpat. Lai biedinātu pārējo novadu zemniekus, Cēsu un Rīgas bruģu kungji pavēlēja ierasties Jaun-Bebros un noskatīties soda izpildīšanas ceremonijā zemnieku priekšstāvjiem pat no attālākiem pagastiem, to starpā arī no Raunas, Dzērbenes, Palsmanes, Aumeisteru, Bilskas, Blomes un Smiltenes. Jaun-Bebru dumpinieku sodīšanas gaitu Indriķis Straumītis apraksta sekoši (sk. J. Krodznieks, „Zemnieku nemieri 1841. g., 89. lpp.):

„Te nebija ļaužu strāpēšana, bet kaušana. Kādai nespēcīgai vecītei, kuŗa izkaltusi un sasprēgājusi kā koka piepa, uzskaitīja līdz 100 koku; vecīti, kuŗš no redzes līdzinājās egles čiekuram, dzina caur stroju divi reizes, bet viņš lāga nevarēja iziet cauri pat vienu reizi. Zaldati uzlika viņu uz riteņiem un vilka nomirušu, sita nūjām, kā pa maisu.

Bet bija arī varoņi vārda pilnā nozīmē. Daži jauni zēni izgāja caur stroji un neiekliedzās. Kādu padzīvojušu zemnieku izdzina caur stroju trīs reizes. Un šis neiekliedzās, neievaidējās, tik par katru sitienu nodrebēja; gāja modri, taisni, mērītiem soļiem un zaldatu rindu galos apgriezās ātri un pēkšņi. Tik trešo reizi sāka mesties gan bāls, gan tumšs. Izgājis cauri, apstājās. Viņam atnesa kreklu un zaldati gribēja to uzvilkt, bet viņš pats to parņēma; iekams ārsts ar kādu zalvi ierīvēja tam muguru, kuŗa bij sasista līdz kauliem, viņš pats atraustīja savas ādas luptas, kuŗas uz viņa kauliem vēl karājās. Izdzēris ķipi ūdens, viņš plaši pārmeta par sevi svētu krustu, apsvētīja ar krusta zīmi arī savu kreklu un tad pats uzvilka.“

Līdzīgu šausmu ainu notēlojumu sastopam arī sodu izpildīšanā Veselauskā, kas notika 1842. g. 8. janvārī. Sa-

dzīti bij Veselauskā skatītāji no daudziem Ziemeļvidzemes pagastiem. Arī daudz citos pagastos trakoja muižnieku pātagas un sodu ekspedīcijas. Šis bij viens no drūmākiem laikmetiem latviešu vēsturē.

Bet drīzi pēc tam sākas muižnieku varas atplūdi: jau 1860. gadā Vidzemē bij galīgi apstiprināti samērā labvēlīgie 1849. gada zemnieku likumi par zemnieku zemes pārņemšanu zemnieku rokās. 1866. gads atnesa pagastu pašvaldību likumu, kurš pagastu valdes un tiesas padara neatkarīgas no muižām. Pirmo reizi izvēl pagastu vecākos. Bet 1863. g. pasu likums zemniekiem atdod kustības brīvību. Krīt dzimtbūšanas pēdējās atliekas un jau 1868. gadā Vidzemē noliedz kļaušas. Sākas zemnieku māju pārdošana par dzimtu. **Nu latviešu zemnieks var atkal kļūt par savas zemes īpašnieku.** Iezvanās vispārējs tautas uzplaukums un atdzimšana, vairojas izglītības iestādes un vēršas plašumā kultūralie un saimnieciskie sasniegumi.

Māju iepirkšana uz dzimtu Smiltenes draudzē sākās 1868. gadā. Kā pirmās iepirktas sekošās mājas:

Jaun- un Vec-Vējiņi, Vec-Drandi, Dzirkaļi, Vec-Loses, Bisi, Kažauči, Liberti, Kalna Lūķi, Vec-Grāvji, Pulkši, Sīkleni, Buliņi, Purkališi, Slīpi, Viķeles, Zauskas, Kalna- un Lejas Macuļi, Kalna- un Lejas Vieļeni, Jaun-Gūži, Vec- un Jaun-Āpses, Vec-Mežieli, Lejas Ūdri, Ēmuri, Karavīri, Ciekurži, Ābuliņi, Zelgauskas, Meža Drandi, Jaun-Brūkši, Kākas, Jaun-Pori, Kaģi, Ķauzeri, Kalna un Lejas Cimdiņi, Šķipeles, Vec- un Jaun-Spaļi, Prauli, Lejas Egles, Liepiņi, Zvāģari, Vimbas, Sieri, Krijupi, Podnieki.

Atdzīvojas dziesmu gars, izceldams lauku tautskolotāju koŗu priekšgalā. 1864. gadā Dikļos notiek pirmie dziesmu svētki, kurus organizē Juris Neikens. Tādi svētki veicina biedrošanos, rada sajūsmu un kopā turēšanās apziņu. 1868. gada 21. maijā dziesmas skan Valkā, piedaloties 7 koŗiem ar 170 dziedātājiem. No dziedāšanas koŗiem vēlāk izaug dziedāšanas biedrības.

Trikātā šāda biedrība nodibināta jau 1866. gada 24. aprīlī. Divi gadus vēlāk — 1868. gada 1. aprīlī biedrība jau rīko Trikātas baznīcā lielu garīgu koncertu „Piņņu zemes“ bada cietējiem par labu, bet 1872. gada Jāņu dienā laicīgu koncertu, novēlot tā atlikumu viesuļa vētrā cietušiem apkārtnes zemturiem par labu. (Te jāpiezīmē, ka 1872. g. 10. maijā Trikātas novadu piemeklējis briesmīgs viesulis, nopostot mājas, mežus un laukus). 1871. gada 29. augustā Trikātas draudzes skolas dārzā notiek pirmie „dziedāšanas svētki“, bet 1873. g. 22. aprīlī Vecbrenģuļos pirmā teātra izrāde, uzvedot „Kāds brīdis kantorī“ un „Lakstīgala un brāļa meita“. Vēlākos gados Tri-

kātas dziedāšanas biedrība pārdēvējās par labdarības biedrību.

Smiltenē koŗa dziedāšanu uzsāk draudzes skolotājs D. Dambergš, nodibinot vīru kori, ar kuŗu piedalās baznīcas dievkalpojumos. Šis koris uzstājas arī dziesmu svētkos Baunos, bet drīzi pēc tam izjūk. Korim bijis izšūts arī savs karogs — zaļa egle uz baltas drānas.

Sabiedriskais darbinieks Pēteris Pelcis vēl atceras, ka viņa draudzes skolnieka gados, īsi pēc koŗa izputēšanas, šis karogs glabājies klasē aiz sienas pulksteņa kastes. Vēlākos gados pacēlušās balsis par dziedāšanās biedrības dibināšanu. Šai lietā ievadītas sarunas ar Dambergu, bet tas atteicis: „**Smiltenē nekad nevar pastāvēt dziedāšanas biedrība**“. Šis noliedzošās šaubas tomēr netraucē citus enerģiskus smilteniešus savu nodomu galā vest, kas arī notiek 1887. gadā, kad Pēteris Pelcis apgādā no Jaunpiebalgas dziedāšanas biedrības statūtus, pēc kuŗu parauga iesniedz attiecīgo lūgumu, atļaut nodibināt Smiltenē dziedāšanas biedrību. Lūgumu paraksta māc. Kārlis Kundziņš, Pēteris Pelcis, Jānis Milleris, Dāvis Kļaviņš, Jānis Matvejs, skol. Otto Ābele, skol. Dāvis Steppe un Jānis Ķeriks.

Biedrība izauģa no Siļķītes skolā jau agrāk nodibinātā koŗa, kuŗa dvēsele toreiz ir skolotājs Otto Ābele, bet starp dziedātājiem atrodam sekošus vārdus: Kaŗauču Pēteris Pelcis, Brūkšu Jānis Milleris, Bisu Dāvis Kļaviņš, Meŗielu Jānis Kains, Kaiču Jēkabs Bērziņš, Āžu Dāvis Kļaviņš, Macuļu Jānis Matvejs, Blomu Putriņu Jānis Ķeriks, Jānis Silenieks, Jānis Štrante, Toms Pauliņš, Blomu Ģērķu Liene Sniedze, Ceriešu Marija Silenieks, dzim. Krūze, Liene Līdaks, dzim. Kļaviņa, Smiltenes Ņubu Līze Paulkuls, dzim. Štrāls, Marija Mednis, dzim. Dzirkals, Emma Ābels, Anna Ābels, dzim. Palmbachs, Emma Vīnerts, dzim. Bērziņš, Anna Ūzulis, dzim. Jegers, Kristīne Nulle, dzim. Āpse, Kristīne Kļaviņš, dzim. Štrāls.

1888. ģ. 17. aprīlī notiek dziedāšanas biedrības pirmā sapulce, kuŗā māc. K. Kundziņš nolasa Bruģu tiesas rakstu Nr. 4961 par biedrības apstiprināšanu. Par biedrības priekšnieku ievēl māc. K. Kundziņu, viņa vietnieku — D. Kļaviņu, diriģentu — O. Ābeli, viņa vietnieku — skol. T. Pauliņu, rakstu vedēju — P. Pelci un viņa vietnieku P. Jansonu.

Tā paša gada otrās Lieldienās, Spruģuļa viesnīcas zālē biedrība sarīko pirmo teātra izrādi, uzvedot skatu lūģu „Paģasta nabags“, kas dod 12 rubļu atlikuma. Biedrības karogu šuj E. Vīnerta kdze. To iesvētot Smiltenes draudzes meiteņu skolā, māc. K. Kundziņš starp citu, teic

kas vairākos gados iegūti divās mūsu novada meteoroloģiskās stacijās: Smiltēnē un Vijciema pag. „Līdakās“.

1931. g. tie ir sekoši: (milimetros)	Janvāris	Februāris	Marts	Aprīlis	Maijs	Jūnijs	Jūlijs	Augusts	Septembris	Oktobris	Novembris	Decembris	K o p ā
Smiltēnē	29,7	12,4	20,6	33,3	32,9	80,0	130,5	93,5	88,0	41,3	24,4	41,7	628,3
Vijciema „Līdakās“	55,8	13,5	20,6	28,2	38,5	103,7	126,7	63,2	90,0	13,3	9,1	41,1	603,7

Gada caurmēra nokrišņu daudzumu (milimetros) Latvijā un mūsu novadā raksturo sekošie skaitļi:

	1931. g.	1932. g.	1933. g.	1934. g.
Latvijā, caurmērā	658,1	642,9	568,5	586,0
Vidzemē, caurmērā	693,1	697,2	564,2	617,6
Smiltēnē	628,3	674,5	502,2	570,5
Vijciema Līdakās	603,7	—	—	—

Kā redzams, tad mūsu novads mazāk nokrišņiem bagāts, nekā citi Vidzemē, jo pēdējos 4 gados nokrišņu daudzums Smiltēnē ir zem Vidzemes caurmēra. Diemžēl, par pēdējiem gadiem trūkst sakoptu meteoroloģisku novērojumu Vijciema Līdakās, kamdēļ šeit pievedu tikai 1931. g. datus.

No svara zināt, kāds bijis attiecīgā apvidū maksimālais nokrišņu daudzums vienā dienā. Šai ziņā pagaidām rekords pieder Liepājai, kur 1926. g. 21. jūlijā nolijis 118,6 mm, t. i. turpat 12 spaiņi ūdens uz katru kvadrātmetri zemes. Paldies Dievam, mūsu apvidū līdzīgas dabas nejaušības nav konstatētas pēdējo 25 gadu laikā. Liepājais ūdens daudzums, kāds vienā dienā nolijis Smiltēnes rajonā ir 60,2 mm.

Valsts statistiskū pārvalde sakopojusi datus par vasara iestāšanos dažādos valsts apgabalos (Kurzemē, Vidzemē u. t. t.). Šai sakarībā interesanti salīdzināt Vidzemes apgabala caurmēru ar mūsu novada skaitļiem.

Pārskatāmības dēļ, sakoposim tos sekojošā tabulā:

	1934. g.		1925.—1934.	
	Vidzemes caurmērā	Smiltēnes-Trikātas novadā	Vidzemes caurmērā	Smiltēnes-Trikātas novadā
Atlaidās gāju putni . . .	16. III.	17. III.	22. III.	25. III.
Uzziedēja pirmās pava-sara puķes	14. IV.	15. IV.	22. IV.	23. IV.
Sākās zemes uzarsana	16. IV.	19. IV.	24. IV.	26. IV.
Izplauka bērzi	30. IV.	30. IV.	13. V.	16. V.
Ievas sāka ziedēt	3. V.	7. V.	18. V.	20. V.
Ābeles ziedēja	8. V.	10. V.	25. V.	27. V.

Kā redzams, tad pavasara iestāšanās ziņā, mūsu apvidus, gan atradamiem Vidzemes ziemeļu daļā, daudz neatšķiras no apgabala caurmēra skaitļiem.

Valdošie vēji ir vakaru un dienvidvakaru. Salnu ziņā rajons starp Smiltēni — Biksēju — Jaunklīdzī — Vijciemu — Lobergiem ir diezgan apdraudēts. Nereti gadas, ka vēlāk sētās auzas nosalst. Pavasaros bieži no maija salnām cieš dārzāji un labības. 1935. gadā jau naktī uz 11. septembrī bij pirmā lielā salna, kas nokoda kartupeļu lakstus, āboliņu un maigākos dārzājus. Zāle bij sastindzināta un sarmas pilna.

Retāk salnas gadas veģetācijas perioda vidū. Pēdējo 25 gadu laikā tāda bijusi 1917. g. naktī uz 6. jūliju, kad kartupeļiem apsaluši laksti.

Par salnām veciem ļaudīm nodibinājušies zināmi ieskatī: mēdz stāstīt, ka rudens pirmās salnas gaidāmas „ap Lārenci“ (10. aug. v. st.), pilnā mēnesī. Ja tad salnu nav, tad viņas būs tikai nākošā pilnā mēnesī, t. i. septembra otrā pusē. Vēl cits ticējums: cik naktis salst pēc Māras dienas (25. marts v. st.), tik nedēļas būs aukstas pēc Jurgiem. Ja Māras dienas naktī zeme nav sasalusi, tad pavasaris gaidāms silts.

Protams, šiem veclaiku māņiem nav piešķirama nekāda ievēriba.

Tirgi mūsdienās daudz zaudējuši no tās nozīmes, kāda tiem piekrita senāk. Toreiz tirgus bij vai vienīgā vieta, kur lauksaimnieks varēja pārdoņ savus ražojumus un naudu saņemt, ja atskaita dažādos „linu kupčus“ un „lopu kupčus“, kuņi braukāja apkārt pa mājām un pirka savas branšas precī uz vietas. Tagad uz tirgu ved tikai bezsugas teļus un sivēnus, vai arī brauc iepirkties koka kaņotes, vērpjamos ratiņus, zirgu lokus, mucas, baļļas, trijkājus, koka spaiņus u. c. mājamatniecības izstrādājumus, kādi veikalos parasti nav dabūjami.

Nedēļas tirgi notiek Smiltēnē — piektdienās, Strenčos — trešdienās, Valkā — pirmdienās, ceturtdienās un sestdienās. Bez šiem ir vairāki gada tirgi (piem. Smiltēnē ir t. s. „lielais Māras“ un „mazais Māras“ tirgus) pilsētās un lauku centros. Taču arī viņos nav saskatāms izpriecas raksturs, kā tas parasts vēl Kurzemē (piem. Tukumā „precību tirgus“, Talsos — „Dižmāras tirgus“ u. c.).

Tirdziniēki mūsu pusē vēl līdz šim laikam nav pieraduši pie latiem un santīmiem, bet aplēs visu rubļos. Brīnišķīgā kārtā aizmirsta vienīgi kapeika... Divi santīmi šeit ir viens vesels rubulis. Kāda zema taksācija citkārt varēnam ķeizara rublim!

Veikalnieki turpretim iztop katram un aplēš, kā kurais vēlas. Stopi un verstes izzuduši, tuņas vēl mārciņas un pudi. Valdība ar cukurbiešu, linu un labības pieņemšanu gan pieradinājusi ļaudis pie kvintāliem, centneriem un tonnām. Tamdēļ, piem., līgstot malkas vedēju, var dabūt dzirdēt šādu atbildi: „Par simts rubļiem septiņus kilometrus vienu steru gan nevedīšu!“

Lauku ražojumu svarīgākie izvērtēšanas centri tagad ir pienotava un dzelzceļa stacija. Pirmajā saved lopkopības ražojumus, otrajā — visus pārējos tirgus produktus — maizes labību, bekonu, dzīvus mājlopus.

Pienotavu un tām pakļautu krejošanas punktu tīkls Smiltenes-Trikātas novadā labi noorganizēts. Lielākās pienotavas ir: Trikātas piensaimnieku sabiedrība, Smiltenes piensaimnieku sabiedrība, Blomu-Nīgales piens. sab-ba, Vijciema piensaimnieku sab-ba „Vija“ un Aumeisteru piensaimnieku sabiedrība.

Tā kā darbojas arī vesela rinda krejošanas punktu, tad var sacīt, ka aprakstāmā novada lauksaimniekiem visiem ērti iespējams pienu nodot kopapstrādāšanā, jo attālums līdz tuvākai pienotavai vai krejošanas punktam tikai retai saimniecībai pārsniedz 6—7 km.

Grūtāk ar labības, gaļas un dzīvnieku nogādāšanu pieņemšanas punktos — stacijās vai noliktavās. Īpaši Cirgaļu pagasta iedzīvotājiem, kuŗiem tuvākā stacija ir Smiltene (17—28 km). Arī vijciemiešiem un daļai Bilskas pagasta līdz stacijai — Strenčos vai Smiltēnē — jāmēro 15—23 km. Dzelzceļš visērtāk sasniedzams smiltēniešiem, mēreniešiem, blomeniešiem un bilskēniešiem.

Linu pieņemšanas punkti atrodas Smiltēnē, Strenčos un Valkā. Nokļūšana turp nav saistīta lielām grūtībām, jo linus parasti ved ziemas ceļā, kad iespējams uzkraut it prāvus vezumus.

Spirta dedzinātava visā apkārtnē ir tikai viena — Trikāta.

Satiksmes ceļi labā kārtībā. Vairums I. šķīras ceļu jau pārņemti valsts labošanā un pārvērsti t. s. „krizes šošejas“, uzberot lielceļam akmens ķīļus un tos pieblīvējot. Pa šiem ceļiem katrā veida satiksme uzturāma bez apgrūtinājumiem cauru gadu. Arī mazākie, 2. un 3. šķīru ceļi krietni salaboti, kamdēļ satiksme pa tiem veiksmīga, atskaitot pāris nedēļas rudens un pavasara dubļu laikā.

Labi noorganizēts pasta un telefona centrāļu tīkls, kas dod iespēju ikvienam lauksaimniekam kļūt par telefona abonentu. Šo izdevību visvairāk izmantojuši Trikātas pagasta ļaudis, tiem seko (procentuāli no pagasta saimnie-

cību kopskaita) Plāņu, tad Vijciema, Blomu, Smiltenes, Cirgaļu un Bilskas pagasti.

Strādnieku jautājums Smiltenes-Trikātes novadā ir visai grūts. Vietējo darba roku nepietiek, kamdēļ jāmeklē ieceļojošie ārzemnieki. Galvenais laukstrādnieku elements sastādās no lietuvju, poļu un igauņu tautībām piederīgiem.

Tā kā Smiltenē tikai nesen kopš ierīkots darba birojs, tad attiecīgu datu par rajonā novietotiem ārzemju laukstrādniekiem trūkst.

Iekšlietu ministrijas sakopotie skaitļi par ārzemniekiem Latvijā 1935. g. 1. oktobrī, liecina, ka Valkas apriņķī pavisam atradušies 2551 ārzemju pilsonis (1009 vīrieši un 1542 sievietes), no tiem 272 Lietuvas pavalstnieki, 1081 Polijas un 1060 Igaunijas. Pārējie 89 — bezpavalstnieki, resp. nansenisti.

Steidzamiem sezonas darbiem (mēsļu vešana, sakņaugu rušināšana, ābolīņa novākšana) gadījuma strādnieki grūti sadabūjami. Tas iespējams vienīgi Smiltenes, Strenču un Valkas pilsētu tuvumā atrodošajās saimniecībām. Šādi salīgtie gadījuma strādnieki arī dārgi: vīram jāmaksā 3—4 latī, sievietei 2—2,5 ls dienā, protams, pie saimnieka uztura.

Gada puīšu (vietējo) algas svārstās no 320 līdz 400 latiem pie saimnieka uztura, meitām maksā 25—28 ls mēnesī. Deputāta kalpi reti dabūjami, jo daudzi no tiem par darbā iepelnīto naudu nopirkuši savu zirgu, ratus, pāris govīs, cūciņu un nepieciešamo inventāru, kļuvuši par rentniekiem vai graudniekiem.

Īsumā raksturojuši saimniekošanas apstākļus Smiltenes-Trikātes novadā, iepazīsimies tuvāk ar atsevišķo pagastu ģeografiju, lauksaimniecības statistiku, atzīmējot arī ievērojamākos notikumus pagātnē.

Smiltenes pagasts aptver 244,6 kvadrātkilometrus un sadalīts 640 saimniecībās ar 3380 iedzīvotājiem (1935. g. tautas skaitīšanas dati), no kuriem 1580 vīrieši un 1800 sievietes. Pagasta nams atrodas Smiltenes pilsētā, 1 km no dzelzceļa stacijas Smiltene. Pagasta vecākais patlaban Jaun-Steģu Jānis Āpse, darbvedis J. Zaķis.

No pagastu šķērsojošām lielākām upēm minama Abula, kuŗa tek cauri Smiltenei, dodot iespēju uzstādināt vairākus dzirnu ezerus, kā arī griežot Smiltenes elektriskās spēkstacijas riteņus. No mazākām upēm minams Narvelis, kuŗš iztek no Slīpa ezera un steidzas uz Abulu, vēl Nigra, Kamaldiņa, Šepka u. c. Smiltenes pagasta robežās, Kauzeru aplokos, savu sākumu rod otra Gaujas pieteka Vija. **Romantiski** ir Rauzas upes krasti pie Kalna-Eķītes un Mensku mājām, netālu no Rīgas-Āpes šosejas. Skujupīte un

Cērtene lokās gar senlatvju pilskalnu Smiltenes tuvumā, pavasaros veidodamas plašus uzplūdumus.

Smiltenes apkārtnē ir ezeriem bagāta. Neskaitot mākslīgi uzstādītos Tepera, Vidus un Tiltlejas ezerus, dabasjaukumu cienītājus saista klusais Klievezers, priedulāja vidū, netālu no pilsētas. Vēl jāmin 40 ha lielais Spicieris, tad Niedrājs (41,4 ha), Slīpu ezers (50 ha), Stariņu (0,75 ha), Salainis (2 ha) u. d. c. No lielākiem kalniem minami Vaktskalns un Pārkalnes, kur uzceltais triangu-lācijas tornis saredzams tālā apkārtnē.

Vijciema pagastam robežas gan lielas (platība 130 kvadr. kilometri), tomēr lauksaimnieciski izmantojamas zemes maz, jo 46,48% no pagasta kopplatības aizņem meži (6048,30 ha). Saimniecību pavisam 203, iedzīvotāju 1594 (815 vīrieši un 781 sieviete). 1919. g. 27. febr. par pagasta vecāko iecelts Antons Vanaģis (tagad ārsts Rīgā). Tagadējais pagasta vecākais — Augusts Rožlapa, Jaunbūdu māju saimnieks, darbvedis — Pēteris Krūmiņš. Pagasta robežas apskalo Gauja un tās pieteka Vija. Pēdējā izceļas Smiltenes tuvumā, 143 metru augstumā virs jūras līmeņa. Augšdaļā Vijas lēzenos krastus pavada daudz pļavu, bet pēdējā posmā tā tek ieslēgusies ciešāk krastos, cauri drūvām bagātam apvidum. Šeit daļu ūdeņa Vijai piegādā arī Taures purvs, kurš ir nekas cits kā sens, aizaudzis ezers. Vija tek stipri līkumoti, kamdēļ sasniedz 71,4 kilometru garumu, kaut gan tās iztekas attāļums no ietekas gaisa līnijā nav lielāks par 20 kilometriem. Upes vidējais kritums ir 1,4 metri uz katra kilometra. Ietekot Gaujā pie Vijciema Plītiņu mājām, Vijas ūdeņi graužas cauri bieziem smilšakmeņa slāņiem, veidojot upes krastos stāvu klinti, līdzīgi kā Salacā pie Skaņā kalna.

Apm. 2 kilometrus no Vijciema, atrodas t. s. Celiškalns, kur sendienās stāvējusi latviešu pils, pēc vēsturnieka P. Abula domām, Beverina.

No pilskalna virsofnes paveras plašs skats uz apakšā plūstošiem Vijas ūdeņiem un tālāk līdz zilajiem Smiltenes mežiem apvārkšņa malā. Par Celiša kalna un Vijas romantiku jūsmo sirmais dzejnieks Rieteklis, kurš kādu laiku dzīvojis Celīfī, ietverot savas izjūtas sekošās rindās:

„Dievs zin, kur mani aizpūtīs
Reiz dzīves likteņi bargi,
Bet Vijas leja un Celiša kalns
Būs vienmēr man atmiņā dārgi.“

Trikātas pagasta kopplatība 301,3 kv. klm. Iedzīvotāju 3035, no tiem 1426 vīrieši un 1609 sievietes. Pagasta ve-

cākais J. Linters, Trikātas Spēlniekos, pagasta tiesas priekšsēdētājs — P. Krusts, Ķiplokos. Pagasta robežās skalojas Gaujas, Abula un Lisas straumes.

Abuls atsedz pie Trikātas savā krastā smilšakmeņu klintis, tādējādi radot krāšņu ainavu. Tālākā tecējumā, aiz Trikātas, Abuls pagriežas uz rietumiem un tek caur bieži apdzīvotu rajonu līdz pat ietekai Gaujā. Abula pieteka Lisa izceļas Biksejas apkārtnē, apm. 190 metrus augstā vietā virs jūras līmeņa, vēlāk nolaisdamies purvainu pļavu ielejā pie Rozes muižas, tad krusto Smiltenes-Valmieras dzelzceļa līniju un tālāk, garām Trikātas mācītāja muižai, nes savus ūdeņus, līdz ieplūst Abulā.

Trikātas bieži apdzīvotā vieta paver brīnišķas ainavas dabas mīļotājiem — senās pilsdrupas ezera krastā, no kurienes acij tveramas tālas perspektīves. Āpakšā zilgmo Baznīcas un Trikātas ezeri (35 ha kopplatībā). Skaists ezers arī pie netālās Tiepeles muižas.

No senatnes lieciniekiem uzglabājies vecs upuņu ozols Atpilu māju robežās, kā arī ozoli Tiepelē un Ķiploku mājās.

Jaun-Biķu māju zemē atrodas akmeņi ar iecirstu krusta zīmi.

Braucot pa Trikātas pagastu, uzkrīt neikdienišķi biežais telefona un elektrības līniju tīkls. Lauksaimnieki saņem strāvu no netālās Abula spēkstacijas, kamdēļ elektrība ir gandrīz katrā trikātietišu mājā.

Blomu pagasta robežas ieslēdz tikai 64,3 kv. klm. zemes ar 233 saimniecībām, kuŗas apdzīvo 574 vīrieši un 680 sievietes. Tā tad, pagasta iedzīvotāju kopskaits — 1254. Lielāku kalnu, upju, nedz ezeru nav. Kādreiz Blomu pagasts bij iemantojis Nīgras nosaukumu, no mazas upītes, kas tek pagasta robežās. Tas tagad aizmirsts.

Pagasta vecākais K. Skrastiņš, Dzērvītēs; darbvedis — Jūlijs Šimanis. Zeltaleju māju zemē atrodas veci akmens kņāvumu kapi, saukti „zelta kalniņi“. Kā vēsturisks piemineklis atzīmējams Brāļu draudzes „saiešanas kambaris“ Blomu Rīņos.

Bilskas pagasts aptver 92,6 kv. klm. Iedzīvotāju 1448, no tiem 644 vīrieši un 804 sievietes. Saimniecību kopskaits — 267. Pagasta vecākais — K. Mūrnieks, Jaun-Varīcenos, darbvedis — A. Peness.

Bilskeniēšos agrāk bijis daudz Brāļu draudzes piekritēju, kamdēļ vēl tagad pagastā uzglabājušies veseli trīs „kambaři“ — Baltācos, Liepiņās un Alksnīšos. Par veciem laikiem pauž sirmās liepas un kapu kalniņi Līdaciņu māju zemē. Upes — Vija un Kamaldiņa. Pēdējā ietek

Vijā pie Kanažu mājām, Plāņu pagastā. Ezeri: Vilkumuižas — 30 ha, Sūča — 10 ha, Stulba — 7 ha.

Cirgaļu (senāk Aumeisteru) pagastam 185,9 kv. klm. platība un 2434 iedzīvotāji (1140 vīr. un 1294 siev.). Saimniecību — 426. Pagasta vecākais — J. Lūsis, Lejas-Palejās; darbvedis — Eduards Ālksnis. Cirgaļu pagastā atrodas Kletenes kalns, Lejaskurpnieku mājas robežās, kas ir vecs senlatvju pilskalns. Buliņu māju zemē uzietas senas pagānu kapenes.

Aumeisteru baznīcā glabājas vēsturiski alvas lukturi ar uzrakstu no 1735. gada.

Pagasta robežās tek Gauja, Vija, Pubuļa un Kāšupe. Vijas līcos, netālu no bij. Pubuļa pusmuižas, pēc vēsturnieka P. Ābula domām, senātnē atradies Indriķa kronikā pieminētais Vivan-ciems (villa apud Viva). Ezeri — Salaiņa (86 ha), Sētas (10 ha), Gamle-Vēdere (20 ha). Krāšņs ir Aumeistera muižas parks, tāpat Salaiņa ezera salas var pievilkt tūristus.

Plāņu pagasts izplešas 45,8 kvadrātkilometros, kuŗus apdzīvo 290 vīrieši un 329 sievietes. Pagasta iedzīvotāju kopskaits tā tad 619. Saimniecību — 98. Pagasta vecākais T. Lūkins, Plāņu Pļavniekos; tiesas priekšsēdētājs Fr. Rabants, Babenos; darbvedis — Edgars Prauliņš.

Robežas ar Vijciema pagastu iezīmē Vijas upe, bet ar Bilskas — Kamaldiņa. Rietumu pusē plānenieši pieklaujas Trikātas pagastam.

Lielākie ezeri — Slīpa (40 ha) un Taures (30 ha). Pēdējais ir aizaugošs ezers plaša purva vidū, ar salām.

Rauzas pagasta kopplatība 36,8 kv. klm. Iedzīvotāju 548, no tiem 256 vīrieši un 292 sievietes. Saimniecību — 99. Pagasta vecākais K. Ramanis, Rauzas Braslās; tiesas priekšsēdētājs — K. Zvirbulis, Stūrīšos; darbvedis — Roberts Zvejnieks. Pagasta nams atrodas pie Rauzas—Mežmuižas ceļa.

Skaists ir 7 ha lielais Dzirnavu ezers, romantiski arī Rauzas un Palsas upju krasti. Pie Cauņu un Gaiļupu mājām atrodas senlatvju pilskalns.

Mēra pagasta platība 55,2 kv. klm. Iedzīvotāju 865 (374 vīr. un 491 sieviete). Saimniecību — 135. Pagasta vecākais — K. Gaismiņš, Mēra Vijaspuķēs; tiesas pr-tājs — A. Brūzītis, Mēra Karnītēs, darbvedis — Eduards Mucenīks.

Palsmanes pagasts aptver 169,8 kv. klm. ar 2716 iedzīvotājiem (1265 vīr. un 1451 siev.). Saimniecību — 419. Pagasta vecākais — E. Dziļums, Palsmanes Ozoliņos; tiesas pr-tājs O. Beitīks, Palsmanes Brīvzemniekos; darbvedis — Jānis Zālītis.

Paġasta robežās tek Palsa, Vizla un Vidaga, veidojot krāšņus līčus. Mazkalnu māju zemē un Vizlas plāvās atrodas īpatnēji akmeņi, saukti „velna pēdas“, bet Vec-Lindes māju zemē senas paġānu kapenes.

Visa nule aprakstītā novada centrs ir **Smiltenes pilsēta** ar 3878 iedzīvotājiem. Pilsētas galva — agr. Jānis Venners, valdes locekļi — K. Ozols un N. Jansons. Kā jau iepriekšējā nodaļā aprādīts, Smiltenes pilsēta, pamazām izaugusi ap 14. g. s. celto ordeņa pili. Laiku gaitās tā vairākkārt nodedzināta un nopostīta, taču pēckaŗa ġados uzplaukusi un izveidojusies par vienu no krāšņākām Ziemeļlatvijas pilsētām. Kalnainajā reljefā skaisti izceļas daudzie apstādījumi, parki un ezeri, kā arī ġlītīe mūra nami un modernās ielas.

Strauji pieauga Smiltene pirmskaŗa laikmetā, kad toreizējais muižas īpašnieks firsts Līvens izbūvēja Smiltenes-Valmieras šaursliežu dzelzceļu, kā arī elektrības staciju, slimnīcu un citas labierīcības.

Nesen aizvadītie politiskie laiki dabīgo uzplaukumu apturēja. Pilsētas uzpošanas un izveidošanas darbs enerġiski uzsākts pēc 1934. ġada 15. maija un turpinās joprojām.

Šai laikā asfaltētas galvenās ielas, izremontētas sabiedrisko iestāžu un uzņēmumu ēkas, sākta jaunas pamatskolas būve u. t. t.

Smiltene top par īstu kurorta pilsētu ar jauku, pievilcīgu apkārtni un veselīgu ġaisu (atrodas 170 m virs jūras līmeņa), kamdēļ tā pelna tūristu un dabas mīļotāju ievērību.

Lielākā tiesa mūsu novada zemes platību pieskaitāmas t. s. pelnveidīgām augsnām, kuŗu no dabas veidotās īpašības nav laukkopības ziņā visai augstu vērtējamās. Tās ir stīpri izskalotas, kamdēļ kaļķa nabaġas un nerēti skābas. Sos jautājumus sīkāk pētījuši agr. J. Viņiņš un doc. K. Bambergš, atzīstot, ka kaļķojamu fīruma augšnu Latvijā apm. 31%. Pats ġalvenais ir tas, ka mūsu apkārtnes zemes ir dabīġi maz auglīġas, kuŗā apstākļi arī meklējams samērā zemo ražu iemesls. Par iespējamībām šo trūkumu novērst būs runa tālākās nodaļās.

Augstas, vērtīgas un lētas ražas

Vadošos norādījumus turpmākai saimniekošanai ļoti skaidri izteicis Ministru prezidents Dr. K. Ulmanis savā runā š. g. 4. janvārī X. agronomu zinātniskā kongresā, kurās tā daļa, kas tieši skar lauksaimniecības problēmas, ievietota šīs grāmatas pirmajās lappusēs.

Uz tiem dibinādamies, arī šeit iztirzāsim saimnieciskās iespējamības Smiltenes-Trikātas novadā, uzsverot, kur vajadzīgs, tā vietējās īpatnības. Taču ražošanas pamatprincipi visur paliek vieni un tie paši, par kuriem arī šai vietā nāksies plašāk parunāt.

Mums jāpanāk augstākas ražas. Ja pāršķirstām statistiskos datus par lauku ražām Latvijā un citās Eiropas lauksaimniecības valstīs, redzam, ka ikviens mūsu zemes hektars ražo ievērojami mazāk, nekā tāda pati zemes platība citur.

Tā, 1934. gadā no 1 hektara dažādās valstīs caurmērā iegūts rudzu: Latvijā — 15,4 kvintāli, Austrijā — 15,8, Vācijā — 16,9, Beļģijā — 24,0, Dānijā — 18,4, Holandē — 22,7, Norveģijā — 17,7 u. t. t. Mazāk par mums iegūts vienīgi Lietuvā — 12,9, Igaunijā — 15,1, Francijā — 12,3.

Līdzīgu ainu vērojami arī miežu kultūrā, kas minētā gadā uzrādījusi sekošu caurmēra ražību kvintālos no hektara: Latvijā — 12,1, Austrijā — 17,8, Beļģijā — 27,0, Anglijā — 21,5, Čehoslovākijā — 15,7, Dānijā — 27,9, Holandē — 30,0, Norveģijā — 20,3, Vācijā — 19,3 u. t. t.

Tas nozīmē, ka mums atliek vēl daudz iespēju savu ražu celšanai. Lauku ražas augstumu noteic trīs galvenie faktori: 1) krietna zemes sastrādāšana, 2) labs sēklas materiāls un 3) pareiza mēslošana. Protams, šie faktori katrs atsevišķi vai arī kopā ņemti spēs savu iespaidu rādīt vienīgi zemē, kas necieš no pārmērīga sausuma vai slapjuma, t. i. zemē ar nokārtotiem mitruma apstākļiem.

Ietverot redzes aplokā šai grāmatā aprakstāmo Smiltenes-Trikātas novadu, jāliecina, ka vismaz 60% no tām zemes platībām, kurās parasts saukt par „tūrumiem“ vai aņamzemi, no lieka mitruma necieš. Pārējai daļai meliorācija visnotāl vajadzīga. Tāpat vairumam pļavu un gānību, pie kuriem sīkāka raksturojuma apstāsīmiem citā vietā, runājot par lopkopības pacelšanas darbu.

Vārdu „meliorācija“ parasti lauksaimnieki pārprot, piešķirot tam „zemes drenēšanas“ nozīmi. Zinātniskā plāksnē, turpretim, meliorācija ir daudz plašāks jēdziens, kurš ap-

tverņ ne tikai drenēšanu, bet arī nogrāvošanu, pat mākslīgu apūdeņošanu. Tā tad meliorēt nozīmē — nokārtot mitruma apstākļus zemē.

Mūsu apvidus zemnieku saimniecībās līdz pat pirmajiem pēckara gadiem pazina vienīgi grāvošanu. Drenas foreiz skaitījās muižnieku privilēģija, un tauta domāja, ka zemes drenēšana ir ļoti dārga un kā tāda neatmaksājas.

Toties grāvjus raka bez kāda plāna un aprēķina, nevaicājot, cik katrā gadījumā tas nepieciešami. Ļoti daudz grāvju mūsu laukos vēl šodien ir tikai „dekorācijas pēc“, bez jebkādas praktiskas nozīmes. Piem., braucot pa Jaun-Bilskas-Mēru lielceļu, var redzēt kādu grāvi, kurš iet taisnā virzienā no kalna uz leju. Katram saprotams, ka šāds grāvis spēj uztvert ļoti nedaudz ūdeņus, kamdēļ viņa lietderība maza. Tādu piemēru varētu uzskaitīt bezgala daudz.

Tīrumos grāvji traucē darbu lauksaimniecības mašīnām, kā arī viņu kārtībā uzturēšana izmaksā dārgi.

Tamdēļ saimnieciski izdevīgāk zemi nosusināt drenējot, jo pašreizējā brīdī drenaža ļoti lēti izvedama. To sekmē lielā mērā valdība, nākot pretim drenu materiāla iegādāšanā un tehnisko priekšdarbu izpildīšanā. Ja agrāk par 100 gab. 2" drenu caurulēm bij jāmaksā Ls 6.— līdz Ls 7.—, tad tagad, pateicoties valsts piemaksai, tikai Ls 2.50. Tāpat lielā mērā kritusies cauruļu ielikšanas izmaksa no 30 snt. agrāk, līdz 15—18 snt. tagad par 1 tekošu metru, drenu meistara uzraudzībā.

Tādējādi 1 pūrvietas izdrenēšana patreizējos apstākļos izmaksā tikai 50—60 latus, agrāko 100—120 latu vietā.

Tāpat norādāms uz lēto tarifu meliorācijas projektu sastādīšanā un grāvju nospraušanā. Lauksaimniekam tagad jāmaksā par 1 ha uzņemšanu Ls 2.50, bet par 1 kilometru grāvju nospraušanu pēc sastādīta projekta Ls 5.—, ja nosprauž bez projekta, tad Ls 7.50.

Protams, ne katram lauksaimniekam būs tik daudz brīvu līdzekļu, lai izvestu savas zemes drenēšanu. Tamdēļ darbs veicams **plānveidīgi** — iepriekš sastādot meliorācijas projektu visai nosusināmai platībai, un pēc tam pakāpeniski, cik līdzekļi atļauj, vairākos gados to realizējot. Tādā kārtā bez aizņemtiem kapitāliem, nedaudz gados meliorācija tomēr būs izvesta, jo izdrenētās jaunās platības dos lielākas ražas un vairo saimniecības ienākumus.

Bet mums nemaz nav jācenšas uzturēt zem arkla pēc iespējas lielākas platības. Tos laukus, kuri cieš no mitruma un tamdēļ nav piemēroti intensīvai laukaugu kultī-

vēšanai, varam pārvērst ilggadīgos zālajos, bet labākos tīrumos panākt augstākas ražas, kuŗu priekšnoteikumi, kā jau minēts, ir krietni sastrādāta zeme, pareizs un bagātīgs mēslojums, laba sēkla.

Zemes strādāšanā mūsu apvidū nāksies novērst dažas raksturīgas kļūdas, uz kuŗām te norādīsim. Bieži gadās, ka sējumi pavasarī cieš no sausuma un panīkst. Tad ļaudis mēdz teikt, ka labība „aizkalst“. Ar sapratīgu strādāšanu šo parādību varam novērst, ietaupot jau no pavasara zemē mitrumu.

Te jāzin, ka labībām mitrums visvairāk vajadzīgs periodā starp cerošanu un vārpošanu. Ja šinī laikā neuznāk lietus un mitrums iepriekš zemē nav iekrāts, labības panīkst, izaug īsas un vārgas, protams, arī raža tad niecīga. Mitruma iekrāšanas nolūkos ieteicama zemes nošļūšana pavasarī.

Šļūces darbs pavasarī

Ja sējumus rullē, tad nepieciešami, lai rullim sekotu viegla ecēša, zemes virsējo plāno kārtiņu uzirdinot. Nav jāaizmirst, ka rullēšana zemi izžāvē, bet ecēšana uzkrāj mitrumu, neļaujot tam izgarot.

Tamdēļ nepareiza ir tikko apstādīta kartupeļu lauka rullēšana. Tā nepieciešama vienīgi slapjos pavasaros.

Starprindu rušināšana sakņaugu laukā veicina mitruma ietaupīšanu zemē.

Ir pierādījies, ka rudens arumi allaž pozitīvi jūkami iespaido ražas, kamdēļ jācenšas zemi neatstāt rudenī neuzartu. Modernam lauksaimniekam jāprot darbus tā iedalīt, lai tas katrā gadījumā būtu iespējams. Tāds ir bauslis un likums.

Lauksaimniekos iesakņojusies paraša rudenī uzartu lauku pavasarī vēl „maisīt“, t. i. otrreiz art. Tiklab teorija, kā prakse, runā šim paņēmienu par ļaunu, kamdēļ tas atmetams. Rudens arumi pavasarī sastrādājami vienīgi ar kultivatoru, bet ja tāda saimniecībā nav, tad ar atsperu ecēšu. Lemesim un vērstuvei šeit darba nedrīkst būt.

Patiesībā zemes sagatavošana nāk. gada sējai uzskāma tūlīt pēc ražas novākšanas, vispirms lauku uzlobot (t. i. sekli apaņot) un rudenī, īsi pirms sala iestāšanās, to dziļāk apaņot.

— „Arklam jāseko tūlīt pēc izkaps,“ mēdz sacīt piedzīvojuši ārzemju lauksaimnieki. Ar lobīšanu uzlabojam ne tikai zemes fizikālās īpašības un veicinām dažādo sīkbūtnu darbību zemē, bet reizē izskaužam arī sēkļu nezāles: izbīrušās nezāļu sēklas atrod nūle uzlobītā zemē dīgšanai izdevīgus apstākļus un strauji attīstās. Otrreiz zemi dziļāk apaņot šīs uzdīgušās nezāles iznīcinām. Kaut gan lobīšana prasa zināmu darba patēriņu un iekrīt diezgan „nevalīgā“ laikā, tomēr derētu to uzskatīt nevis kā lieku gresnību, bet gan nepieciešamību.

Varbūt, kāds mēģinās iebilst, kā gan iespējams arklam sekot tūlīt pēc izkaps, ja lauks aizņemts ar vasarāja gubām. Praktiski te izlīdzas tā, ka gubās krauj taisnās rindās, starp kuņām iespējama tūlītēja zemes uzlobīšana. Pārējo uzloba pēc labības aizvešanas.

Āboliņa laukus apaņot, visai derīgi arklam pievienot t. s. priekšlobītāju.

Piemērotākais darba rīks lobīšanai smagākās zemēs ir četrlemešu arklis. Vieglākās un vidējās zemēs it ļabi palpo arī atsperu kultivators. Visai piemērots šis rīks vasarāju lauku uzlobīšanai.

Ātsperu kultivators ir nepieciešams darba rīks katrā modernā saimniecībā, jo viņa darbs pārāks pār atsperu ecēšas darbu: kultivators zemi reizē ļauc, irdina un dru-pina, kamēr ecēša tikai irdina sastrīpojot. Protams, tas nenozīmē, ka visas atsperu ecēšas būtu tūdaļ aizsvie-žamas un nekavējot atvietošanas ar kultivatoriem, bet gan tur, kur nolietojušos ecēšu vietā iegādājams ļauns darba rīks, izvēlei jākrīt uz kultivatoru. Līdzīgi kā trīsdesmit gadus atpakaļ tēvi pašdarinātu egļu zaru ecēšu un „ķepaiņu“ vai „pīļu peku“ vietā iegādājās atsperu ecēšas. Āgronomiskā zinātne progresē ik dienas, pētot un izmēģinot ļaunus un atkal ļaunus uzlabojumus lauksaim-nieka darbā. Tāda uzlabota atsperu ecēša mūsdienās ir atsperu kultivators.

Labā sēkla ir otrs svarīgs priekšnoteikums augstu ražu iegūšanā. Mūsu apvidus caurmēra saimniecībās šim apstāklim, diemžēl, joprojam piegriež pārāk maz vērības. Tīras šķirnes labības sastopamas gandrīz vienīgi t. s. priekšzīmīgās saimniecībās. Lielais vairums lauksaimnieku gadu no gada kaisa zemē nenoteiktas šķirnes un pienācīgi nešķirotus graudus. — „Ko sēsi, to pļausi“ — teic veca paruna. Tamdēļ nav brīnums, ka braukājot pa dzimtenes lielceļiem, dažkārt vērojām apkārtnē laukos nezāļainu, retu un nevienādi attīstījušos labību. Zināmā mērā šai nepievilcīgā ainā atspoguļojas krietnas sēklas trūkums.

Ja arī katram uzreiz nav pa spēkam iegādāties tīršķirnes labību, tad vismaz saimniecības rīcībā esošā sēklas materiāla šķīrošana neprasa pārāk lielu laika patēriņu, nedz arī kautiķ jūtamus izdevumus, jo rosīgākās lauksaimniecības biedrības, piensaimnieku sabiedrības un citas organizācijas ir rūpējušās par sēklu tīrīšanas punktu ierīkošanu, kuri visiem ērti pieejami. Tos ieteicams vairāk izmantot.

Sejas laikam tuvojoties, jānoskaidro rīcībā esošās sēklas dīgstība un tīrība. Ja tās neatbilst prasībām, sēkla jemaināma no kaimiņa, vai arī iepērkama no sēklaudzētāju saimniecības, izvērtējot savu nevērtīgo sēklu kā vienkārķārsu tirgus produktu. Runāt šai vietā **par šķirņu nozīmi**, liekas būtu nevajadzīgi, jo tā visiem pietiekoši skaidra.

Izvēloties **šķirnes**, jāraugas, lai tās būtu mūsu apstākļiem piemērotas, t. i. izaudzētas saimniecībās, kuŗu zemes un klimatiskie apstākļi iespējami tuvi mūsējiem.

Sēt nezīnāmu, varbūt no tālienes atceļojušu sēklu ir liels risks. Šai ziņā īpaši jāuzmanās, iegādājot āboliņa sēklas.

Zemes mēslošana tomēr ir pats galvenais faktors augstu ražu sasniegšanā, kas arī viegli saprotams: mūsu zemes ir liesas un maz auglīgas. Tādos apstākļos varam lietot pat labāko sēklu, zemi uz to rūpīgāko sastrādāt un kopēt, taču augi nevarēs spēcīgi augt un krietnas ražas dot, jo pasaulē ne no kā nekas nevar rasties. Tas, ko mēs saucam par mēslojumu, ir augu **uzturs**, kamdēļ arī, trūkstot barības vielām, stādi izaug vārgi un panīkst.

Zinātniski izpētīts, ka augu attīstībai nepieciešamas par visam 10 dažādas barības vielas: 1) ogleklis, 2) ūdens, 3) skābeklis, 4) slāpeklis, 5) sērs, 6) fosfors, 7) kalcijs, 8) kalcijs, 9) magnijs un 10) dzelzs.

Vairums no tām mūsu apstākļos augiem ir pietiekošā krājumā, taču trīs — kalcijs, fosforskābe un slāpeklis — parasti trūkst.

Tā kā pieminētās uztura vielas nav viena ar otru at-
vietojamas un stāds var augt vienīgi tad, ja tam pie-
ejamas **visas 10** vielas, kļūst skaidrs, ka lauksaimniekam
jārūpējās, lai neviena no vajadzīgām vielām zemē ne-
trūktu. To panāk ar **zemes mēslošanu**.

Mūsu senči kā vienīgo zemes mēslošanas līdzekli pa-
zina tikai kūtsmēslus, piejūras apgabalos arī jūras mēs-
lus, taču ne vieni, nedz otri nespēj garantēt mums aug-
stākās ražas. Tas tamdēļ, ka dažādiem augiem viņu pras-
ības pēc attiecīgām uztura vielām ļoti dažādas: vieni
prasa vairāk kalija, citi — slāpekļa, vēl citi — fosfor-
skābes. Saimniekam šai ziņā augiem „jāiztop“.

Ja ieskatāmies saimniecību praksē, redzam, ka bieži
vien saimniecības ienesīgumu noteic saimnieka prasme rī-
koties ar mēsliem. Ražot daudz kūtsmēslu un piepirkt
labu tiesu mākslīgo mēslu — tā pati par sevi vēl nav
māksla, bet gan atzīstama drosme. Īstā māksla ir mēs-
lus izlietot laikā, pareizā devumā un sadalījumā.

Būs lieki atkārtot, ka ikvienā saimniecībā pamatmēs-
lojums ir un paliek **kūtsmēsli**. Taču reti kur viņu būs
tik daudz, lai apmierinātu it visas augu prasības pēc uz-
tura vielām. Parasti Smiltenes-Trikātas novada saimnie-
cībās kūtsmēslu knapi pietiek vienīgi ziemājiem, sakņ-
augiem un kartupeļiem. Bet, tā ka nule pieminētie augi
uztura vielu izvēlē ļoti dažādi prasīgi (ziemājiem vairāk
vajadzīgs kalijijs un fosforskābe, sakņaugiem — kalijijs un
slāpekļijs u. t. t.), bet kūtsmēslos šīs vielas atrodama
puslīdz noteiktā attiecībā (pēc Stucera pētījumiem 1000
kg kūtsmēslu satur 7,0 kg tīra slāpekļa, 5,0 kg tīra kalija
un 3,5 kg tīras fosforskābes), tad, gribot negribot, arī
šeit mākslīgo mēslu piedeva būs nepieciešama, lai aiz-
pildītu trūkstošo attiecīgas barības vielas daudzumu.

Tas nozīmē, ka mūsu saimniecībās augstu ražu iegūšana
bez mākslīgo mēslu piedevas nav domājama. Paraugoties
Valsts statistiskās pārvaldes sakopotos datos par māks-
slīgo mēslu patēriņu Latvijā, atrodam sekošus caurmēra
skaitļus:

Uz 100 ha aramzemes gada laikā izlietoti 48,0 kvintāli
dažādu mākslīgu mēslu (t. i. nepilns pusmaiss uz hektāra);
uz 100 ha ganību un pļavu izlietoti 4,8 kvintāli, jeb pār-
rēķinot šos skaitļus uz lauksaimnieciski izmantojamās ze-
mes kopplatību, dabūjam 52,8 kvint. mākslīgo mēslu kop-
patēriņu uz katriem 100 hektāriem.

Valkas aprīņa caurmēra skaitlis nedaudz pārsniedz
valsts caurmēru, proti: 55,8 kvintāli uz 100 hektāriem.

Paraugoties atsevišķu pagastu skaitļos, vērojam sekošu ainu:

Pagasta nosaukums	Aramzeme un dārzi			Pļavas un ganības	
	Kopplatība ha	Mākslīgie mēsli izlietoti uz 100 ha maisu	Kopplatība ha	Mākslīgie mēsli izlietoti uz 100 ha maisu	Caurmērā mākslīgo mēsļu maisu uz 100 ha koplietības
1. Bilskas	3285,84	27	2865,71	0,4	31
2. Blomu	2728,38	64	2653,44	10,9	74,9
3. Cirgaļu	4061,53	18	4872,22	1,6	19,6
4. Grundzales	1167,47	35	1244,70	6,5	41,5
5. Mēra	1660,34	29	1834,76	4,0	33,0
6. Palsmanes	4620,69	45	4657,16	1,8	46,8
7. Plāņu	1388,82	54	1402,55	16,7	70,7
8. Rauzas	1060,63	61	1038,62	6,5	67,5
9. Smiltenes	6914,68	56	6472,79	14,4	70,4
10. Trikātas	6037,13	67	5759,13	21,0	88,0
11. Vijciema	2514,01	42	2470,82	5,6	47,6

Kā redzams, tad mākslīgos mēslus aprakstamā novadā visvairāk lieto Trikātas, Blomu, Plāņu, Smiltenes un Rauzas pagastos: Vismazāk Bilskas un Mēra pagastos.

Tomēr arī šie pievestie augsstākie skaitļi (Trikātas) vēl tāļu netuvojas Vakareiropas valstu skaitļiem, kurās, kā jau sākumā teikts, iegūst daudzkārt lielākas laukaugu ražas.

Salīdzināšanai vajadzīgie dati sakopoti zemākā tabulā:

Valstis	Lauksaimnieciski izmantojamās zemes platība miljonos hektāru	Mākslīgo mēsļu patēriņš maisos uz 100 ha		
		1913. g.	1926. g.	1930. g.
Vācija	29,7	216	218	242
Beļģija	1,76	294	447	491
Dānija	3,0	92	197	272
Lietuva	4,2	—	19	32
Holande	2,3	264	335	523
Čehoslovākija	8,5	—	61	82

Kā redzams, tad mūsu apkārtnes lauksaimniekiem vēl tāļu nav pamata bažīties, ka mākslīgie mēsli būtu lietoti par daudz. Taisni otrādi: augstu ražu sasniegšanai labākos laukos mākslīgo mēsļu devumi pastiprināmi. Tikai šeit gan būs jāizvairas no vienpusības, cenšoties ieturēt pareizo attiecību starp atsevišķām mēslojumu šķirnēm.

Pēdējā laikā, sevišķi ārzemēs nostiprinājies uzskats, ka ikkatras valsts lauksaimniecības intensīvitāte jāmēro pēc mākslīgo mēsļu izlietošanas daudzuma uz zemes vienību skaitot. Mākslīgo mēsļu patēriņš pie mums, salīdzinot ar citām zemēm, ir diezgan mazs, īpaši zīmējoties uz kalija sāļu un slāpekļa patēriņu. Vienīgi izlietotās fosforskābes daudzumi kautcik atbilst augu prasībām. Pēdējā laikā pieaugošais kalija un slāpekļa mēsļu patēriņš liecina, ka pamazām rodas vairāk izpratnes mēslošanas jautājumos, un lauksaimnieki nāk pie atziņas, ka nepareiza, vienpusīga mēslošana, kaut ar to pašu klasisko „zupuriņu“, ir nelietderīga unniecīgus panākumus dodoša.

Pēc Valsts statistiskās pārvaldes sakopotiem datiem, 1930. gadā Latvijā no 100 maisiem dažādu mākslīgo mēsļu 76,69 attiekušies uz fosforskābi, 17,84 — kaliju un 5,47 — slāpekli. Zemāk pievestajā tabulā sakopotas ziņas par mākslīgo mēsļu dažādo šķirņu patēriņa lielumu (procentos) mūsu apkārtnes pagastos:

Izlietots procentos no mākslīgo mēsļu kopdaudzuma

Pagasta nosaukums	Fosforskābes	Kalija	Slāpekļa
1. Bilskas	70,40	27,38	2,22
2. Blomu	69,28	26,42	4,30
3. Cirgaļu	71,71	22,69	5,60
4. Grundzāles	68,30	29,61	2,09
5. Mēra	71,33	25,25	3,40
6. Palsmanes	76,88	16,29	6,83
7. Plāņu	64,52	28,50	6,98
8. Rauzas	74,48	19,00	6,52
9. Smiltenes	66,34	26,71	6,95
10. Trikātas	63,33	31,40	5,27
11. Vijciema	69,18	26,23	4,59

Šo rindu autoram bij izdevība 1933. gada vasarā apceļot vairākas caurmēra saimniecības Rītrūsijā, tāpat Berlīnes, Magdeburgas, Kvedlinburgas rajonos, pa ceļam uz Dresdeni. Ja arī šīs saimniecības bij dažādas pēc sava lieluma un saimniekošanas virziena, arī ģeografiskās un klimatiskās situācijas, taču viens kas kopējs tām visām: ļoti rūpīga zemes sastrādāšana un vispusīga mēslošana.

„Vienīgi augstās ražās meklējams mūsu turības pamats,“ izsakās lauks. V. Berklings, kad kopā ar to pastaigājamies pa viņa saimniecības laukiem Kvedlinburgas tuvumā. Paīnteresējoties par zemes mēslošanu, noskaidrojās, ka bezspēcīga kūfsmēslojuma lauki dabū arī pieklājīgas mākslīgo mēsļu piedevas.

Tā, piem., lauks. P. Ritters, Badebornā, savā 32 ha lielajā saimniecībā ikgadus izsēj sekojošus mākslīgo mēslu daudzumus: 75 maiši kalija sāls 40%, 150 maiši kaīnīta, 30 maiši nitrofoska, 125 maiši superfosfāta un 60 maiši zalpetra.

Kā redzams, dažādo mēslošanas līdzekļu savstarpējā attiecība šeit gluži citāda, nekā pie mums: vairāk uzsvērtas kalija un slāpekļa mēslu devas. Neraugoties uz to, ka kalija sāļi Vācijā ir nedaudz dārgāki, nekā pie mums, jo uz Baltijas valstīm tos pārdod par t. s. eksporta cenām.

Raksturīgus skaitļus par spēcīgas zemes mēslošanas nozīmi Vācijas lauksaimniecībā, redzēju valsts lauksaimniecības izstādē Berlīnē (18.—24. maijam 1933. gadā). Lūk viņi:

Saimniecības izdevumi uz ha vācu markās	Saimniecībās ar zemu mākslīgo mēslu patēriņu	Saimniecībās ar augstu mākslīgo mēslu patēriņu
Mēslošanas līdzekļi	R.Mk. 8,66	R.M. 51,60
Sēkla	6,25	10,59
Inventārs	48,25	60,25
Āpdrošināšana un nodokļi	32,02	43,68
Strādnieku algas	167,19	168,19
Vispārējie saimniec. izdevumi	153,16	201,90
	Kopā R.Mk. 415,53	R.Mk. 536,21

Saimniecības ieņēmumi no ha vācu markās	Saimniecībās ar zemu mākslīgo mēslu patēriņu	Saimniecībās ar augstu mākslīgo mēslu patēriņu
Labība	57,92	109,34
Kartupeļi	3,95	19,92
Citi lauku ražojumi	7,18	20,00
Lopkopība	157,19	211,50
Piens un piens. ražojumi	39,33	78,05
Pārējie ieņēmumi	109,22	141,08
	Kopā R.Mk. 374,79	R.Mk. 579,89

Šie dati sakopoti valsts mērogā no grāmatvedības materiāliem. Tie rāda, ka saimniecībās, kurās lietots maz mākslīgo mēslu, radies zaudējums 30,74 markas uz ha, turpretim saimniecības, kurās mākslīgos mēslus pielietojušas ievērojami vairāk, ieguvušas no hektāra peļņu — 43,78 markas.

Iedziļinoties sīkāk minētos skaitļos un salīdzinot tos, redzam, ka spēcīgas mēslošanas iespaids nav redzams tikai laukkopības ražojumos vien, kuņu ražu pieaugums jau pilnīgi sedzis izdevumus par mākslīgiem mēsliem, bet arī ienākumi no lopkopības ir pieauguši.

Iepazīnušies ar piedzīvojumiem zemes mēslošanā ārzemēs un pašu mājās, varam atziņu kopsavilkumā teikt: **bez mākslīgo mēsļu pieejas mūsu apstākļos augstas ražas nav sasniedzamas.** Pareizi izvēlēti un īstā laikā doti, mākslīgie mēsli allaž sevi ar uzviju atmaksās. Vēl jo svarīgi vērā ņemt, ka mums jāpanāk ne tikai augstas, bet arī **mums jāpanāk vērtīgas ražas.**

Tirgū pircējs mūsdienās ir izlutinātāks un vairāk prasīgs, nekā senāk: viņš savu naudu maksā ne tikai par daudzumu, bet arī labumu. Pircējs prasa krietnu un **augstvērtīgu** preci, un tāda mums jāprot ražot.

Visiem zināms, ka gadu no gada kļūst stingrāki nosacījumi, uz kādiem pieņem maizes labību. Graudiem jābūt smagiem, tīriem, sausiem. Brūža miežus iepērkot vēribu griež vēl uz graudu krāsu un to dīgstību. Nodot kartupeļus spirta dedzinātavām, cena ir atkarīga no to stērķeļu satura u. t. t. u. t. t. Modernam lauksaimniekam viss tas jāiegaumē un tirgus diktētās prasības jāizpilda.

Kā to panākt? Pa daļai te iespaidīgi tie paši faktori, kas noteic ražu augstumu — krietni sastrādāta un pareizi mēslota zeme, laba sēkla —, bet klāt nāk vēl citi: sēklai jābūt ne tikai **labai**, bet arī **apstākļiem piemērotai**. Te saskaramies ar **šķirņu izvēli**, par kuņu sīkāk runāsim, apskatot atsevišķu laukaugu kultūru izredzes un viņu audzēšanas praktiskās iespējamības Smiltenes-Trikātas novadā.

Šai vietā iepazīsimies vispārējos vilcienos tikai ar svarīgākiem principiem ražas kvalitātes nodrošināšanā.

Daudzkārt lielu postu augiem nodara dažādas sēnīšu slimības, kā melnplaukas, „vilka zobi“, sniega pelējums, rūsas u. c.

Melnplaukām aplipuši graudi daudz zaudē no savas tirgus vērtības, jo tie neglītāki krāsā un ar īpatnēju smaku (atgādina silķu sālījumu!).

Cīņā pret melnplaukām, sniega pelējumu u. c. augu slimībām visdrošākais līdzeklis ir **sēklas kodināšana**. To veicam ar īpašiem preparātiem, kuņus sauc par sēklu kodināšanas līdzekļiem.

Sēklu kodināšana mūsu novadā vēl samērā maz izplatīta, bet sava lētuma un vienkāršības dēļ šis paņēmiens visnotāl ieteicams kā ražu labuma nodrošinātājs.

Labību sēklas kodināšanā agrāk pielietoja dzelzs vitriolu, formalīnu u. c. līdzekļus. Jaunākā laikā tirgū parādījušies īpaši preparāti, kuŗi ieteicamāki un neapdraud sēklu dīgstību. Parastākais kodināšanas paņēmiens ir graudu aplaistīšanas metode, kas tomēr prasa vairāk darba spēka, kā arī laika, nekā pēdējā laikā ieteiktais sauskodi-

Sauskodināšanu it viegli veic zēns, griežot attiecīgu aparātu

Slapjkodināšanas izvešanai vajadzīgi divi cilvēki

nāšanas paņēmiens (sk. zīm.). Sausā veidā kodināta sēkla nebojā sējmašīnas un rīkus, un to var maisos uzglabāt neaprobežoti ilgi. Kodināšanas izmaksa ir niecīga un tā noteikti atmaksājas. Pazīstamākais kodināšanas līdzeklis ir „Ceresan“ sauskodnes un slapjkodnes.

Grūtāka ciņa ar labību rūsām, pret kuŗām zinātne vēl pagaidām nav atradusi tieša ciņas līdzekļa. Prof. Dr. Šreibers publicējis pētījumus par labību rūsas izplatību pie dažādi mēslotiem augiem (sk. „Deutsches landwirtschaftliches Genossenschaftsblatt“ no 15. apr. 1933. g.), novelkot šeit zināmu sakarību, kuŗu sīkāk izpētījis pazīstamais profesors Dr. Neubauers: uz gluži vienāda sastāva un vienādi mēslošanas druvās, āboliņš bija pa daļai tik slikti pārziemojis, ka tas bij jāizā un uz šīs daļas jāatvieto ar kartupeļiem. Nākošā gadā uz visas druvās sekoja kvieši, kuŗi, lai gan vienādi mēsloti, stāvēja pēc kartupeļiem labāki, bet pēc āboliņa tik stiprā mērā cietā no rūsas, ka raža, salīdzinot ar „kartupeļu kviešiem“, bij par 14 kvintāliem uz hektāra mazāka. Salmu sastāva izmeklēšana Dresdenes lauksaimniecības izmēģinājumu stacijā deva sekošus rezultātus:

	Slāpekļis	Kalijs	Fosforskābe
1. Kviešu salmi pēc kartupeļiem	100	200	50
2. Kviešu salmi pēc āboliņa	100	68	21

Ražām jābūt ar zemu pašizmaksu. Visus mūsu galvenos laukaugus, kā zināms, uzpērk valdība par noteiktām cenām. Zemturiem jau pavasarī skaidri zināms, cik rudenī saņems par noteikta labuma rudzu, kviešu, miežu vai auzu kvintālu. Tamdēļ ikviena saimniekotāja interesēs ražot šo kvintālu iespējami lēti. Starpība starp ražojumu vienības tirgus cenu un pašizmaksu raksturo tīro atlikumu, t. i. saimniekošanas peļņu. Tā tad, jo mazāka būs pašizmaksa, jo lielāka peļņa.

Grāmatvedības dati liecina, ka pašizmaksa atkarīga no ražas lieluma: jo augstāka raža, jo zemāka pašizmaksa.

Teiktā pastiprināšanai pievedam sekošu tabulu, kurā sakopotie skaitļi ņemti no Valsts statistiskās pārvaldes grāmatvedības datiem par 1933.-34. saimn. gadu:

Saimniecības ar ražu no 1 ha	Pašizmaksa par kvintālu latos			
	Ziemas rudzi	Kvieši	Mieži	Auzas
Līdz 6 kvint.	—	—	16,23	11,36
6—8	—	30,51	15,14	10,68
8—10	18,52	23,84	12,33	8,74
10—12	17,62	19,85	11,23	7,30
12—14	14,17	18,86	9,22	7,30
14—16	13,39	15,89	8,60	6,30
16—18	11,42	14,58	7,71	6,30
18—20	11,90	14,70	7,16	5,93
Pāri pār 20 kv.	10,03	11,71	6,14	5,90

Skaitļi runā pārāk skaidru valodu par labu augstākām ražām. Saimniecības, kas, piemēram, ražojušas rudzu vairāk par 12 kvintāliem no hektāra (27 pudi no pūrvietas), tos pārdodot guvušas peļņu, bet kas mazāk — zaudējumus. Tas arī viegli saprotams, jo zemes sastrādāšana, tīruma apsēšana, mēslošana un kopšana, prasa tikpat daudz darba spēka, vienalga, lai raža būtu 2 vai 12 kvintāli no hektāra. Arī sēklas iziet tikpat daudz. Klāt nāk vienīgi mēslojums. Tamdēļ slēdziens: **augstākās ražas arī lētākās**, t. i. ar zemāku pašizmaksu. Bet tirgus cena lielāka, ja raža arī vērtīga. Tamdēļ mūsu mērķis — iegūt **augstas, lētas un reizē vērtīgas ražas**. Tad mēs ne tikai pastāvēsim, bet spēsim arī uzlabot savas saimniecības un visādi uz priekšu iet.

Tālāk īsumā apskatīsim atsevišķas laukaugu kultūras, norādot uz mūsu novada apstākļos piemērotākām šķirnēm un atzītākiem to kopšanas paņēmieniem.

1. RUDZI.

No ziemāju labībām **rudzi** ir mūsu novadā vairāk iecienītais augs. Tas arī pareizi, jo mūsu zemes un klimatiskie apstākļi pilnīgi atbilstoši rudzu audzēšanai. Vieņīgi uzlabojami to audzēšanas paņēmieni: no t. s. Jāņu papuves laiks pāriet uz melno vai aizņemto papuvi. Neaizmirsīsim, ka Jāņu papuve, tāda, kā mēs to visi zinām un pazīstam, ir ievērojama nezāļu kultivētāja. Daudzkārt viņu mēdz izlietot kā pastaigas vietu lopiem, kas nav pielaižams, jo kustoņi zemi samīda un izžāvē. Ja darbu iekārtojums neatļauj pavasarī papuves lauku uzart, tad vismaz tas uzlobams un laiku pa laikam sastrādājams ar atsperu ecēšu, lai uzturētos irdens (mitruma ietaupīšanas un baktēriju darbības sekmēšanas nolūkos), bet pēc mēslu izvešanas steidzīgi apažams. Nedrīkst mēslus glabāt ilgi neizārdītus čupiņās uz lauka, jo tā zūd vērtīgais slāpeklis.

Rudzu sēja nav izdarāma vadoties no „mēneša griežiem“ vai kalendāra sējas nedēļām, bet gan atkarībā no rudens tuvošanās pazīmēm. Ja rudens pieturas silts, agro sēju bieži noposta gliemeži un drātstārpi. Novērots, ka mūsu apvidū labākā rudzu sēja starp 20. augustu un 15. septembri.

Šķirņu jautājumā valda liela dažādība. Izmēģinājumu rezultāti Priekuļos un Jaungulbenē ražas ziņā pirmā vietā Ziemeļvidzemē izbīda Priekuļu rudzus. Lauksaimnieku-praktiķu atsauksmes tomēr labvēlīgākas Stendes rudziem, kuri ziemcietīgāki.

Labi ziemo arī Vecauces rudzi, tāpat ražas tiem pietiekoši augstas, bet hektolitra svars nespēj sacensties ar Stendes un Priekuļu rudziem, kaut arī vienādi mēsloātās zemēs un līdzīgos augšanas apstākļos.

Āgr. J. Venners savā saimniecībā Smiltenes pag. Vecgrāvjos audzē Vecauces rudzus un ar panākumiem visai apmierināts.

Mazāk iekoptām zemēm vispiemērotākie būs Sangastes rudzi. Tie izturīgi, kaut gan ražas nedaudz zemākas. Sava gaļā auguma dēļ **Sangastes** rudzi vairāk veldres apdraudēti, bet, kā jau no iepriekšējās nodaļas zinām, lauksaimnieku rīcībā ir iespējas ar veldri cīnīties.

Mūsu dabīgi maz auglīgās zemēs, kaut arī kūtsmēslojums bijis pilnīgs, tomēr mākslīgo mēslu piedeva rudziem savu iespaidu allaž rādīs. Mākslīgie mēsli — $\frac{1}{2}$ maiss kalija un $\frac{3}{4}$ maissa superfosfāta uz pūrvietais — izsējami un iestrādājami ar ecēšu vismaz vienu nedēļu pirms rudzu sējas. Tas tamdēļ, lai jaunie asni uzdīgstot,

kad tiem sakņojums vēl necīgs, atrastu jau priekšā zemē izšķīdušas, viegli uzņemamas barības vielas un varētu spēcīgi attīstīties. Rudzi, kā zināms, cero rudenī, kamdēļ mākslīgie mēsli veicina arī spēcīgāku cerošanu.

Pavasari, īpaši šopavasari, kad rudzi maz iezēluši un ziemo samērā neizdevīgos apstākļos, labus panākumus rādīs 2—3 pudi zalpetra virsmēslojums uz pūrvietas. Kā jau teikts, pareizi izvēlēts mēslojums ceļ graudu hektolitra svaru.

Rudzu lapu brūnās rūsas (*Puccinia dispersa*) izplatību atkarībā no minerālmēslojuma, pētījis L. Ū. prof. M. Egļītis, vēlāk referējot par šo darbu agronomu zinātniskā kongresā. Atzinumi: kalija mēslojums visos gadījumos uzrāda tendenci pacelt rudzu izturību pret lapu brūno rūsu. Uz fosfora devām rudzi reaģē dažādi. Lietojot zemas slāpekļa devas, fosfors veicina izturību, bet pie augstām slāpekļa devām — ieņēmību. (Sk. „Lauku darbs un zinātne, IX. agronomu zinātniskā kongresa darbi“, 220. lpp.).

2. KVIEŠI.

Āgrāk mūsu pusē kviešus tikpat kā neaudzēja, jo svētku baltmaizei parasti mēdza pirkt veikalā „Maskavas“ vai „Rostovas“ miltus. Vēl šodien nāk prātā, kāds priekšs bij bērniem, kad pamanīja māti klētī rīkojamies ap maisu, kuŗu greznoja liels zīmoga uzspiedums zilā jeb sarkanā krāsā, atkarībā no tam, vai milti bij šurp ceļojuši no vienas jeb otras nule pieminētām Krievijas pilsētām. Tad bij skaidri zināms, ka iznāks baltmaizes ēšana, kādu kārumu lauku ļaudīm bij laime baudīt tikai uz augstiem svētkiem.

Toreiz tikai retā saimniecībā sēja kviešus, jo nebij dzirnavu, kas prastu „baltmaizīti“ pienācīgi smalki samalt. Parasti iznāca tikai „rupjais mālis“, kas nozīmēja tik daudz, ka milti derīgi kviešu karašas cepšanai.

Toreiz „balti malt“ prata laikam vienīgi Sapas dzirnavās pie Valmieras un Brēngulī, kurp arī tad brauca vairums smilteniešu, lobergiešu un trikātiešu, jo baltmaize uz „kāŗā zoba“ nebūt neizpeļas, bet Krievijas milti kara gados nebij vairs dabūjami, bet Amerikas milti vēlāk bij dārgi.

Tad ap 1920.—21. gadu sākās plašākā mērogā ziemas kviešu audzēšana mūsu novadā un modernizējās arī dzirnavas, kuŗu ražotie milti tagad baltuma ziņā pārspēs vēl senos Rostovas u. c.

Bilskas mazpulka dalībnieka Kārļa Jansona kviešu lauks
Bilskas Jaun-Ratniekos

Tādi kvieši izauguši pilnmēslojumā ar 40% kalija sāli, superfosfātu un
Čīles zalpetri

Tomēr ziemas kvieši ne visai padodas, kamdēļ viņu ražas nav drošas. Smagākās zemēs tos var audzēt. Pēc-kaŗa gados uzpeldēja daudz visādu šķirņu. Daudzās saimniecībās, kur pa pūrvietai ziemas kviešus sēj, arī nav saskatāma noteikta un kāda tīra šīs labības šķirne.

Vispār jāteic, ka mūsu apstākļos ziemas kviešu audzēšana ir diezgan riskanta, kamdēļ to nevarētu ieteikt.

No šķirnēm piemērotākā — **Sandomiras.**

Zemkopības ministrs **J. Birznieks** pag. g. 21. decembrī Rīgā, savā runā lauksaimniecības kameras pilnsapulcē aicināja lauksaimniekus vairāk audzēt **vasaras kviešus.**

Šī kultūra mūsu apkārtnē arī nav sevišķi iegājusies. No vasarāju labībām galvenokārt audzēti mieži un auzas. Tas tomēr nenozīmē, ka vasaras kviešu audzēšanai Smiltene-Trikātas novads būtu nepiemērots. Taisni otrādi — vasaras kvieši šeit uzrādījuši pat ļoti labas ražas. Tikai tiem jāizvelas piemērotas, tīras no nezālēm zemes. Visnoderīgākie šai sakarībā būs pag. gada sakņauģu lauki.

Vasaras kvieši tomēr prasīgāki par miežiem, kamdēļ tiem ierādāmas labāki sagatavotas zemes. Krietnu ražu sa-
sniegtšanai nepieciešama sekoša mākslīgo mēsļu deva uz
pūrvietas: superfosfāts 4—6 pudi, kalija sāls 3—4 pudi,
zālpetris 3—4 pudi. Ja mākslīgo mēsļu devumu atrausim,
vasaras kviešu ražas būs niecīgas un neatmaksāsies.

No šķirnēm piemērotāka vieglām zemēm būs Janetka,
bet smagākās labāk sēt Rubina vasaras kviešus. Izslavē-
tie „Imanta“ kvieši Ziemeļvidzemē vēl mazāk pazīstami
un par tiem trūkst atsauksmju. Dažādas izreklamētas ār-
zemju šķirnes spēj aizraut vienīgi lētticīgākos lauksaim-
niekus.

Sekojošā valdības norādījumiem paplašināt vasaras kvie-
šu audzēšanu (Zemkopības ministra J. Birznieka runa
1935. g. 21. decembrī, Lauks. kameras pilnsapulcē), mū-
su novada zemtuņi varēs šeit savu roku pielikt, tikai
laikus jādodomā par krietna sēklas materiāla apgādāšanu.

Vislabāk šai lietā interesēties pie tuvākās apkārtnes
sēkļu audzētājiem, vai arī iepirkties zolidās firmās.

3. MIEŽI.

Līdzīgi iepriekšējiem gadiem, arī turpmāk mieži paliks
svarīgs ienākumu postenis mūsu saimniecību budžetā.

Kā zināms, miežu ražu uzpērk valdība par cietām ce-
nām. Sevišķi labus miežus uzpērk arī alus darītavas ie-
sala vajadzībām. Šiem t. s. brūža miežiem jāiztur sevišķas
izcilus prasības, zīmējoties uz dīgšanas sparū (lai maksimā-
lais dīgšanas spējīgo graudu procents sadīgšanu vienādā lai-
kā), minimālu olbaltuma saturu un vienādu krāsu. Par
uzdīgušiem brūža miežiem mēdz skaitīt tikai tos, kas uz-
dīguši 5 dienās, jo iesals astotā dienā iet jau uz kalti.
Brūža miežiem jābūt ar augstu hektolitra svaru, augstu
stērķes saturu, plānu mizu un pēc iespējas zemu ol-
baltuma saturu, jo olbaltums alus rūpniecībā ir ne tikai
nevajadzīgs un indierents piemaisījums, bet pilnīgi ne-
vēlams un pat kaitīgs.

Graudiem jābūt vienādas dzeltenas krāsas un pēc ie-
spējas vienlīdzīgiem formā un lielumā.

Arī pārējiem iepērkamiem miežiem uzstādītas diezgan
augstas prasības, ar kurām ražotājiem jārēķinās.

Ar miežu sēšanu nav pārāk jāsteidzas. Miežus sēj,
kad zeme jau iesilusi un temperatūra ap 6° C. Āukstā ze-
mē iesēti mieži nīkuļo, viņus bieži nomāc nezāles, vai
arī tiem nodzeltē lapu gali. Pirmais sējumu kopšanas

Augu barības vielu minimuma likums: Ražas augstumu nosaka tā barības viela, kura atrodas zemē mazākumā, līdzīgi kā ķipī nevar ieliet vairāk ūdens, nekā to pieļauj zemākais galdiņš.

darbs ir miežu ecēšana, kuŗa izdarāma miežu dīgšanas laikā.

Pateicoties īsam augšanas laikam un vāji attīstītai sakņu sistēmai, mieži prasa labi mēslotu zemi un barības vielas viegli uzņemamā veidā.

Zinātniski pierādīts, ka mieži savas augšanas pirmās 3—4 nedēļās uzņem līdz 60% no visiem to veģetācijai vajadzīgiem uztura daudzumiem. Tamdēļ mieži prasa, lai zemē barības vielas atrastos pienācīgā vairumā un lai tās būtu viegli šķīstošas.

Prof. Dr. P. Šneidevinds domā, ka mieži no visām labībām vispateicīgāki par kalija mēslojumu, jo viņi mazā mērā spēj izmantot zemes kaliju, kamdēļ kalija mēslojums atmaksājas uz visām zemēm. Fosforskābie mēsli vairo miežu ražu un stērķeles pieaugumu. Ražu celšanā un graudu kvalitātes nodrošināšanā izcila loma piekrīt arī slāpekļa mēslojumam. Kā viduvējas devas varētu minēt uz pūrvietas: 5—6 puđi superfosfata uz pūrvietas, 2—4 puđi 40% kalija sāls un 2—3 puđi zalpetra.

Visbiežāk mūsu apstākļos mieži nāks sējami pēc āboliņa. Tādā gadījumā pastiprināma vēl kalija deva, jo āboliņš zemē uzkrāj slāpekli, bet ievērojamos daudzumos iz-

sūc kaliju. Āgronoms P. Lezdiņš novērojis pastiprinātā kalija devuma svētīgo iespaidu uz āboliņa zemē sētiem miežiem J. Zaķa saimniecībā, Jaun-Vāles „Ciekuržos“, kur augstāk minētā patiesība jo spilgti izpaudusies.

Runājot par mūsu apstākļiem piemērotām miežu šķirnēm, jāieteic labākās zemēs divkanšu „zelta“ mieži, citur Priekuļu četrkanši (Vairoga). Salīdzināšanas labad pievedam skaitļus par Priekuļu selekcijas stacijā veikto šķirņu salīdzināšanas darbu atziņām (indeksu skaitļos).

Šķirnes nosaukums	Salīdzinošā graudu raža		Hektolitra svars	
	1932. g.	Pēdējo 3 g. caurmēra	1932. g.	Pēdējo 3 g. caurm.
Priekuļu Vairoga 4 rindu mieži	109,56	110,44	72,5	69,9
Stendes Dzintara 4 rindu mieži	104,23	105,70	72,2	69,6
Svalōfas Zelta 2 rindu mieži	100,00	100,00	70,7	70,7
Prascoveca Hanna 2 rindu mieži	95,50	97,88	70,2	70,2
Vietējie 4 rindu mieži	94,47	97,41	70,6	67,9

Priekuļu selekcijas dati tiklab klimatisko, kā zemes apstākļu ziņā var noderēt mūsu caurmēra saimniecībām kā pieturas punkts šķirņu izvēlē. Tie arī pilnā mērā saskan ar augstāk pievestiem ieteikumiem.

4. AUZAS UN MISTRŠ.

Arī auzas sākot ar 1935. gada rudeni uzpērk valdība. Mūsu novadā šim apstāklim tomēr pagaidam maza praktiska nozīme, jo parasti mēs auzas sējam nemēsloātā zemē (sējas kārtībā pēdējā vietā aiz kūtsmēsliem, bet mākslīgo mēslojumu nekādu nedabū), kamdēļ arī to ražas niecīgas, kā arī apsētās platības mazas. Parasti mums auzu pietiek vienīgi pašu saimniecības vajadzībai. Ir arī tur vēl, īpaši zīmējoties uz zirgu barošanu, vajadzīgās normas grūti izpildāmas.

Tomēr klimatiskie apstākļi atļauj mums auzu ražošanu, kamdēļ būtu ienesīga to audzēšana arī tirgum. Tas viegli iespējams, paceļot auzu ražas no zemes vienības, jo mūsu ražas visai zemas. To uzsveris arī zemkopības ministrs J. Birznieks savos norādījumos lauksaimniecības kameras darbības izveidošanai:

„Jāpēta vasarāju, sevišķi auzu zemo ražu cēloņi un jāstrādā pie viņu novēršanas.“

Salīdzinot ar citām Vakareiropas lauksaimniecības zemēm mūsu auzu ražas patiesi visai neievērojamas: 1934. gadā ražots no hektāra auzu caurmērā Latvijā — 12,9 kvintāli, Austrijā — 16,7 kv., Beļģijā — 23,0, Anglijā — 20,5, Čehoslovākijā — 15,1, Dānijā — 25,7, Holandē — 20,2, Norveģijā — 19,2, Vācijā — 17,3 u. t. t. Tamdēļ arī auzu ražošanas pašizmaksa valsts caurmērā mums samērā augsta — 7,46 ls par kvintālu. Protams, pie augstākām ražām tā zemāka.

Patreizējā garantētā cena auzām ir tāda, ka viņu ražošana pie labām ražām atmaksājas. Tas zemuļiem visnotaļ vērā ņemams. Tamdēļ jādomā arī par mākslīgo mēsļu pieliešanu auzu lauku mēslošanā, dodot 4—6 pudi superfosfāta uz pūrvietas, 2—3 pudi kalija sāls un 2—4 pudi zālpetra.

Kur iespējama sevišķi āgra sēja, labus panākumus dos Uzvaras un Dzintara auzas, citur „Zelta lietus“. Eksperimenti ar dažādām nepazīstamām, mūsu klimatiskiem apstākļiem neatbilstošām šķirnēm nav ieteicami. Tas, kas noderīgs un panākumus dod Zemgalē un Kurzemē, nav derīgs Ziemeļvidzemē, jo mūsu platuma gradā jāizvēlas šķirnes ar īsāku augšanas laiku. Novērojumi rāda, ka Ziemeļvidzemē vasara vismaz par 7—10 dienām īsāka, nekā Zemgalē vai Kurzemes dienvidus daļā un ar šo patiesību mums visnotaļ jāērēkinās.

Ziemeļvidzeme bijusi un ir viens no galveniem auzu audzēšanas rajoniem Latvijā, kamdēļ tai tiesības arī turpmāk par tādū palikt. Tikai mums jācenšas arī no auzu sējumiem iegūt lielākas ražas. Patiesībā auzas ir diezgan pieticīgs augs, kurš spēj piemēroties dažādiem augšanas apstākļiem. Pateicoties savai spēcīgi attīstītai sakņu sistēmai, auzas spējīgas augt pat tādās vietās, kur citas kultūras vairs nepadodas. No otras puses, tās ir augs, kurš uzlabotus augšanas apstākļus un krietnu mēslojumu allaž atmaksā.

Mistrā sējot, t. i. kopā ar miežiem un agrajiem „ceturtdienas“ zirņiem piemērotākās Stendes Nr. 30 auzas, kurām īsāks augšanas laiks un tās ienākās reizē ar miežiem. Par mistra sējumu priekšrocībām nāksies atsevišķi runāt, apskatot lētās lopbarības ražošanas iespējamības.

5. ZIRŅI.

Zirņi tīrsējā mūsu novadā tikai retās saimniecībās devuši kautcik apmierinošus panākumus. Varbūt tamdēļ, ka visvairāk audzētie ir lielie pelēkie zirņi t. s. „retēļi“,

kuņu veģetācijas laiks visai garš — 120—125 dienas. Vēsās un lietainās vasarās tie dod gan daudz zaļās masas un nepārtraukti zied, bet slikti nogatavojas un arī to graudu ražas zemas.

No agrākām un mūsu apstākļiem piemērotākām zirņu šķirnēm atzīmējami **Solo**, **Ceturtdienas** un **Svalōfas Groep** zirņi, kuņu augšanas ilgums svārstas ap 90—100 dienām. Tie mūsu apstākļos varētu dot puslīdz drošas ražas, tikai, diemžēl, viņi vēl maz ievēsušies un nav pārbaudīti.

Ceturtdienas, tāpat Solo zirņi izaudzēti Svalōfā (Dienvidzvidrijā). Pirmiem no tiem dzeltenī nelieli graudi, kuri ļoti noderīgi mājturībā kā labi vārāmie zirņi.

Solo zirņiem graudi pelēki-dzelteni ar tumšas krāsas punktiem.

Doc. P. Dermanis, kuŗš L. U. izmēģinājumu saimniecībā Vecaucē ilgākus gadus pētījis dažādu zirņu šķirņu īpašības, sniedz sekošu pazīstamāko šķirņu raksturojumu (sk. doc. P. Dermanis „Zirņu šķirnes“, Rīgā, 1934. g.):

Šķirne	Dienu skaits no sēšanas līdz ziedēš.	Augšanas ilgums dienās	Graudu raža kvint. no ha	Relatīvā graudu raža
Svalōfas Solo	61	102	25,56	118,6
Svalōfas Groep	58	102	21,55	100,0
Ceturtdienas	59	102	17,84	82,8
Vietējie pelēkie	71	118	15,65	72,6
Pelušķi	71	118	13,48	62,6

Zirņi kā tauriņziežu augs uzkrāj zemē slāpekli, bet patērē daudz kalija. Tie mīl smagas zemes, kur arī labāk padodas. Tomēr visumā viņu ražas nedrošas, kamdēļ plašākus zirņu sējumus mūsu apstākļos nevienam ieteikt nevar.

6. CUKURBIETES.

Agrāk ļaudis domāja, ka tikai Ukrainā, Dienvidpoļijā un citās siltākā klimata zemēs iespējams audzēt cukurbietes. Tamdēļ arī visiem vēl labā atmiņā tā milzīgā profesta vētra, kāda sacēlās mūsu zemē, kad 1924. gadā grupa pārliecinātu apstākļu pazinēju ar inž. Laži priekšgalā pirmo reizi ierosināja domu par cukura ražošanu Latvijā. Toreiz tikai retais ticēja, ka 1936. gadā jau mū-

su zemē kūpēs veselas trīs cukura fabrikas — Liepājā, Jelgavā un Krustpilī —, kuŗas no paŗu tīrumos izaudzētām bietēm raŗo cukuru visas valsts patēriŗa segŗšanai. Un izrādas, ka mūsu bietes cukura saturīgākas pat par dienvidu valstīs auguŗām.

Sākusmā domāja, ka cukurbietes krietni paaug vienīgi smagās māla zemēs un tām piemērots tikai Zemgales klimats, taŗu dzīve liecināja, ka ar ne mazākiem panākumiem bietes audzējamas arī Ziemeļvidzemē. To apstiprina arī daudzu Smiltenes-Trikātas novada lauksaimnieku piedzīvojumi. Cukurbieŗu audzēšana pie mums atmakŗas, bet tikai dzelzceļa staciju tuvumā. Katrā ziņā ne tālāk par 7—10 kilometriem no stacijas, jo bieŗu nogādāšana no lauka līdz vagonam iekrīt pašā rudens dubļainākā laikā, kamdēļ transports ļoti dārgs. Cukurbietēm ļoti augstas prasības pēc augu uztura vielām, kamdēļ ar tām nedrīkst skopoties. Prof. Œneidevinds aprēķinājis, ka vidēja cukurbieŗu raŗa paŗem no pūrvietas: 41,28 kg tīrā kalija, 14,21 kg tīras fosforskābes un 38,32 kg tīrā slāpekļa. Kā redzams, tad cukurbiete īpaŗi kalija un slāpekļa prasīgs augs. Ja priekŗsausgs dabūjis kūtsmēslus, vai arī lauks rudenī ar tiem mēslots, tad pavasarī cukurbietēm jādod uz pūrvietas: 6 pudi kalija sāls 40%, 5—6 pudi superfosfata un 6 pudi zalpetra. Trūkstot kādai no barības vielām, raŗa ievērojami cieŗ. Īpaŗi jūtīgas cukurbietes attiecībā pret kalija trūkumu zemē: lapu apmales, vēlāk pat visas lapas nobrūnē, tāpat uz kātiem parādās raksturīgie brūnie plankumi. Bez tam, trūkstot Œai barības vielai, bietēs mazinās cukura procents, kā arī stādi cieŗ no sēniŗu slimībām. Arī fosforskābes trūkums izpauŗas zemākā cukura saturā. Trūkstot zemē slāpeklim, bietes aug vārgas, ar bāli zaļu lapu krāsu, tāpat raŗas mazākas.

Mūsu rajonā par ienesīgu cukurbieŗu audzēšanu domāt var tikai Smiltenes, Stariņu, Strenŗu un Bikŗejas staciju apkārtnes lauksaimnieki.

7. KARTUPEĻI.

Kartupeļi mūsu zemēs allaŗ padodas, tikai to sterķeļu saturs nav diezcik augstais, jo vairums saimniecību nepiegrieŗ vajadzīgo vēŗību piemērotu Œķirņu izvēlei, tāpat pareizai mēŗloŗšanai. Tas turpmāk būs jādara, jo, līdzīgi citām nule apskatītām tīrumu kultūrām, ceļama arī kartupeļu raŗa, reizē uzlabojot tās kvalitāti. Kartupeļi vienīgi Trikātas apkārtņē, kur darbojas spirta dedzi-

nātava, atradīs novietojumu tirgū. Pārējās saimniecībās tiem nozīme kā stērķeļu bagātai lopbarībai. Viņu audzēšana ieteicama visiem tiem lauksaimniekiem, kam sakņu ražošana nepadodas. Kartupeļi mīl tiešu kūtsmēslojumu. Bez tam mākslīgo mēsļu veidā jāpiegādā uz pūrvietas 3—5 pudī kalija sāls 40%, 4—6 pudī superfosfata un 2—3 pudī sērskābā amonjaka.

Stādīšanai vagās dodamas priekšrocības pret kādreiz ieteikto „uz rūtīm“ stādīšanu. Pēdējais paņēmieni dod gan nedaudz augstākas ražas, taču prasa vairāk darba spēka.

Visbiežāk atsevišķās saimniecībās atrodam nenoteiktas šķirnes kartupeļus. Tikai pēdējos gados, pateicoties agronomiskai propagandai priekšlasījumos un presē, lauksaimnieki sākuši pievērst uzmanību tīrām šķirnēm un to stērķeļu saturam. Tomēr joprojām šķirņu dažādība ļoti liela. Tā novēršama, piegriežoties vērtīgākām. Agr. P. Lezdiņš, darbotamies ilgus gadus kā Valmieras rajona agronomis, uz izdarīto izmēģinājumu slēdzienu pamata kā piemērotāko un vērtīgāko mūsu apstākļiem ieteic sarkano Voltmani, otrā vietā stādama Parnassia. Mazāk ieteicama Deodara, jo tā atsaucīgāka pret dažādām slimībām. Pievienoši neiekoptās zemēs var audzēt Centifolia kartupeļus, kuriem gan mazāks stērķeļu saturs. Smaģākās zemēs labi padodas Eigenheimeri. Senāk tik iecienītā Silesia šķirne mūsu apkārtnē sākusi izvirst.

8. SIKĀS LAUKU KULTŪRAS.

Bez nule uzskaitītām galvenām laukaugu grupām, kuru audzēšana plašāk izplatīta, jāatzīmē vēl īsumā dažas mazāk pazīstamas.

Griķi parasti audzēti tikai saimniecības vajadzībām, iesējot kautkur sila malā pa sieka vietai. Ja uz rudens pusi palikās strops putrainu vai divi pāri, tad saimniece tos aizveda uz tirgu, tā saņemot drusku sīknaudas, kā mēdz teikt „priekš blodiņām“. Plašāka saimnieciska nozīme griķiem nekad nav bijusi. Paflaban, turpretim, derētu par šo kultūru drusku padomāt, jo griķu pūtraiņi tiek ļoti samaksāti un pircēju nefrūkst. Vienu otru smilšaināku lauka stūri varētu it labi apsēt ar griķiem, kuri cienā vieglas zemes.

Kaņepes pēdējos divi gados pieturas cenā. Labi samaksā arī kaņepājus. Parasti šo stādu mēdz iesēt „sakņu dārza“ vistreknākā vietā, tādējādi uzskatot to par ļoti

**Asjas Vaškis
kaņepu lauks
Jaungulbenes
pagastā.**

Mēslojs ar Čīles
zalpetri un 40%
kalija sāli.

izlutinātu, kuŗš padodas tikai sevišķi iemēslotās zemēs. Tā domāt tomēr maldīgi, jo kaņepes padosies jebkuŗā arī viduvēja labuma tīrumā, ja tikai viņām piegādās vajadzīgos mēsļu daudzumus. Kaņepe ir sevišķi slāpekļa prasīgs augs, bet daudz patērē arī kalija un fosforskābes. Visaugstākās kaņepu ražas sasniegsim jaunkultivējamos purvos, ierādot tām vietu tūlīt otrā gadā pēc zaļbarības. Tikai nav jāaizmirst, ka purvā gan daudz slāpekļa, bet trūkst kalija un fosforskābes, kas jāpiegādā mākslīgo mēsļu veidā.

Minerālzemēs kaņepes pateicīgas par spēcīgu kūtsmēsļu devumu.

Bīstamākie kaņepu postītāji ir zvirbuļi (jeb, kā ap Smiltēni tos sauc, „cigūži“), no kuŗu uzbrukumiem lauks grūti pasargājams.

Pag. gadā piedaloties agronomu ekskursijā un apmeklējot Umurgas lauksaimniecības skolu, redzēju ļoti savdabīgu zvirbuļu atbaidīšanas līdzekli: kārts galā diedziņā piestiprināts zaļš kartupelis ar tanī saspraustām vairākām lielām putnu spalvām. Vējā šis ērmīgais „putns“ šūpodamies iedvešot zvirbuļiem bailes, kamdēļ tie kaņepu laukam ne tuvumā nerādoties.

Ātbildību par šī jaunā papēmiena praktisko lietderību tomēr atstāju viņa autoram, agronomam M. Revalda kungam Umurgā.

Pie patreizējām cenām kaņepu audzēšana noteikti atmaksājas.

No pārējām sīkām kultūrām vēl minami **ārstniecības augi**, kuŗi gan prasa no audzētāja daudz prakses un arī zināšanu, jo ļoti svarīgi ārstniecībai derīgās stādu daļas istā laikā novākt un izžāvēt, lai iegūtu augstvērtīgu drogu. Uzmanīgi strādājot, peļņa tomēr būs.

9. LINI.

Vēl pirmskaŗa gados ap Smilteni, Strenčiem un Palsmani redzēja līgojam plašus linu laukus un ziemā gaŗas pajūgu rindas plūda pa lielceļiem uz tuvāko linu „spīķeri“, lai aizvestu turp pa birkavam ristīņa vai „hausdreibanta“, kuŗu jau pagājušā nedēļā mājās iebraukušais „linu kaupmanis“ bij apskatījis un nopircis. Vēl ap 1920. gadu netrūka linu audzētāju Smiltenes-Trikātas novadā, īpaši starp vecākās paaudzes zemturiem. Tad, sabrūkot linu cenām pasaules tirgū, šī kultūra pamazām izzuda no sējas kārtības un nav paspējusi kautcik ieviesties vēl šo baltdien.

Daudzi vecie, cītīgie linu audzētāji jau aizgājuši kaŗos dusēt, bet viņu darba turpinātājam — **lauksaimnieku** jaunai paaudzei — trūkst praktisku piedzīvojumu šai virzienā. Nereti dzirdamas atsauksmes, ka linu audzēšana esot visai grūta un sarežģīta lieta, kas ne katrreiz labi izdodoties. Tamdēļ patlaban vērojama it kā zināma atturība linu sēšanā, kaut gan cenas pieņemamas un ārzemju tirgi minēto precī pieprasa. Vairāk pievērsties linkopībai aicina arī zemkopības ministrs **J. Birznieks** savos š. g. 16. janvāŗa norādījumos lauksaimniecības kaŗmerai:

„Jāpaceļ linu raŗa, turpinot līdzšinējos linkopības veicināšanas darbus, piegrieŗot vairāk vērības lauksaimnieku zināšanu paplašināšanai šinī jautājumā, ieteicot labākus

zemes apstrādāšanas, mēslošanas u. c. paņēmienus un piemērojoties linu audzēšanas rajonu saimniecību īpatnībām.

Runājot par mūsu linu ražām un salīdzinot tās ar citām Eiropas lauksaimniecības zemēm, jāatzīst, ka te atliek vēl daudz ko vēlēt. Tā, 1934. gadā dažādās valstīs caurmērā no 1 hektāra iegūts linu šķiedras: Latvijā — 3,5 kvintāli, Austrijā — 7,3, Beļģijā — 14,7, Čehoslovākijā — 5,1, Holandē — 7,5, Igaunijā — 3,5, Lietuvā — 3,7 u. t. t.

Tas nozīmē, ka mums joprojām iespējams savas linu ražas celt, ar to pazeminot ražošanas pašizmaksu un vairojot tīro atlikumu no katra hektāra. Statistika liecina (sk. „Latvijas lauksaimniecība 1934. g. Valsts statistiskās pārvaldes izd.), ka mēs pēckaŗa gados linu ražošanā vēl neesam atguvuši kādreizējo stāvokli, jo 1909.—1913. g. linu ražas caurmērs Latvijā bijis 4,3 kvintāli no hektāra. Kā augstāk minēts, 1934. gadā tas sasniedza tikai 3,50, bet 1933. g. pat tikai 2,99 kv./ha.

Valkas aprīņķī linu ražība izvīrzas mazliet virs Latvijas caurmēra, proti 1934. gadā tā ir 3,81 kvint., bet 1933. gadā — 3,21 kv.

Tuvākās nākotnes uzdevums — **ražu celšana**. Mums jāprot ražot vairāk un labākus linus no katras zemes vienības. Šī mērķa sasniegšana galvenokārt atkarīga no linu zemes mēslošanas, kuŗai jāiet roku rokā ar saprātīgu zemes strādāšanu un sējumu rūpīgu kopšanu. Izmēģinājumi liecina, ka pareizi mēsloti lini izturīgāki pret veldrē krišanu un slimībām, ir vienādāka auguma un dod labāku šķiedru.

Mākslīgo mēslu lietošanā lauksaimnieki bieži nodarupjas kļūdas, neizprotot attiecīgā auga īpatnējās prasības un dažādo mēslu šķirņu iedarbību. Prof. Šulovs aizrāda, ka linu sakņojums, salīdzinot to ar labību sakņojumu, ievērojami mazāks, kamdēļ lini ļoti atsaucīgi uz mākslīgo mēslojumu. Sevišķu vēribu šim apstāklim pieriež Beļģijā, ar ko arī izskaidrojamas turienes izcilus augstās linu ražas.

Pēc prof. Šulova un Thuasne pētījumiem, vidējā linu raža paņem no hektāra sekošus barības vielu daudzumus: 60—64 kg tīrā kalija, 48 kg slāpekļa un 30—32 kg fosforskābes. Lauksaimnieka uzdevums — rūpēties, lai minētie vielu daudzumi liniem patiesi būtu pieejami.

Pie mums parasts linus sēt pēc āboliņa. Tas arī pareizi, jo āboliņš atstāj lauku pietiekoši tīru no nezālēm, kā arī uzkrājis zemē zināmus slāpekļa daudzumus, kuŗi

liniem vajadzīgi. Kā redzams no augstāk pievestiem skaitļiem, lini visvairāk patērē kalija, tad slāpekļa un fosforskābes. Tas jāievēro zemi mēslojot.

Āgr. K. Liniņš raksta:

„Vairākkārtīgie izmēģinājumi liecina, ka kalija mēsli ne tikai paceļ linu ražu, bet arī pavairo šķiedras iznākumu. Ar kaliju mēslotie lini ir izturīgāki pret slimībām un veldrē krišanu.

Kalija mēsļu svarīgo nozīmi man bij izdevība novērot 1925. g. linu sējumos tēva saimniecībā. Īsi pēc linu ziedēšanas uznāca bieži lietūs ar vēju, kas vairumu linu druvu sagrūda veldrē, ar kaliju mēslotais lauks stipri izdalījās no citiem laniem ar savu izturību un deva labāku šķiedru.“ (Āgr. K. Liniņš „Linu mēslošana“, Latv. lauks. centrālbiedrības izdevums, 1929. g.).

Kā vidēju kalija devu laniem mūsu zemēs varētu minēt 300 kg uz hektāra 40% kalija sāls (6 pudi uz pūrvietas), kas iestrādājama zemē vismaz nedēļu pirms linu sējas. Fosforskābi varam dot superfosfāta vai tomasmiltu veidā pa 100—150 kg uz ha (2—3 pudi uz pūrv.).

Ja linus sēj pēc otrā gada āboliņa, tad slāpekļa parasti pietiks. Citādos apstākļos, īpaši vieglākās zemēs, slāpekļi pasniedzams sērskābā amonjaka veidā, dodot to apm. 100—150 kg uz ha (2—3 pd. uz pūrv.). Pirmajā augšanas laikā var noderēt neliels Čileszāļpetra virsmēslojums, kuŗš piedod jaunajiem stādiem svaru, palīdzot tiem ātrāk stiepties gaŗumā un pāraugt nezāles.

Sējot linus krietni sastrādātā un pareizi mēsloātā zemē, iegūsim augstas un vērtīgas ražas. Bet svarīgs un atbildības pilns uzdevums ir linu stiebriņu pareiza mērcēšana un tālāka apstrādāšana. Daudzās saimniecībās vērojams labu māŗku trūkums. Vēl lielāks krietnu linu kultītajū trūkums, tamdēļ jādomā par linu apstrādāšanas mēchanizāciju.

Linu noplūkšana jāizdara īstā laikā — t. s. „dzeltengatavībā“, kad linu stiebrs viss ir gaiši dzeltenā krāsā, lapiņas no apakšas līdz apmēram pus stiebram jau nobirušas, arī poģaļas vēl dzeltenas, nevis brūnas. Linkopji parasti šo laiku arī ievēro, bet nereti, trūkstot darba rokām, linu plūkšana ieilģst. Šādi pārgatavojušies stiebriņi dod zemāka labuma šķiedru.

Ja paredz, ka strādnieku nebūs pietiekoši, labāk uzsākt linu plūkšanu dažas dienas agrāk, nekā to pieņemts tagad darīt. Tad sēkļu gan iegūš drusku mazāk un tās būs „plānākas“, taču sēšanai derīģas. Bet šķiedra iznāks labāka.

Vai nederētu atjaunot senāk tik parastās „linu talkas“, kuŗas pazina mūsu tēvu tēvi?

Linu mērcēšanu mūsu apvidū izdara mārkos. Šis paņēmiens ir labs un atzīts, bet pareizi izdodas tikai piedzīvojušiem praktiķiem. Dažkārt domā, ka mīkstī ūdeņi linu mērcēšanai vislabākie. Tomēr tas nepareizi, jo pierādījies, ka lietus ūdenī lini mirst ilgāk un sliktāk, nekā cietākos, kaļķa saturīgākos ūdeņos. Nederīgi linu mērcēšanai arī pārāk cieti ūdeņi (kuŗos ziepes nepūto un kuŗi vārot dod katlos daudz nogulšņu). Ūdeņi, kas satur daudz dzelzs savienojumu un skābes, linu mērcēšanai nav noderīgi. Ābas šīs kaitīgās vielas satur t. s. „rāvainie“ ūdeņi, kamdēļ linu mārkus neder rakt purvos un purvu malās, ko bieži gan mēdz darīt tamdēļ, ka šādās vietās zemē vairāk mitruma un mārki neizzūst.

Labākā zeme mārku ierīkošanai ir glūda jeb zilais māls, pēc tam nāk parastais māls.

Rāvainus ūdeņus iespējams uzlabot, iemērcot tanīs jaunus koku zarus (piem. alkšņus) ar lapām, kas ar savu ģērskābi (tanīnu) saista dzelzi. Šie līdzekļi lietojami vismaz mēnesi pirms linu iemērkšanas.

Linu labāku „norūģšanu“ sekmē amonjaks un sārmi. Praktiski tos iespējams mārkos piegādāt ar kūtsmēsliem un pelniem.

Lai droši zinātu, kādas kļūdas mārka ūdenim, ieteicams izdarīt tā analīzi.

Tiem, kam linu audzēšanā un apstrādāšanā mazāka pieredze, drošāk strādāt ar „tilināšanu“, kuŗš paņēmiens līdz šim gan vairāk lietots vienīgi Kurzemē. Tomēr, savas vienkāršības un lētuma dēļ tas būtu izmantojams arī vidzemniekiem, īpaši tais saimniecībās, kur mārki grūti ierīkojami jeb kur ar mērcēšanu lāga neveicas. Āģr. K. Ramziņš, izpētot mērcēšanas un tilināšanas priekšrocības, konstatē, ka rūpīgi tilinot iegūst tikai par vienu šķīru zemāku šķiedru nekā mērcējot.

Linu tilināšanā galvenā loma piekrīt dažādām pelējumu sēnītēm, kuŗas spēj atdalīt šķiedru līdzīgi bakterijām mērcēšanas procesā. Tilināšana velkas 3—4 nedēļas, atkarībā no gaisa temperatūras un mitruma.

Grūtākais jautājums linu ražošanā mūsu apvidū būs kulstīšana. Arī „linu maļamās mašīnas“, resp. mīstīšanas ierīces uzglabājušās vairs tikai retās saimniecībās. Labu kulstītāju tikpat kā nav. Vajadzētu domāt par t. s. „beļģu ratu“ plašāku izplatību.

Neraugoties uz to, linu audzēšanai tomēr jāierāda vieta mūsu saimniecībās, jo ir uzņēmumi (piem. a./s. „Juglas

manufaktūra, Rīgā, Vestienas ielā 1), kas pērk neapstrādātus linu stiebrņus, maksājot par tiem cenas, atkarībā no šķiedras iznākuma. Pēdējo nosaka pēc iesūtītā stiebrņu parauga.

10. LOPBARĪBAS SAKŅAUGI.

Āgrākos gados mūsu novadā starp dažādiem lopbarības sakņaugiem pirmo vietu ieņēma burkāni. Vēlāk tos sāka maitāt kaitēkļi, kamdēļ audzēšana bij jāpārtrauc. Lauksaimnieki meklēja citus sakņaugus, izvēloties galvenokārt starp turnipšiem un runkuļiem. Tā, ka turnipšu ražu nereti noposta spradži, bet labu runkuļu izaudzēšana prasa vairāk darbu un zināšanu, tad daudzi lopkopji pēdējā laikā sākuši izbaņot govīm kartupeļus, kuŗi mūsu novadā, atšķaitot Trikātas draudzī, ir beztirgus produkts. Āprēķini tomēr liecina, ka runkuļu izbaņošana iznāk lētāka par kartupeļiem, kamdēļ, lopkopības ražojumu pasīzmaksas salētināšanas nolūkā, tā ieteicama. Ka mūsu apstākļos šī kultūra labi izdodas un iespējams augstas ražas sasniegt (pat līdz 2000 pudu no pūrvietas), to liecina atsevišķo lauksaimnieku piedzīvojumi (E. Lapiņš, Vijciema Maz-Bitaros, D. Ozols — Trikātas Bidzos u. c.).

Runkuļi prasa dziļi izstrādātu un tīru no nezālēm zemi. Mūsu apstākļos tādu visbiežāk atrodām pēc kartupeļiem. Agr. E. Cīnis savā brošūrā „Intensīvas saimniekošanas paņēmieni Rudbaržu muižā“ gan apraksta iespējamību stādīt runkuļus pēc **āboliņa**. Tiklīdz āboliņš novākts, zemi, kur paredzēts nākamā gadā stādīt runkuļus, uzloba. Tas iekrīt jūlija mēnesī. Pēc tam zemi tulin pamatīgi nolej ar vircu. Tad seko ecēšana. Rudenī zemi apaņ 8 collas dziļi, atkal aplej ar vircu un noecē. Pavasarī zemi no jauna apaņ 12 collas dziļi un sēj mākslīgus mēsļus: 2 maisus superfosfata un 2 maisus 40-proc. kalija sāļs uz pūrvietas. Tad zemi ecē un pierullē ar šķīvju rulli. Virsmēslojumā pēc biešu uzdīgšanas dod 1½ maisus zalpetra, divi paņēmiens.

Mūsu apstākļos runkuļus labāk ieteicams stādīt, nekā sēt. Stādus varam it ērti izaudzēt katrs mājās. Pareizai iestādīšanai piegriežama liela vēriņa. Bieži redzam mūsu saimniecībās, ka runkuļus stāda tā: ar pirkstu iedur zemē caurumu, tanī ieliek stādu, tad no virsas ar abām rokām stādu piespiež. Šis paņēmiens nepareizs, jo tā saknīti salaužam, vai arī, ja tā īsāka un nesniedzas līdz izbakstītā cauruma dibenam, viņa paliek it kā karājoties

RETINĀŠANA

NEPAREIZI

PAREIZI

Jo:

Strādājot bez kaplīša (ravējo) darbs ir neražīgs, nezāļu saknes paliek nenogrestas un zeme sabīvēta.

Jo:

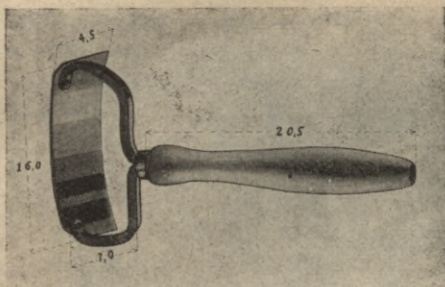
Strādājot ar kaplīti darbs ir ražīgāks, nezāles izmucas pilnīgi un zeme uzirdina labi.

tukšā telpā, neskarot zemi. Pareizāks runkuļu stādīšanas paņēmiens ir sekošs: iztaisa zemē ar koka pulķi caurumu, ievieto tanī stādu un ar pulķi piespiež zemi no sāriem.

Uz visiem laikiem jāizbeidz mums tik parastā sakņaugu ravēšana, kuŗu izpilda sievietes, rāpojot pa vaģu un nezāles ar rokām izplūcot. Šāds darbs ir gaus un arī ļoti dārgs. Otrkārt, sievietes, pa vaģu rāpodamas, sabīvē zemi, tādējādi to izžāvējot.

Ravēšana atvietojava ar kaplēšanu.

Te jāaizrāda, ka runkuļus dēstot uz vaģām, kaplēšanas darbs veicas gausāk, nekā uz līdzenās zemes.

Biešu ravējamais kaplis

Lauksaimniekos iesakņojusies nepareiza izpratne par jēdzienu „sēšana uz līdzenas zemes“. Ja runā par sēšanu uz vagām, tad katrs saprot, ka uz zemes sametuma jāiztaisa vadziņa, tanī jāiekaisa sēkla un pēc tam tā jāapsedz ar zemi. Turpretim, runājot par sēšanu uz līdzenas zemes, darbs tiek saistīts ar mašīnu, visbiežāk ar planētu.

Uz līdzenas zemes sējot nebūt nav obligātoriska maršīna, jo vadziņas var uzvilkt ar marķieri un pēc iesēšanas aizrušināt ar grābekli. Tāpat stādot uz līdzenas zemes rindu virzienus iezīmē ar marķieri.

Starprindas vēlāk rušina ar ezīti jeb arī ar speciālu zirga rušinātāju „Delta“.

Lopbarības sakņaugi jānovērtē pēc barības vielu, resp. pēc sausnas ražas lieluma, kādu tie dod no ha.

Augstāko sausnas ražu parasti uzrāda runkuļi, (ap 15%), tiem seko kāļi (ap 12%), tad burkāni (ap 12%) un visbeidzot rāceņi (ap 9%).

Runkuļu šķirņu salīdzināšanai šinī vietā pievedīsim Vecauces izmēģinājumu rezultātus, kuŗi publicēti doc. P. Dermaņa „Izmēģinājumi ar lopbarības sakņaugiem laikā no 1929.—1931. g. Vecaucē“.

	Kiršes Ideāls	Barres	Ekendorfas dzeltenās	Oberndorfas dzeltenās	Mamuta sarkanās
Sakņu raža kvint/ha	452,44	514,00	501,37	470,57	427,21
Sausnas saturs %	16,55	14,43	14,10	14,52	15,59
Sausnas raža kv./ha	74,88	74,17	70,69	68,33	66,60
Relatīvā sakņu raža	100,00	113,61	110,61	104,01	94,42
Relatīvā sausnas raža	100,00	99,05	94,40	91,25	88,94

Kā redzams, augstāko sausnas ražu devušas Kiršes Ideal un Barres bietes, tālāk nāk Ekendorfas dzeltenās. Te jāaizrāda, ka Barres bietes visai jūtīgas pret sausumu, kā arī grūtāk novācamas, nekā Kiršes Ideāls un Ekendorfas dzeltenās, tamdēļ praktiski dodama pēdējām divi šķirņēm priekšrocība.

Smiltenes mazpulka dalībnieka Osvalda Mieziš lopbarības biešu mēslošanas izmēģinājums

Pilnmēslojums:

9 pd. 40% kalija sāls

9 pd. 40% Čiles zālpetrs

6 pd. zuperfosfats

Nemēslots:

Bieži tirgū sastopamas mazvērtīgas sēklas. Tamdēļ lauksaimniekiem ieteicams runkuļu sēklas iegādāties tikai solidās firmās.

Turnepšu audzēšana savienota ar risku, jo sējot tos nav garantijas, cik saudzīgi pret uzdīgušajiem stādiem izturēsies spradži. Tāpat lopbarības **kāļus** apdraud spradži. Atsevišķos gadījumos abi šie sakņaugu tipi dod krietnas ražas. Piem. 1935. gadā lauks. K. Sīmanim, Bilskas Galeņikos bij reti skaists kāļu lauks.

Kāpurs apgrauž sakņauga lapu

Lapgrauži darbā

Spradžu un citu lapgraužu apkaŗoŗanai mūsdienās ar panākumiem pielietojami ķīmiski preparāti, ar kuriem apputina kukaiņu apsēstos stādus. Pēdējā laikā tirgū parādījies šāds apputinaŗanas līdzeklis „Gralit“, kuŗš pārbaudīts un atzīts lietoŗanai no Latvijas augu aizsardzības institūta.

Vienīgā apputinaŗanas neērtība ir tā, ka strādniekiem darbā jāievēro lielāka uzmanība, lai nesaindētos, jo putekļi ļoti indīgi. Rikojojoties uzmanīgi, šis noteikums grūtibas nerada.

Kāļu audzēŗanai piemērotākās būs dziļas māla zemes, tāpat plēsumi un purva zemes. Kāļus var audzēt arī vieglās zemēs, ja tās pietiekoŗi mitras un ļabi mēŗlotas. Kāļi ir divējādi: ar dzeltenu un baltu gaļu.

L. U. izmēģinājumu saimniecībā Vecaucē izdarītie pētījumi sniedz sekoŗus salīdzinoŗus datus par dažādām kāļu šķirnēm:

	Bangholmas	Pomerānaskannas	Hofmānāndzeltēnēmilži	Krasnoselskas	Perfectiondzeltēnais
Sakņu raŗa kv./ha	486,95	472,33	441,28	320,18	361,75
Sausnas saturs %	12,60	12,82	11,94	13,60	12,21
Sausnas raŗa kv./ha	61,36	60,55	52,69	43,54	44,17
Relatīvā sakņu raŗa	100,00	97,00	90,62	65,75	74,29
Relatīvā sausnas raŗa	100,00	98,68	85,87	80,96	71,99

Labākie tā tad izrādījušies Bangholmas un Pomeras kannas. **Bangholmas** kāļi ir apaļi, aug nedaudz virs zemes. Miza virs zemes violeta, apakš zemes bāli violeta. Gaļa dzeltena. **Pomeras kannas** aug iegārēni, līdz pusei virs zemes. Miza zemē balta, virs zemes zaļa. Gaļa balta. Šī šķirne izturīgāka un piemērota sliktākām zemēm.

D ā r z i e m i r n ā k o t n e

Dārzkopībai mūsu apstākļos būtu piegriežama lielāka vērība, nekā līdz šim. Tas darāms, pirmkārt, jau pašu vajadzībām, bet netrūkst iespējas novietot dārzkopības ražojumus arī tirgū, saņemot par tiem pieklājīgu samaksu. Bet mūsu nelaime ir tā, ka caurmēra saimniecībās nav pagrabu nedz arī citu piemērotu telpu, kur augļus uzglabāt. Sakarā ar to, raža jālaiž tirgū tūlī pēc viņas ienākšanās, kādu stāvokli izmanto veikli šeptinieki, **atpērkot** lauksaimniekiem viņu dārzus par smiekla naudu, lai vēlāk tos pašus augļus pārdotu tālāk ar pieklājīgu uzviju. Neraugoties uz to, jau janvāra mēnesī tirgū mūsu ābolu tikpat kā nav un augļu lietotājiem jāķeras pie apelsiniem un citiem dienvīdu zemju importa ražojumiem. Rīgas augļu tirgotavu logos redzam arī glītos zīda papīros glezni iesaiņotus ābolus, kas pērkami par Ls 1.— gabalā un dārgāk.

Bet tie nav saulē skatījušies no mūsu zemes kokiem: viņi ievesti no dienvīdiem. Nav jau gan nekādi nepazīstamie: tas pats Dzeltenais Richards, Renete vai Sīgne Tillisch, kuŗi it labi padodas tepat Latvijas dārzos. Bet mūsu dārzkopji neprot savu preci tirgū **pasniegt**. Mūsdienās pircējs prasa, lai auglis būtu labi ienācies, veselīgs, garšīgs, neievainots un arī glīti **pasniegts**. Šo pēdējo punktu izpilda tas mazais zīda papīrītis, kuŗā ārzemju ābols ietīts. Vai mēs to nemācētu? — Pamēģināsim!

Protams, augļu uzglabāšanai vajadzīgi piemēroti pagrabi, lai tos varētu laist tirgū pēc vajadzības. Īpaši tas zīmējams attiecībā uz ziemas šķirnēm. Lauksaimniekiem, kuŗi jau ilgus gadus, kopš dārzkopībai ierādījuši redzamu vietu, šādi pagrabi iekārtoti. Mazāku dārzu īpašniekiem pagrabu izbūve ne katrreiz atmaksāsies. Te varētu palīdzēt kooperācijas princips.

Vairojoties svaigo augļu patēriņam, kā arī augļu konzervu un ievārījumu pieliefošanai mūsu ēdienu kartēs, Latvijā vieta vēl daudz jauniem dārzkiem. Arī mūsu no-

vadā, kur par **dārzkopību** šī vārda tiešā nozīmē varam runāt tikai zīmējoties attiecībā uz nedaudziem centīgākiem zemturiem (P. Pelcis, Kažaučos u. c.). Te jāizšķiras, vai dārzs domāts vietējam patēriņam, jeb tirgus vajadzībām. Pirmajā gadījumā var stādīt tās šķirnes, kuŗas labāk garšo, bet ja runā par tirgus prasībām, tad priekšroka dodama vasaras un ziemas āboļu šķirnēm (ne rudens!). Bet ne visas no literātūrā pazīstamām labi augš un ražos mūsu Ziemeļvidzemes klimātā. Neaizmirsīsim, ka Kurzemē vasara vismaz divi nedēļas gaŗāka, nekā pie mums. Tāpat Zemgalē un Dienvidvidzemē. Tamdēļ, ieteicot Smiltenes-Trikātas novadam piemērotākās dažādu dārzaugļu šķirnes, šai vietā vadišos no mūsu vecākā dārzkopja — Smiltenes Kažauču saimnieka P. Pelcis kġa ilgġadīgiem piedzīvojumiem šai nozarē, kuŗus viņš publicējis rakstā „Vidzemes augļu normālsortimenta lietā“ (sk. „Latv. Lauksaimnieks“ Nr. 19 no 1928. ġ.).

VASARAS ĀBOLI: Baltais dzidrais, skaists un tirgū pieprasīts auglis, bet nepanes transportu, kamdēļ audzējams vienīgi lielāku tirgū tuvumā. **Suislepers** jeb t. s. rožu ābols — arī ejoša prece un panes transportu; **Rēveles bumbierābols** — salds, koki izturīgi pret salu, bet augļus nes vēlu. Nav diezġik ražīgs. No pārējām vasaras šķirnēm audzējamās: Šampanietis jeb Vasaras borsdorftetis, Virģinijas rožu ābols, Ģikata jeb zaļais dzidrais.

RUDENS ĀBOLI: te šķirņu daudz, bet kā tirgus prece tie neejoši, jo ilgi neuzģlabājas, bet ražas ienākšanās laikā cenu nav. Ieteicama droša šķirne: Vidzemes strģpofais, t. i. Grāvenšteins.

ZIEMAS ĀBOLI: Mālābols jeb serinka, kuŗš sastopams vairākos paveidos — pelēkā, sarkanā u. c. Labāk tirgū samaksā pelēko serinku. **Antonovka** ļoti ražīgs, arī koki izturīgi, bet nav ilgi ġlabājams un savas ģpatnējās ġaršas dēļ nav ēšanai iecienģts, bet tirgū iet rūpniecģbas nolģkiem, kamdēļ lģts. **Vidzemes sģpolģnģš** jeb borsdorftetis — droša un izturģga šķirne. Sevišķģ labos dārza apstākļos izdosies arī ġleznākās šķirnes — Filippa, Dzeltenais Richards u. c. Tomēr ar tām nevajadzģtu daudz riskģt. Ja dārzu stādām tirģus nolģkā, tad labāk neielaiģties lielā šķirņu dažādģbā.

BUMBIERI ir dienvidnieki, prasa ġaŗāku vasaru un vairāk saules. Mūsu apstākļos izdosies tikai vasaras un rudens šķirnes. No **pirmām:** agrā vasaras bergamote, Bauskas sviesta bumbiere, zaļais Vidzemes vģna bumbierģs; no rudens šķirnēm varģtu stādģt: rudens bergamoti un pelēko rudens bumbieri.

Bumbieŗiem ir plaŗākas tirģus izredzes, nekā āboliem, jo bumbieŗu koku Latvijā samērā maz, bet augļi viņu ģarduma dēļ iecienīti. Arī ķirŗi un plūmes sev tirģu atradīs.

Jāņogas mēs izšķirām trejādas: sarkanās, melnās un baltās. Pazīstamākās un izplatītākās ir sarkanās jāņogas. Pa krūmam no tām būs katrā mājā. Tirģu šīm ogām niecīga vērtība. Vairāk pieprasītas ir melnās jāņogas jeb, kā tautā sauc, upenes. Daģus ģadus atpakaļ par tām maksāja līdz Ls 1.50 par kg. Taģad, upeņu stādījumiem, kā arī oģu piedāvājumiem vairoģoties, visai kritusies arī ņo oģu cena. Tirģu dzīvi pieprasa un labi samaksā patlaban baltās jāņogas, kuŗu Latvijā tikpat kā nav. Tā kā ņis oģas vajadzīģas likieŗu fabrikantiem un vīnrūpniecībā, tad viņām patlaban augstākā cena.

Stiķenes jeb ērkŗogas mūsu apvidū maz ieviesuŗās, jo ģadus 20 atpakaļ, kad tām uzbruka negantā miltrasa (oģas palika melnas, pārklāģoties ar plēvi), ļaudis, nezinādami preflidzekļa ņai slimībai, pasteidzās stiķeņu krūmus izcīrst. Taģad zinātne pazīst miltrasas apkaŗoŗanas paņēmienu un tie nav noslēpums arī lauksaimniekiem vairs, kamdēļ ērkŗoģu audzēŗanu varētu atjaunot un paplaŗināt.

Lai iegūtu krietnas raģas no augļu kokiem un krūmiem, tie rūpīgi kopjami un saudzējami no slimībām un kaitēķļiem.

Kopŗanā ietilpst zemes uzirdināŗana ik ģadus ap koku vai krūmu, lai nodroŗinātu ģaisa piekļūŗanu saknēm. Svarīģs faktors augstu un vērtīģu raģu sasnieģŗanā arī ņeit ir mēŗloŗana. Augļu koku slāpekļa prasības apmierināŗim ar kūtsmēŗu devumu, bet kalījs un fosforskābe papildināŗi ar mākslīģiem mēŗliem, rēķinot uz pūrvienu dārza platības vismaz 1½ maisa 40% kalīja sāls un 2½—3 maisus fosforskābes.

Lai augļu un oģu raģu nenopostītu kaitēķļi, koki un krūmi apmīģojami ik pavasaru ar attiecīģiem preparātiem. Tā kā daģādo kaitēķļu ir daudz, pie kam tie savu postoŗo darbu uzsāk daģādos laikos, tad migloŗana izdarāma vairākas reizes, par ko sīkākus norādīģumus ikviens atradīs attiecīģā dārzkopības literatūrā.

Vairums mūsu vecie dārŗi ir nekoŗti un nolaīsti. — „Vai tad darba trūkst, ka ies ar nieķiem krāmēties?“ — tā ļaudis daģkārt aizbildina ņo savu nevīģību. Bet tam jāķļūst citādi. Mums jāŗāk domāt citādi: dārŗs ir ne tikai mājas koŗums, bet arī droŗs ienāķuma avots, ja to pienācīgi kopj. Tamdēļ — vairākas vēŗības un rūpības dārzkopībai.

L o p k o p ī b a

Lopkopība ir un paliks viena no svarīgākām lauksaimniecības nozarēm, tiklab valsts, kā atsevišķas saimniecības mērogā. Un patiesi, runājot par saimniekošanu, grūti iedomāties tādu lauku māju, kurā trūktu sava gānāmpulka. Druvu kopšana un laukauģu ražošana tik cieši saistās ar lopkopību, viena otru papildinot, ka gandrīz neiespējami tās šķirt.

Runājot par Latvijas lopkopības rajoniem, parasti tūlīt aiz Madonas-Cesvaines novada mēdz pieminēt Trikātu un Smiltēni. Tas tomēr nenozīmē, ka mūsu novads savā visumā jau būtu sasniedzis ievērojami augstu vietu pie na ražošanā. Tiesa gan, smiltēnieši bijuši vieni no pirmajiem, kas interesējušies par lopkopības pacelšanu. Jau 1889. g. 6. nov. Smiltēnes-Palsmanes-Āumeisteru-Gaujienes lauksaimniecības biedrības sapulcē, kā tas lasāms protokolā, ierosināts jautājums **par vietējo lopu krustošanu ar tīrasiņu**. Četrus gadus vēlāk sapulcē — 1893. g. 1. februārī Smiltēnē jau Bisu māju gruntnieks bij izteicis vēlēšanos, lai kādas turpmākas sapulces dienas kārtībā ņemtu referātu par **lopu ēdināšanu**, kas arī izpildīts.

Smiltene ir viens no pirmiem novadiem Latvijā, kur nodibinās (jau 1904. gadā) lopkopības pārraudzības biedrība. Dažus gadus vēlāk tai seko Trikāta u. c. rajoni.

Mūsdienās Smiltēnes-Trikātas novadā ir daudz saimniecību, kurās var lepoties ar ievēribas cienīgiem sasniegumiem lopkopībā. Tomēr joprojām netrūkst arī tādu, kurās lopi izpilda tikai „mēslu ražojamo mašīnu“ lomu. To ievērojot, īsumā apskatīsim svarīgākos principus lopkopības ienesības celšanā.

Līdzīgi kā graudkopībā, arī šeit ienesību un atmaksāšanos noteic ražu augstums un vērtīgums. Parasts domāt, ka augstas ražas spēj dot tikai izkopti tīrasiņu kustoņi. Tā kā pēdējo ieaudzēšana prasa ilgākus gadus, kā arī attiecīgu prasmi un sistēmu, tad daudzkārt lauksaimnieki nevarībā nolaiž rokas, ļaudami palikt visam pa vecam, ja nevar uzreiz taustāmus rezultātus panākt.

Te jāaizrāda, ka savu kustoņu zemās ražas ir iespējams diezgan ievērojami pacelt, **uzlabojot ēdināšanas un kopšanas apstākļus**. Nešaubīgu pierādījumu šim apgalvojumam sniedz prof. Dr. h. c. agr. **P. Lejiņš** no saviem piedzīvojumiem L. U. saimniecībā Rāmavā ar govī „Dorīti“: kad tā nopirkta kādā tirgū, viņa aiz bada tikko

spējusi uz kājām turēties, bet, nonākot Rāmavas kūtī, krietni turēta un ēdināta, „Dorīte“ izvērtusies par vidvēju piena govī.

Mūsu apvidus caurmēra saimniecībās joprojām lopiem viņu barībā sniedzam **par maz olbaltuma**, salīdzinot ar pārējām uztura vielām.

Šāds stāvoklis turpmāk novēršams, izaudzinot pašu saimniecībā vairāk olbaltuma saturīgu lopbarību, kā: krietnu āboliņu un sienu, vairāk pākšaugu un mistra. Te iebildīs, ka augstākie izslaukumi nav panākami bez iepirktais spēkbarības. Gan pareizi, taču mūs šoreiz neinteresē vis augstākie, bet **saimnieciski izdevīgākie izslaukumi**, kādus sasniegt iespējams ar pašu ražoto spēkbarību. Kā jau iepriekš aizrādīts, zirņi tīrsējā mūsu apvidū ne visai padodas. Labākus rezultātus dod auzu-zirņu mistrs. Tamdēļ, olbaltumsaturīgas lopu spēkbarības — mistra miltu — iegūšanas nolūkos, pavairojami būtu mistra sējumi uz auzu platības rēķina. **Pupas** pēdējā laikā mēdz ieteikt kā vērtīgu lopbarību. Vai tās Ziemeļvidzemes klimātā pilnīgi ienākas (1935. g. rudenī nosala Smiltenes fermas u. c. pupu sējumi), nav vēl pietiekoši noskaidrots, jo tās audzētas tikai vienu gadu. Katrā ziņā tām nozīme, ka olbaltumu bagātai lopbarībai.

Olbaltuma krājumu pavairošanai lopu barībā, uzlabojama siena un āboliņa kvalitāte. To panāksim ar zālāju un āboliņa lauku pienācīgu mēslošanu. Pēc prof. A. Bušmaņa, labs plavu siens satur 6,8% olbaltuma, kurpretim slikts siens tikai 2,3. Izteicot siena vērtīgumu barības vienībās, pirmā gadījumā dabūjam 68,3 bar. v., otrā — 31,6. Šī krasā starpība, lai atgādina ikvienam, cik svarīgi āboliņa laukus un zālājus pareizi kopt un mēslo.

Saimniecībās jānovērš lopbarības trūkums, kurš dažkārt ir tik biežs viesis mūsu sētās. Arī šoziem jau vietām dzirdam valodas par gaidāmo lopbarības trūkumu pavasarī. Katram saimniekam jau pavasarī jāaplēš, cik barības tam vajadzēs ganāmpulka ziemas uzturam, apmēram paredzot siena, āboliņa un saņaugu ražas un saskaņā ar to, jāvada sava rīcība. Ja piena lopus uzskatām kā ienākumu vairotājus, tad nedrīkstam viņus pamest liktenim, bet gan apstākļi jāpieskaņo dzīves prasībām. Un ne tikai par kustoņu ziemas uzturu saimniekam jā rūpējas, bet jo vairāk par vasaras. Lai ganībās netrūktu treknas, sulīgas zāles un lopiem nebūtu jāklaiņā tukšās norās un krūmājos. Ganību jautājums ir viens no steidzamākiem, kurš prasās atrisinājuma. Lai nedomā neviens, ka tie lauksaimnieki, kas iekārtojuši saviem lopiem krietnas ganības, darījuši to vienīgi „modes dēļ“. Nē,

viņiem. tās jau īsā laikā atmaksājušās ar lielākiem izslaukumiem. Grāmatvedības dati liecina, ka ganībās piena ražošanas pašizmaksa trīskārt lētāka, nekā ziemas barībā.

Svarīgs uzdevums ir — **uzlabot piena lopu kopšanu un turēšanu.** Tumšās, netīrās un slapjās kūtis kustoņi panīkst, bieži slimo un mazāk piena dod. Tamdēļ lopkopja uzdevums arī šeit zināmas reformas ienest. Es nedomāju šeit, ka visas vecās kūtis būtu steidzami noplēšamas un tūdaļ jaunās ar gaišiem logiem un cementa klonu ceļamas. Kā visās lietās, tā arī šeit lauksaimniekam jārikojas ar apdomu un tikai savu iespējamību robežās.

Kamēr vecā kūts vēl kalpo, to paturēsim. Bet viņā mēs varam gan ienest šo un to no taģadnes higiēnas prasībām. Parasti mūsu vecās kūtis ir tumšās, bez logiem. Tos mēs varam ierīkot. Viņām trūkst ventilācijas. Arī tā dārgu naudu nemaksā. Vārbūt trūkst pakaišu, kūts ir slapja un virca sūcas caur paviļām ārā laidarā, no kuņienes pa grāvīti ceļo tālāk? — Tad ķersimies pie t. s. dziļās kūts drenēšanas, kas dos iespēju uzkrāt vircu īpašā šim nolūkam ierīkotā tvertnē, no kuņienes tā pieejama izlietošanai lietderīgiem mērķiem.

Kūts griesti un sienas netīri? — Tad notrauksim ar asu slotu visus zirnekļu tīklus u. c. kukaiņu pērkļus no turienes, pēc kam sienas un griestus izbalsināsim ar kaļķa pienu u. t. t. Tā „reformēta“ mūsu vecā kūts nemaz nebūs tik nepieņemama vairs modernai lopkopībai.

Ar krietnu barošanu un uzlabotiem kopšanas un turēšanās apstākļiem, pat mūsu nenoskaidrofās suģas lopi izdos ievērojami vairāk piena, kas savukārt vairos saimniecības ienākumus, dodot iespēju pamazām ķerties pie trešā svarīgā lopkopības pacelšanas punkta — suģas uzlabošanas. Tā izvedama iestājoties lopkopības pārraudzības biedrībā un padodoties attiecīgo instruktoru norādījumiem.

Gadus 25 atpakaļ lopkopības pārraugš bij bubulis, no kuņa tikai apzinīgākie ļaudis nevairījās, bet uzticējās tam kā draugam un krietnam padomdevējam. Vairums lauksaimnieku toreiz atzīna, ka maksāt alģu lopkopības pārraugam ir lieka greznība. Lai atceramies tikai, kādas grūtības bija jāpārvar I. Smiltenes lopkopības pārraudzības biedrībai tās tapšanas laikā (1904. g. un vēlāk). Tomēr šo pārbaudījumu viņa godam izturējusi un taģad Smiltene un apkārtne darbojas jau vairāk kā 15 pārraudzības biedrības, bet visā Latvijā tādu ir 847 (sk. V. St. P. „Latvijas lauksaimniecība“ 1934. g., 116. lpp.).

Diemžēl, daudzi lauksaimnieki vēl nav izpratuši lopkopības pārraudzības īsto nozīmi, domādami, ka „piena tau-

ku procenta nosacīšana vajadzīga vienīgi tā salīdzināšanai ar moderniecības noteikto". Te jāpaskaidro, ka bez organizētas pārraudzības nav domājama attīstīta lopkopība, jo pārrauga uzdevumos ietilpst atsevišķu kustoņu ciltsrakstu vešana, barības normu sastādīšana un atmaksāšanās aprēķināšana. Bez ciltsrakstiem mēs nevaram tikt pie tīrasiņu sugas lopiem. Bez barības normām mēs nevaram sasniegt iespējami augstākās piena ražas un bez attiecīgiem aprēķiniem nezinām, kuŗa gov̄s kūtī mums peļņu dod un kuŗa gan barību tērē, bet nespēj to pienā atsvērt. Lūk, tamdēļ ikvienai saimniecībai būtu jāpastāv lopkopības pārraudzības biedrībā.

Lopkopība ir lauksaimnieciskās ražošanas nozare, kuŗas pienācīga izveidošana un nostādīšana nav veicama gādā vai divos gados. Tā prasa ilgāku laiku, kamdēļ šim darbam jānododas ar lielu pacietību un mīlestību, kādu īpašību gan latvju zemes arājam netrūkst.

Kā jau teikts, olbaltuma vielu pavairošanai ražojamā lopbarībā, jāpiegriež vērība laba un vērtīga āboliņa un pļavu siena iegūšanai. Tas ir pats pirmais solis lopkopības pacelšanā, kamdēļ šo jautājumu tuvāk apskatīsim.

Āboliņš mūsu apkārtņē parasti seko ziemājiem, un to audzē divi vai trīs gadus. Ražas tomēr samērā mazas, jo vairums lauksaimnieku skopojas ar mākslīgiem mēsliem āboliņam, bet ja ko dod, tad vienīgi klasisko „supuriņu“, kaut gan āboliņš prasa daudz kalija, kuŗa mūsu caurmēra zemēs nav pietiekoši.

Stutcer's aprēķinājis, ka laba āboliņa raža (150 pudi) paņem no pūrvietas 16 kg tīras fosforskābes un 46 kg tīra kalija (kāds daudzums ietilpst apm. 5 pudos superfosfata un 7 pudos 40% kalija sāls). Slāpekļa patēriņš šeit nekrīt svarā, jo āboliņš to uzkrāj pats. Āboliņa raža stipri atkarīga no zemes iepriekšējo gadu iemēslojuma. Augstākās ražas neizdodas sasniegt, ja zemei trūkst iepriekšēja iemēslojuma. Tāpēc labi jāmēslo āboliņa priekšaugš.

Ar to arī izskaidrojama lauksaimnieku atziņa, ka āboliņš zem rudziem izdodoties labāk, nekā zem vasarājiem. Patiesībā rezultāti būs tik pat labi arī zem vasarājiem, ja labībai dosim spēcīgu kalija un fosforskābes mēslojumu. Protams, attiecīgie āboliņa sējumi tāpat mēslojami.

Par šo jautājumu bij. Valmieras apr. agronoms Mednis un raj. agr. P. Lezdiņš, pamatojoties uz saviem daudzkārtīgiem izmēģinājumiem raksta:

„Āboliņi ir labākie un drošākie mākslīgo mēsliu atmaksātāji. Var teikt, ka āboliņa mēslošana ir tikpat kā bez jebkāda riska. Uz pūrvietas jādod: 4—6 pudi su-

perfosfata un 3—4 pudī kalija sāls. Šis mēslojums dod ražas pieaugumu 30—60 pudu āboliņa. Izmēģinājumi rāda, ka āboliņa mēslošana dod ievērojamu ražas pieaugumu, 30—35 pudus uz pūrv., pat tajos gadījumos, kur jau bez mēslošanas ir 130 p. no pūrvietas augstas ražas.“ (Sk. Agr. Mednis un agr. P. Lezdiņš „Kā mākslīgie mēsli atmaksājas“, Valmieras apr. valdes izdev.).

Svarīgi ir āboliņu laikā nopļaut, t. i. ziedēšanas sākumā un krietni izžāvēt. Pēc prof. A. Bušmaņa, sarkana āboliņš ziedēšanas sākumā satur 1,8% saģr. olbaltuma, bet ziedēšanas beigās — 1,6%. Pārziēdējušam āboliņam lielāks kokšķiedras saturs, kamdēļ šāda barība kustoņiem grūtāk sagremojama.

Mūsu apstākļos agrais āboliņš vāji pārziemo, kamdēļ jāpieturas pie vēlā. Seklas pirkšim vienīgi solidās firmās, lai būtu garantija par viņu tīrību.

Pļavas, t. i. kadastrā par pļavām apzīmētas zemes platības mūsu novadā samērā lielas. Tā, Smiltenes pagastā to 3829,20 ha jeb 15,65% no visas platības, Trikātas pagastā — 3661,88 ha (12,15%), Mēŗa pagastā — 983,91 ha (17,81%), Palsmanes — 2184,35 ha (12,86%) u. t. t. Neraugoties uz šīm milzīgām platībām, tomēr it bieži nākas saskārties ar lopbarības trūkumu. Tas tamdēļ, ka vairums pļavu nekoptas un dod maz siena. Pie tam arī šis mazumiņš nevērtīgs. Vēl tagad daudzi lauksaimnieki uzskata pļavas kā dabas dāvanu, kuŗas pašas no sevis dod viņa ģanāmpulkam vajadzīgo pārtiku. Bet vai kāds ir padomājis, cik dārgi izmaksā siena novākšana, ja tas paaudzis tikai 30—40 pudī uz pūrvietas? Ja arī nevaram šai vietā jautājumu atbildēt ar noteiktiem skaitļiem, tad tomēr droši sakāms, ka aprādītos apstākļos siena ievākšana neatmaksājas. Īpaši vēl tad, ja sliktas pļavas tāļu no mājām, kā tas daudziem smiltenešiem — Pulciņas lejā un pie Vilku muižas, vijciemiešiem — „Augstroža kaktā“ u. t. t. Citām saimniecībām daudz upes pļavu (ap Viŗu, Ābulu, Kamaldiņu u. c.), kuŗas nereti pārplūst, apnesot zāli ar smiltīm un rāvu. Tiklab vienā kā otrā pļavu tipā pārsvarā dažādās ģriŗļu (*Carex*) pasuģas, aŗķi, puplakŗi, sausākās vietās kūla (*Nardus stricta*) u. c. nevērtīģas zāles. Lopi ne labprāt ēd šādu pļavu sieni, kamdēļ lauksaimnieki bieŗi vien to sāla, lai viņu lopiem „iemānītu“.

Ja kaut pusi no līdzšinēģām nevērtīģo pļavu platībām izdotos ielabot, tad visam Smiltenes-Trikātas novadam par laba siena trūkumu nenāktos ģausties. Ģalvenā visu mūsu pļavu nelaime ir — nenokārtotie mitruma apstākļi. Te nepieciešama meliorāģija un tai sekojoša tāģaka kop-

šana. Šis darbs vislētāk būtu veicams sabiedriskas kopdarbības ceļā, ieinteresētiem lauksaimniekiem, kam pļavas robežo, apvienojoties kopējā meliorēšanas darbā.

Pārplūstošo upju pļavu liktenis atkarīgs no šo upju līmeņa rēgulēšanas darbu gaitas, kuŗa jau tuvākā nākotnē gaidama Vijas baseinā.

Tās pļavas, kuŗas no lieka mitruma necieš, uzlabojamas ar mēslošanu, iepriekš novācot ciņus un pārējos nelīdzenumus, kā arī velenu sagraizot. Sasūnojušu pļavu ecēšanai lieto īpašas ecēšas, jo ar parastām ecējot, zari drīz aizķep ar sūnu un vairs neskaŗ zemi, neskrāpē, bet pāršļūc pāri. Labākā ir Razevska pļavu ecēša un tā maksā ap Ls 80.—.

Šādi saecētu, pietiekoši sausu, bet nolaistu pļavu uzlabosim bez pārrašanas, vienīgi to mēslojot. Bet cik un kādus mēslus dot?

Kūtsmēsli vispār zālāju mēslošanai iznāk par dārgiem, jo tie labāk atmaksājas uz tīruma. Pļavām kūtsmēslus var dot reizi pa 3—4 gadiem. No dabīgiem mēslošanas līdzekļiem pļavām noderīgāks komposts, kuŗam diemžēl līdz šim esam piegriezuši maz vērības. Pazīstamā pļavkopības autoritāte prof. J. Vārsbergs pat nosauc komposta kaudzi par saimniecības krājkasi. Komposts, līdzīgi kūtsmēsliem, satur daudz baktēriju un citu savu īpašību ziņā pat pārspēj kūtsmēslus. Kompostu pagatavojot ņem grāvju velenas, dažādas saslaukas, pelnus u. t. t., ko visu samet kaudzē, pa starpām liekot kūtsmēslus, lai veicinātu baktēriju darbību. Šādas kaudzes pagatavojot jāievēro, lai tās nebūtu augstākas par 5 un platakas par 7 pēdām. Tas tamdēļ, lai kaudzes nezaudētu savu čauganumu, kā arī virsējo kārtu spiediens nenoslēgtu gaisa pieeju apakšējām, kas varētu pārtraukt vielu sadalīšanās procesu. Komposts derīgs mēslošanai, kad tas pamatīgi sadalījies, kas parasti notiek pēc 2—3 gadiem, ja kaudze ik gadus rūpīgi jaukta, to pārmetot.

Ar kompostu vien pļavas pienācīgi nomēslot nevarēsim, kamdēļ mākslīgo mēslu piedeva nepieciešama. Pirmajā gadā jādod vismaz 1 maiss kalija sāls 40% un tikpat daudz superfosfata uz pūrvietas. Turpmākos gadus šo normu var drusku samazināt, bet devas atkārtojamas ik gadus. Pavasaros, kad zāle sāk augt, labi noder arī slāpekļa virsmēslojums zalpetra veidā.

Var pacelties jautājums, kā gan tas saprotams, ka pļavā, kur ilgus gadus augusi vienīgi sūna un dažādas nevērtīgas zāles, kamdēļ tur pēc attiecīga mēslojuma bez jebkādu zāļu piesējas parādīsies āboliņš, auzene u. c. vērtīgas kultūrzāles? Te jāpaskaidro, ka, līdzīgi pārējiem

savvaļas augiem, arī pļavu zāļu sēklas ir ļoti izturīgas un var gadiem ilgi nogulēt zemē neuzdīgušas, pie tam nezaudējot spēju dīgt, tiklīdz radušies šim procesam labvēlīgi apstākļi. Nekoptās pļāvās ar cietu velenu, gaiss zemē neiekļūst, baktēriju darbība traucēta, trūkst augu uztura vielu, jo tās gadiem ejot jau sen izsūktas. Šādos apstākļos attīstīties spēj tikai paši pieticīgākie augi, kā dažādās grīsļu pasugas, kūla u. c.

Tiklīdz zemi sagraizīsim ar ecēšu, fādejādi nokārtojot gaisa pieeju augu saknēm un ar mēslojumu piegādāsim barības vielas — parādīsies arī vairāk prasīgie augi — tauriņzieži un stiebru zāles.

Praktiski, pļavas atjaunojot, tomēr ieteicamāka zāļu piesēja, jo dabiskā apsēšanās rit visai gausi.

Zīmējoties uz dažādu mēslojumu lomu siena labuma veidošanā, jāpiezīmē, ka slāpekļis vairo stiebru zāļu attīstību, bet mazina tauriņziežu mauru, kaliji ceļ olbaltuma un stērķeļu saturu visos augos. Kalija mēslojums padara arī augus izturīgākus pret aukstumu un salnām. Doc. P. Dermaņa vadīto izmēģinājumu rezultāti par pļavu mēslošanu Vecaucē, sniedz mums sekošu pārskatu par siena sausnas ķīmisko sastāvu (sk. doc. P. Dermanis „Pļavu mēslošanas izmēģinājumi Vecaucē 1926.—1929. g.“ Rīgā, 1931. g.):

	Olbaltuma kopdaudzums %	Sagremojamais olbaltums %	Bezslāpekļa ekstraktvielas %	Koksķiedra	Sagr. olbalt. ražā kg/ha
I. pļava					
Nemēslots	8,18	7,41	48,71	35,86	76,70
Kaliji + fosforsk.	10,73	9,30	43,73	36,71	231,18
Kaliji + fosf. + slāp.	7,78	7,07	46,85	38,50	199,82
II. pļava					
Nemēslots	8,42	7,18	47,82	36,19	193,89
Kaliji + fosforsk.	10,56	9,11	47,67	32,84	393,25
Kaliji + fosf. + slāpekļis	8,89	7,74	51,34	32,01	355,02

No šejienes slēdzieni: augstāko olbaltuma saturu uzrāda siens no kalija + fosforskābes mēslojuma. Slāpekļis dod gan augstāku siena ražu, taču olbaltuma kopražā no hektāra tomēr iznāk mazāka, jo slāpekļa mēslojums mazina tauriņziežu (āboliņa, vanagzirņu, viķu) daudzumu pļavas zelmenī.

Sienam nevajag ļaut pārāk ilgi gaidīt uz izkapti. Zīmējoties uz īsto siena pļaujas laiku, nav jāskatās kalendārā, nedz jāpētī mēneša grieži, bet zāles jāpļauj tiklīdz tās sākušas ziedēt, jo jaunāka zāle dod ļoti vērtīgu barību. Tā, ka visas zāles neuzzied reizē, tad parasti īsto pļaujas laiku mēdz vērot pēc pļavu auzenes (*Festuca pratensis*) uzziēšanas. Pārplūstošos upju ličos, kur pārsvarā grīšļi, pļauja izdarāma vēl ātrāk, nenogaidot viņu ziedēšanu, jo citādi šī t. s. „dzelzs zāle“ pārcietē un nav vairs pat rudzu salmu vērtā. Tā rīkodamies, iegūsim gan mazāk siena gubiņu, bet vērtīgāku sienu. Mūsu apstākļos šie liči visi nopļaujami vismaz nedēļu pirms Jāņiem.

Ganības jēdziens tautas mutē ir sinonims norām, zāļainiem izcirtumiem un krūmājiem. Arī papuves lauku, iekams tur mēsli izvesti, mēdz uzskatīt un izlietot kā ganību.

Visas nule uzskaitītās platības tomēr neatbilst lopu ganīšanas prasībām, ja gribam iegūt saimnieciski izdevīgas piena ražas. Tad mums jāgādā, lai govīm vasarā netrūktu treknas un sulīgas zāles.

To uzsvēris arī zemkopības ministrs **J. Birznieks** savos š. g. janvāra norādījumos lauksaimniecības kamerai viņas turpmākās darbības izveidošanā:

„Jāierīko jaunas un jāuzlabo esošās kultivētās ganības tā, lai varētu ganīšanu pavasaros iesākt agrāk un rudenos ilgāk turpināt.“

Šie norādījumi lauksaimniekiem visnotāl vērā ņemami.

Mums ir daudz tādu tīrumu, kuŗi labību audzēšanai par mitriem. Bet zāle tur vēl ļabi padosies, ja gruntsūdens līmenis neatrodas tuvāk par 60—70 cm zemes virsmai. Šādi tīrumi vispirmā kārtā būtu pārvēršami kultivētās ganībās, jo tad atkrīstu rūpes par viņu nosusināšanu.

Āgr. P. Pommers, vadoties no saviem piedzīvojumiem paša saimniecībā Saikavas pagastā, kā lētāko paņēmieni ganību ierīkošanai ieteic vecu āboliņa lauku saecēšanu, mēslošanu un zāļu sēkļu piesēju tiem.

Ir arī gadījumi, kur ļabi panākumi gūti ar vecu āboliņa lauku mēslošanu ar mākslīgiem mēsliem vien. Tomēr jāatzīst, ka ražības celšanās un zelmeņa biezuma vairošanās šādā ceļā iet diezgan ļausi.

Ātrāks, drošāks un dārgāks paņēmieni ir — ierīkot mākslīgas ganības nozīmētā vietā, uzsejot pilnīgi ļaunu zāļu zelmeni.

Izvēloties vietu mākslīgu ganību ierīkošanai, vēļams vispīrms ņemt vērā mājai tuvākās iespējamības. Jāapsver arī parocīgas lopu dzirdīšanas iespēja, rēķinoties ar to,

Nepareizi
iekārtota lopu
dzirdināmā
vieta

ka agri vai vēlū mums zudīs aizspriedumi par lopu gānīšanu aplokos un mēs visi atzīsim, ka gānu algošana iznāk dārga un nepraktiska.

Izvēloties gānību zāļu sastāvu, jāpatur vērā, ka šeit vajadzīgas zāles, kuŗas agri attīstās (kamolzāle), ātri ataug (pļavu auzene) un pacieš nomīnāšanu. Parasti maisījumā ietilpina 6—7 dažādas zāles, pie kam tādas, kuŗas dotu vairāk lapu, bet mazāk stiebru. Tamdēļ pārsvarā jābūt t. s. apakšzālēm (pļavu skarene, angļu rai-zāle u. c.). Ieteicams pieturēties pie sekoša dažādu zāļu grupu samēra: 10% tauriņziežu, 60% apakšzāļu, 30% virszāļu. Pie zāļu sēkļu daudzuma aprēķināšanas un sēklas iegādāšanas jāgriež vērība sēkļu tīrībai un dīgšanas spējām. Nekad nevajag pirkt gatavus zāļu sēkļu maisījumus, kuŗus piedāvā tirgotāji, bet sēklas jāiepērk katras atsevišķi un pašiem mājās jā sastāda maisījums pēc katreizējas vajadzības.

Visai svarīgs ir **pakaišu** jautājums, jo šīs mantas mums nereti trūkst. Tad braucam uz mežu lapas kast, kapājam skuļas, vedam zāģu skaidas vai arī iznīcinām mežos skudru pūļus, pārvedot tos kūti. Visi nule uzskaitītie paņēmiņi gan spēj mazināt kūts mitrumu, taču viņi mazina reizē arī kūtsmēslu vērtību. Tamdēļ ieteicamāka **kūdras pakaišu** izmantošana, kur tie pieejami. Trikātas-Smiltenes novads bagāts purviem. Tā, Vijciema pagastā purvi aizņem 1261,91 ha jeb 9,70% no pagasta kopplatības, Trikātas — 5495,93 ha (18,24%), Smiltenes — 1210,58 ha (4,95%), Plāņu — 538,08 ha (11,75%) u. t. t.

Ļoti daudz mums tipisku augsto kūdras purvu, kā Baltais purvs (starp Vijciemu un Loberģi), Taures purvs

Pareizi iekārtota
lopu dzirdināmā
vieta

(Trikātas-Plāņu robežās), Kačora (starp Stariņiem un Tri-
kātu) u. t. t.

Diemžēl, pārāk maz vēl šīs platības mēs izmantojam. Ar gandarījumu šai vietā jāatzīmē Trikātas piensaimnieku sabiedrības rīcība, kuŗa nomā savu biedru vajadzībām zi-
nāmu purva gabalu pakaišu un arī dedzināmās kūdras rakšanai.

Pakaišu kūdras pielietošana, par nožēlošanu, ļoti maz izplatīta, neskatoties uz viņas lielo saimniecisko nozīmi. Viņas uzdevums ir novērst kaisāmā trūkumu saimniecī-
bās, uzturēt tīru gaisu telpās, kur novietoti dzīvnieki, uzlabot mēslu kvalitāti u. t. t. Pakaišiem tiek lietota vāji sadalījusies sūnas kūdra, kuŗa gaiša pēc izskata, viegla pēc svara, ar lielu mitruma uzsūkšanas īpašību.

Pēdējā laikā sevišķu vērību piegriež tam, lai telpas, kur novietoti kustoņi, būtu atbilstošas vairākām prasībām. Lai kustoņus pasargātu no dažādām slimībām, tad jā-
panāk, lai stallos un kūtīs būtu tīrs gaisis no kaitīgām sma-
kām un lieka mitruma. Ievērojot to, ka labiem kūdras pa-
kaišiem mitruma uzsūkšana 5—6 reizes lielāka nekā sal-
miem, un to īpašība saistīt amonjāka smaku un vispār
dezinficēt telpas, tad viņu pielietošana jo ātri palieli-
nāsies. Uzturot kūtīs tīru gaisu, kustoņu veselības stā-
voklis uzlabojas, sīkbūtnu daudzums mazinās, kas dod
iespēju iegūt tīru, veselīgu pienu. Pielietojot pakaišiem
kūdru, uzkrājam mēslas daudz vairāk slāpekļa, kuŗa mū-
su zemei trūkst un uzlabo zemes struktūru, tādējādi pa-
ceļam zemes auglību.

Saimniecībām, kuŗām pašām ir kūdras purvi, par pētī-
šanu un izmantošanas plāna izgatavošanu jāparūpējas pa-

Nepareizi
apkopta mēslu
krātuve

šām. Šos darbus izved Lauksaimniecības kamera par ļoti mazu atlīdzību. Saimniecībām, kuŗām nav kūdras purvu, tos var nomāt no Zemes ierīcības departamenta kūdras nodaļas, kuŗa uz izdevīgiem noteikumiem un uz ilgāku laiku iznomā valsts kūdras purvus.

Zirgkopībā mums „jāsasniedz stāvoklis, ka savu zemi mēs varam apstrādāt ar pašu zemē audzētiem zirgiem, un lai 1940. gadā zirgi vairs nebūtu jāieved. Esošo zirgu darba spējas jāpaaugstina un mūžs jāpagarina ar labu ēdināšanu, kopšanu un saudzību darbā. Iespējams zirgus audzēt arī eksportam.“

Šādu programmu deklarē zemkopības ministrs **J. Birznieks**. Šķiet, mūsu novads varētu ar panākumiem piedalīties šī plāna izpildīšanā, jo smilteneši, trikātiēši, tāpat citu apkārtējo pagastu lauksaimnieki jau sen pazīstami kā krietni zirgu turētāji. To apstiprināja arī personīgie novērojumi pag. gada rudenī armijas remontzirgu iepirkšanas dienās Smiltēnē, kur varēja redzēt atvestus dažus tiešām nevainojamus īpatņus.

Mūsu lauksaimnieks mīl savu zirgu. Viņš taupa tam labāko siena kušķīti un āboliņu no pirmā gada pļāvuma. — „Zirgs ir visa pelnītājs,“ nereti mēdz teikt sirmie lauku tēvi, „tamdēļ tam dodama labākā barība.“ Diemžēl, zirgu ēdināšana un kopšana cieš tais saimniecībās, kur tā uzticēta algotiem strādniekiem, īpaši ārzemniekiem, kuŗiem nerūp kustoņu liktenis.

Lai paaugstinātu zirgu darba spējas, jāatmet daži novecojušie paņēmieni, kuŗi tomēr vēl vietumis apgrozībā, piem. zirgu dzirdīšana ar miltūdeni. Ar šādu rīcību piešķiež zirgu izdzert nevajadzīgi daudz ūdens, jo kustonis, censdamies dabūt garšīgos miltus, dzer ūdeni cik spē-

Tā nedrīkst rīkoties ar kūtsmēsliem: izvest ziemā mazās kaudzītēs uz lauka

dams. Rezultātā — cieš zirga darba spējas un izveidojas liels vēders.

Auzas, sienu un āboliņu zirgiem labāk pasniegt sausā veidā, un dot tīru ūdeni nodzerties, cik slāpst. Zirgu staļos būtu logi un ventilācija ierīkojami, kā arī griesti un sienas tīrāmi, līdzīgi kā tas augstāk jau aizrādīts, runājot par lopu kūtīm.

Zirgu skaits Smiltenes apkārtnē ievērojami lielāks, nekā pirmskaņa gados. No priekškaņa laikiem Smiltenes apkārtnes zirgos tomēr vēl uzglabājies stiprs īgauņu klepera un rodstera tipa zirgu iespaids. Pēckaņa gados no Igaunijas ievestas arī vairākas rodsteru tipa vaislas ķēves.

Kā piemērotākie mūsu zirgu sastāva uzlabošanai jāmin Hannoveras, roadstera un Oldenburgas sugas ērzeļi, kurus krustojot ar vietējām ķēvēm, iegūsim labus universāl-zirgus — veiklus un darbā izturīgus.

Aitkopība agrāk bijusi visai izplatīta, īpaši ap Trikātu. 1828. gadā Trikātas muižā nodibina vēlāk slaveno un plaši pazīstamo merinosa aitu audzētavu. Ap 1860. gadu tur ir 1584 aitas, kas izdod 161 pudu vilnas gadā, t. i. pa 4 mārciņām no aitas, kamēr 1848. gadā tikai 2 $\frac{1}{2}$ mārc. cirpuma caurmērā. Ikgadus, jūnija sākumā Trikātā sarīko sugas aunu izpārdošanu. Trikāta ap 1860. g. ir Vidzemes aitu audzētāju galvenais centrs.

Tagad, īpaši pēckaņa gados, mūsu novadā aitu audzēšana gandrīz apstājusies. Tas šamdēļ, ka vilnas cenas pieturējās lētas, un vietējās nenoteiktās sugas aitas spēj dot ļoti maz un īsu vilnu.

Uzlabojot aitu sugu un lietderīgi atrisinot šo kustoņu ganišanas jautājumu, patreizējos apstākļos varētu būt runa

par aītkopību kā ienesīgu lauksaimniecības nozari mūsu novadā. Kā piemērotākā suga minama — Šropširas aītas.

Cūkkopība samērā elastīga ražošanas nozare, kamdēļ tā viegli pavēršama plašumā vai arī sašaurināma atkarībā no tirgus prasībām. Parastī tirgū novērota šāda aina: cenām pieturoties augstī, visi steīdzas audzēt cūkas pēc iespējas daudz, kamēr tirgus pārpludināts un cenas krīt. Tad audzētāji atmet lietai ar roku, teīkdami, ka „cūkas turēt vairs neatmaksājas“. Un retākas kļūst to braucēju rīndas, kuŗi pa mūsu novada lielceļiem ar tipiskajām cūku kastēm vezumā, traucas uz Smīltenes vai Strenču stacijām.

Tad tirgū cūku sāk palīkt mazāk un cenas kāpj. Nu steīdz atkal visi audzēt u. t. t.

Patlaban cūku tirgū, šķīet, atplūdi tikko beīgušies un cenas pieturas. Bet tas nenozīmē, ka būtu laīks cūkkopību tūlīt ievērojami paplašināt. Šai ziņā vēlama kautcīk vienmērība, lai nerastos sastrēgumi un atslābumi cūkgaļas tirgū. Arī cūkkopībā mums jāīzvēlas, atkarībā no audzēšanas mērķa — spēķim vai beķonam — atbilstoša cūku suga, pietieķoši ātraudzīga un laba barības izmantotāja. Piemērotākie beķonam būs jorkšīru krustojumi.

Nākotnē domāts pārkārtot cūku uzpīrkšanu, atmetot līdzšinējo pieņemšanu stacijās un noorganizējot dzīvākos lauku centros īpašus **gaļas kustoņu tirgus**, kuŗos piedalīsies tiklab „Beķona Eksports“ uzpīrcēji, kā arī privātie gaļas tirgotāji. Tādos apstākļos, izvirzoties konkurencei, protams, cenu noteīks **preces labums**, kvalitāte. Tamdēļ arī cūkkopībā uz priekšu jāpiegrieķ nopietnāka vērība pareīzai cūku barošanai, lai gaļa atbilstu tirgus prasībām. Slikti barotus mājkustoņus tirgū nevarēs novietot un tos nāksies patērēt pašu saīmniecībā.

Putnkopība piemērota sīksaimniecībām pīlsētu tuvumā. Bet arī tur nepieciešams lielāks kapitāla ieguldījums, attieķīgās telpas iekārtojot, sugas putnus vai to olas iepērķot, olu iesaiņojuma un transporta materiālus iegādājot u. t. t.

neatrod laiku nodoties bērniem. Paaudzies bērns aiziet skolā, kur tas padots citu iespaidam un citai audzināšanai. Vai tamdēļ jābrīnās, ka ābols dažreiz aizkrīt pārāk tālu no ābeles?

Mājturība, vārda plašākā nozīmē, ietver sevī ne tikai ēdienu gatavošanu, bet arī rokdarbus un dzīvokļa iekārtošanu.

Lauku iedzīvotāju uzturs pēc Valsts statistiskās pārvaldes datiem (sk. „Latvijas lauksaimniecība 1934. g.“, 175. lpp.), 1933./34. saimn. gadā caurmērā uz vienu pieaugušu personu izmaksājis Ls 270,68, no kuŗas summas Ls 207,41 izdots par izlietotiem produktiem. Kādus produktus īsti mēs patērējam savam dienišķam uzturam, to pārskatāmi illūstrēs zemāk pievestā tabula (skaitļi ņemti no Valsts statistiskās pārvaldes lauksaimniecības grāmatvedības materiāliem):

	1933./34. saimn. gadā		1927./32. gados	
	uz 1 pieaug. personu	uz 1 pieaug. personu	uz 1 pieaug. personu	uz 1 pieaug. personu
	Ls	o/o	Ls	o/o
Graudu produkti	55,98	26,99	67,83	23,81
Kartupeļi, saknes, augļi	19,46	9,38	23,16	8,13
Piena produkti	45,57	21,97	72,10	25,30
Gaļa	48,69	23,48	75,56	26,52
Olas	5,07	2,44	5,41	1,90
Medus	3,10	1,49	2,60	0,91
Koloniālpreces	25,90	12,49	32,07	11,26
a) cukurs	17,58	8,48	15,65	5,49
b) sāls	1,26	0,61	1,41	0,50
c) siļķes	3,08	1,48	7,20	2,53
d) pārējie	3,98	1,92	7,81	2,74
Pārējie	3,64	1,76	6,17	2,17
Kopā	207,41	100,00	284,90	100,00

Kā redzams, tad mūsu pārtikā galvenā vieta joprojām piekrīt maizei un gaļai. Augļus un dārzeņus izlietojam samērā niecīgos daudzumos. Nav liels arī piena produktu patēriņš. Pazīstot ēdienu kārtību Smiltenes-Trikātes novada caurmēra saimniecībās, jāteic, ka labi nostādīta mājturība spēj galdā celt ne tikai garšīgākus, bet arī **lētākus un veselīgākus ēdienus**. Spilgts apstiprinājums tam ir mājturības pārraudzības biedrības sastāvošo saimniecību praktiskie panākumi. (Šādas biedrības darbojas Smiltē un Trikatē).

Lauku ēdienu kartē vairāk jāuzsver sakņu un augļu lietošana tiklab svaigā, kā konservētā veidā. Paceļams

arī piena izstrādājumu (biezpiens, siers, Jāņu siers) lielāks patēriņš lauzu uzturam. Tāpat zivis vairāk lietojamas, jo tās lētas un, sakarā ar nesen noorganizēto zivju transportu no jūrmalas līdz pat attālākiem valsts apgabaliem, visiem ērti pieejamas. Tad līdz šim tik ierastās „šķīstās putras“ un sālītās cūkgaļas vietā, galdā parādīsies lielāka ēdienu dažādība. Vajadzīgās zināšanas virtuves mākslā lauku saimnieces it drīzi piesavināsies, noorganizējot attiecīgus kursus, vai arī dibinot mājturības pārraudzības biedrības, kurās ir visnotāl svētīgs pasākums.

Ierobežojams veikalos pērkams t. s. koloniālpreču partēriņš, īpaši: zīmējoties uz tādiem ārzemju produktiem, kurus spējam atvietot ar pašu zemē audzētiem, piem. riss, mannā, rozīnes u. t. t. Ēdienus gatavojot jāievēro **taupība** (nesamainīt ar skopumu, kurš peļama īpašība), paturot vērā, ka arī lauksaimniecībā katram produktam ir zināma vērtība, jebšu tas arī nebūtu tirgū pirktis.

Allaž jāpatur padomā zīmīgais sakāmvārds: „Sieva ar priekšautu spēj vairāk no klēts iznest, nekā vīrs ar vezumu ievest“. Latviete nedrīkst aizmirst, ka saimnieces loma mājā un ģimenē ir līdzvērtīga saimnieka uzdevumam. Kā bez saimnieka, tā bez saimnieces māja nīkuļo, dzimta aiziet bojā. Bet čakla un saprātīga saimniece ceļ mājas košumu un glītumu.

Dzīvoklis ir vieta, kur cilvēks atpūšas pēc dienišķiem darbiem, kamdēļ tām jābūt mājīgam. Viņam jābūt tīram un ar gaumi iekārtotam. Šo vēlējumu izpildīšana neprasa nemaz lielus izdevumus, bet tikai labu gribu un čaklas rokas. Lauku dzīvojamām telpām nebūt nav jācenšas atgādināt pilsētu, nemaz nav vajadzīgas mīkstas mēbeles, atzveltņes krēsli un dārgi paklāji. Gluži otrādi: mēbelēm jābūt vienkāršām, praktiskām un ērti tīramām. Taisni vienkāršībā slēpjas lauku dzīves mājīgums. Šādos apstākļos cilvēks jūtas brīvs un nepiespiests.

Bet kārtībai gan jābūt mājās. Nav glīti, ja darba drēbes karājas gar sienām, ja istabas piebradātas un neslaucītas, ja uz galda rēgojās nenovāktas ēdiena atliekas. Dažus gadus atpakaļ, braukājot pa Smiltenes-Plāņu lielceļu, kādas saimniecības logā varēja diendienā skatīt tur novietotu tējmašīnu. Protams, tas neliecināja par saimnieces labo gaumi. Tējmašīna ir laba un noderīga lieta, taču viņa nav piemērots priekšmets logu dekorēšanai. Logiem piedienīgāki glīti aizkari. Dažreiz pie mājas ieejas durvīm jeb uz sienmalē novietotā soliņa redz žāvēšanai sakrāutas piena transportkannas. Arī šāda dekorācija nevairo mājas labo kopiespaidu.

Lauku istabās pie sienām bieži redz bezgaršīgas, banālas gleznu reprodukcijas, kurās tēloti gan romantiski ūdenskritumi ar obligatorisko mēness ripu virs tiem, gan medību suņi ar pīli zobos u. t. t. Gleznas ir laba lieta, bet tām jābūt gaumīgām. Sliktas „bildes“, turpretīm liecina par dzīvokļa iemītnieku bezgaršību. Protams, labi mākslas darbi ir diezgan dārgi, kamdēļ ne katram pa kabatāi. Tādā gadījumā labāk atstāt sienas bez jebkā, nekā pirkt lētos gleznu surogātus.

Dārzā bieži redzam grantētus celiņus, kas ierīkoti dažādos virzienos, bez jebkāda noteikta mērķa, pa kuriem arī nevienam nav jāstaigā. Arī tā ir bezgaršības pazīme. Lauku mājās daiļais jāsavieno ar praktisko. Tamdēļ celiņi rīkojami tur, kur tie nepieciešami satiksmei, piem. uz lapeņi, uz kādu krāšņu stūrīti dārza malā u. tml. Puķu dobēs redzam visdažādāko krāsu mistrojumu. Dobes mēdz uzbērt augstas (līdzīgi gurķu dobēm) apliekot to malas ar akmeņiem vai arī izlocītām nemizota kārkla klūdziņām. Daudz glītāk puķu dēstījumus ierīkot uz līdzenas zemes, iežogojot to ar zaļu mauriņu.

Patiesi daiļa un tīkama būs mūsu māja, ja košuma dēstījumus un attiecīgos celiņus ierīkosim pēc iepriekš sastādīta plāna, kurū vislabāk uzticēt attiecīgam speciālistam. Darbs nemaz nav jāsteidz uz reizi galā vest, ja to līdzekļi un brīvais laiks neatļauj, bet tas it ērti veicams pa daļām, pakāpeniski.

Uz laukiem izskaužama pārlicīga greznošanās kāre. Smieklīgi izskatās ganu meita ar zīda zeķēm kājās, tāpat arājs šporētās korpēs. Glītas, vieglas pastaliņas abos gādījumos labāk piestāv. Savs apģērbs vajadzīgs darbam, savs izpriecai. Un taisni atklātībā rādoties, lauku zeltēnēm būtu izdevība apvilkt sāva novada tautisko tērpi. Tautisko uzvalku lietošana Smiltenes novadā izbeigusies jau kādus 60 gadus atpakaļ. Prāvests Dr. K. Kundziņš (sk. K. Kundziņa „Smiltene“) atceras pēdējo reizi 1884. gadā redzējis divi vecīšus ejot uz baznīcu tautiskā tērpā: gardibenī galvā, pelēkos, vidū sarauktos gaņos svārkos ar āķiem, zilās nātnās biksēs, pastalām kājās, baltās zeķēs vai autos.

Smiltenes novada sieviešu tautiskais tērps ir tumši zaļš „lamzis“ ar kuplām piedurknēm. Uz pleciem zaļš „nātnis“, priekšā sasprausts ar sprādzi. Strīpoti brunči. Kājās baltas zeķes un dzeltenas pastalas.

Par sieviešu „brunčiem“ stāsta, ka tie bijuši gan strīpoti, gan arī rūtaini, ar lielākiem un sīkākiem „krustiem“. Ap jostas vietu bijušas stūrainas krunkas ar sarkanām

vīlītēm. Strīpotie brunči tikuši austi linu šķēros. Daudz valkātas sarkanas matauklas ar izrakstītiem „zīlotiem“ galiem (zīlēm un dzīpariem). Kabatas lakatiņi bijuši paš-austi — sarkani ar zīliem krustiem.

Varbūt vecās pūra lādes vēl slēpj kādu šo tautisko tērpu oriģinālu, taču jaunākai paaudzei tie jau pagalam sveši kļuvuši un aizmirsušies. Bet tagad, kur brīnišķā, vēl neredzētā mirdzumā atkal un atkal atspīd mūsu tautas senās tradīcijas, kā vērtīgi un neizdzēšami tālas pagātnes liecinieki, kas no brīvās Senlatvijas nāk ciemoties mūsu atdzimušajā valstī — tagad pienācis laiks izvilkt no pūra lādēm mūsu novada tautiskos tērpus un valkāt tos ar sevišķu lepnumu. Jo zīds, nedz samts un citi dārgi svešzemju audumi nedara latvju zeltēni tik daļu, kā vienkāršais tautiskais brunčītis.

Tamdēļ lai atkal godā ceļam mūsu skaistās senatnes īpatnības!

Āgrākos laikos latvju tautu meita pati gatavoja sev tērpu — kārsa, vērpa, šķetināja, krāsoja, auda un arī šuva. Jau labs laiks pagājis, kopš apklususi vecā raģiņa vienmuļā rūkšana lauku istabās. Arī vilnas kārstuves jau novietotas uz bēniņiem kā nevajadzīgi krāmi. Bet ja par aušanu runā, tad šo rindu sarakstītājam nāk atmiņā tādās bērniības dienas, un ausīs ieskanās „šķērlādes“ daudzo spoļu simfonija, kad māte gatavojās priekšautus, palagus vai gultas segas aust. Un gara acīm es saskatu Sieru mājas saimes istabu ar tur novietotām austuvēm, kurās iesēdusies māte, izveicīgi nīšu paminas nospiežot ļāva atspolei cauri šķēriem skriet, ikreizes pēc tam ar „ķemlādi“ divkārt piesitot audu pavedienu. Šīs mātes austās vilnainās segas vēl šodien tik silti klāj manu gultu, kaut starplaikā daudz ūdeņu jūrā aiztecējis. Un viņas ir siltākas un mīlākas par visām citām.

Mūsu senči nepazīna ķīmisko krāsu, bet drēbju krāsošanai lietoja dažādus savvaļas augus vai viņu daļas. Neraugoties uz to, tērpos panāca tik saskaņotu krāsu grupējumu, ka šo mūsu priekšteču gaumi un prasmi vēl šodien ir vērts apskaut. Mūsu mājturības lietpratējas — kaucmindietes — atklājušas senču noslēpumu un lieliski prot rīkoties ar dabiskām augu krāsām. Šīm metodēm jāierāda atkal senā goda vieta lauku sētā.

Grūts un visai nepatīkams darbs lauku sieviešu saimei ir veļas mazgāšana. Parasti to veic sārma ūdenī (koka pelnu šķīdinājums ūdenī), kurš „saēd“ rokas. Daudz vietās vēl parasta arī „velēšana“, t. i. slapju veļas gabalu uzliek uz šaura galda, t. s. velētavas jeb „velētnes“ un tad

sit ar vāli, kamēr tas kļūst pavisam sauss. Citur velēšana gan atmesta, tās vietā pielietojot veļas beršanu uz rievaina dēļa. Tiklab viens, kā otrs no šiem paņēmieniem ir grūta un mocoša nodarbošanās. Pie tam veļa nebūt neiznāk pirmā baltuma. Šai darbā derētu mācīties no pil-sētas nama mātēm, kas savu veļu izmazgā rotaļādamies, lietojot sārma un smagās beršanas vietā īpašus ķīmiskus preparātus, kuŗi veļu atbrīvo no netīrumiem, tos izšķi-dinot ķīmiski, pie tam nekaitējot audumiem.

Kā jau iepriekš teikts, mums jārod iespēja pārkārtot vīriešu un sieviešu darba sadalījumu, uzveļot daļu sma-gāko, sievietei nepiemēroto darbu vīrieša pleciem. Tad lauku sievietei paliks brīvs brītiņš pielikt savu roku dzī-vokļa un mājas apkārtnes daiļošanai, tā varēs arī kādu rokdarbu pastrādāt.

Āgrāk jaunas meitas lepojās ar smagu pūru, kuŗu pa-šas bij darinājušas. Tanī netrūka visādu izšuvumu, au-dumu un citu rokdarbu, kuŗi bij liecība to darinātājas čaklumam. Pēdējā laikā tikai retā skuķe vairs prot rok-darbus. Arī šis senču vērtīgais tikums mums jāsauc atpa-kaļ, ceļot to par jaunu godā.

Vecos laikos māte, pie ratiņa sēdēdama, mācīja bērnam pirmos soļus ābecē. Tagad viņai šis uzdevums atkrīt, jo arī uz laukiem ir pirmskolas, kas mazos pilsoņus apmāca lasīšanā. Toties bērniem mūsdienās cita mācība iepotējama—**mīlestība uz darbu un savu dzimto zemi.** Un uz tēva sētu kuŗā šūpulis karājies. Kaut arī istabiņai loģis būtu diez in-cik mazs un griestī zemi, tomēr lai neaizmirst neviens, ka tas ir tas pats loģis, caur kuŗu pirmo reizi skatīta saules gaisma, bet zemo griestu vārcele reiz turēja sevī šūpuļa likstu. Lūk, tamdēļ mums ikvienam jāiemīļo dzim-tā sēta un dzimtais novads vairāk par visu pasaulē.

Stāstīsim saviem bērniem par lauku darba svētību. Stāstīsim tiem, ka zemes kopšana ir visas labklājības pamats, kamdēļ tā cienījama nodarbošanās. Teiksim to.

Un iegaumēsim paši, visi — lieli un mazi — ka

ir tikai viens

darbs,

proti — darbs Latvijai!

Ka latvieši jau no sirmās senatnes pazīstami kā go-dīga, strādīga un čakla tauta. Šis savas cildenās un aug-stī vērtējamās rakstūra īpašības mūsu senči devuši tālāk

no paaudzes uz paaudzi, kā svētu mantojumu. Vienīgi pateicoties šai centībai un sīkstai neatlaidībai darbā, tēvu tēvi spēja rādīt brīnumus līdumus līstot un savas dzimtas druvas iekopjot. Darbs allaž latvietim skaitījies augstākais un svētākais tikums.

Bet 20. g. s. sākumā, kad dažādas laikmetīgas maldu mācības sāka maitāt jaunatnes prātus, aizraudams sev līdzī arī dažu labu vīru pusmūžā, vienā tautas daļā nodibinājās ieskaits, ka darbs ir lāsts un ka laime un labklājība arī bez tā sasniedzamas. Radās ļaudis, kas, uzmuģinātāju iespaidoti, sāka cerēt uz „paradīzi zemes virsū“ un kā vien spēdami izvairījās no darba, uzskatīdami strādāšanu par kauna lietu.

Vēlākos gados šos cilvēkus viņu ieskaitos atbalstīja pat veseli politiski strāvojumi, tādējādi dodot iespēju nodibināties īpašai ļaužu šķirai, kuŗa dēvēja sevi par „bezdarbniekiem“. Vēlāk daļa no tiem apvienojās pat īpašā biedrībā, kuŗai bija savi statūti, pārvaldes organi un zīmogs. Tā Latvijā pamazām legalizējās jauns nodarbošanās veids — bezdarbība.

Naivā uzticēšanās dažādiem apšaubāmu labumu sludinātājiem bij aplāpējusi tēvu tēvu līdzdoto dzinuli — ar godīgu darbu savu maizi pelnīt. Tūkstošiem veselu un spēcīgu cilvēku toreiz pārtika no sabiedrības pabalsta. Kāds humorists, atceros, pat sacerējis bij un publicējis asprātīgu dzejoli, kuŗā, starp citu, bij šāds teikums:

„Cik agrāk cilvēkiem bij daudz dažādas rūpes, raizes. Bet tagad tikai vienas: kā bez darba tikt pie maizes“.

Bet lielās pārvērtības mūsu valsts dzīvē un iekārtā, kuŗas atnesa 1934. g. 15. maijs, pašķīra jaunu lappusi arī ļaužu domās un ieskaitos. Visus aizrāva Tautas Vadoņa pārliecinošie vārdi: „Darbs nav lāsts, bet gan ļaužu cildenākais tikums!“ Un mudinošais aicinājums: „Katrs savā darbā, bet visi valsts darbā!“

Izzūdot partijām un šķīru pretešķībām, latvju tauta atkal vienota kopējā, lielā, viengabalainā darbā. Tāpat kā senās laimīgās dienās, kad brīvā tauta mierīgi kopa druvas, līdumus līda, strādāja un arī priecājās, kad tauru skaņas aicināja pulcēties Zilajā kālnā.

Atkal godā celts darba tikums, kuŗš nicināts, pulgots un apsmiets tika tumšajā partiju valdīšanas laikmetā.

Un ar kādu veiksmi, un cik raženi pašķīras šodien ikviens liels vai mazs pasākums! Ir atgūts prieks strādāt un censties.

Bet nav vairs „intelligētā“ un „prastā“ darba, kā se-
nāk. Tagad ir tikai viens vienīgs — darbs Latvijai.

Tamdēļ tagad, kur mūsu valsts kļuvusi patiesi brīva
un latviska un atgriezies atkal prieks dzīvot un strādāt,
atsvabināsimies visi no veco aizspriedumu paliekām un
veiksim ikvienu darbu apzinīgi un krietni, lai mūsu Lat-
vija kļūtu vēl krāšņāka, ziedošāka un skaistāka.

P i e m ē r i n o d z ī v e s

Tagad, kur iepriekšējās nodaļās esam īsumā apskatījuši saimniekošanas apstākļus un iespējamības Smiltenes-Trikāfas novadā, arī tuvāk aprādīta praktiskā pieeja valdības nosprausto saimniekošanas mērķu sasniegšanā, atļausimies vēl apskatīt darba sekmes un panākumus dažās aprakstamā novada saimniecībās, kuŗas jau sasniegušas augstas, vērtīgas un lētas ražas. To darīsim tamdēļ, ka parasti ne drukāts vārds, ne runāta zilbe nepārlicina tik daudz, cik tiešs piemērs no dzīves. Šai sakarībā autors izvēlējies aprakstīt piecas apkārtnes raksturīgākās saimniecības, kuŗu vārdi visiem pietiekoši pazīstami: P. Pelča Smiltenes „Kažauči“ (dārzkopība), E. Lapiņa Vijciema „Maz-Bitari“, (lopkopība), D. Ozola Trikāfas „Jaun-Bidzi“, (vispusīga saimniecība), M. Mežīta Trikāfas „Kaupi“ (pļavkopība), un E. Knapes Plāņu „Knapes“ (sēklaudzētāja saimniecība).

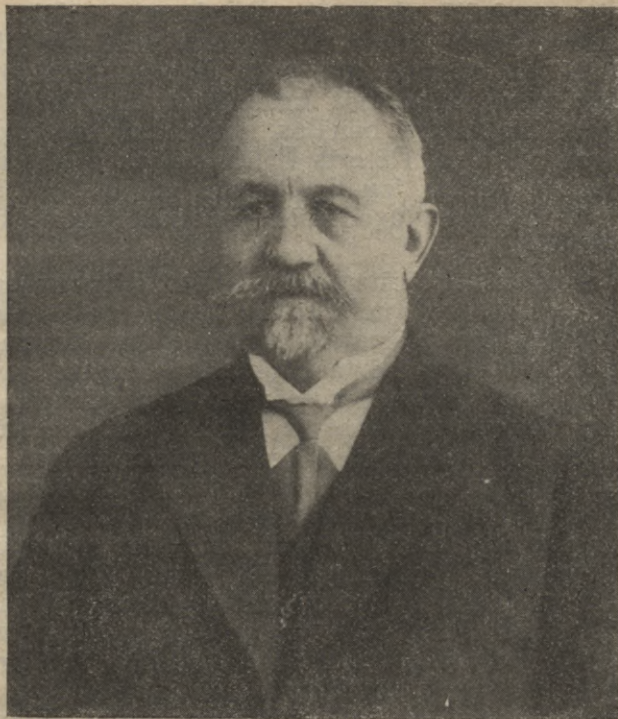
Te iebildīs, ka mūsu novadā vēl daudz citu saimniecību, kuŗas ne sliktāk nostādītas par nule uzskaitītām. Tas taisnība, taču, ja gribētu aprakstīt visas saimniecības, tad šī grāmata iznāktu desmitkārt biežāka.

Tamdēļ autors izvēlējies **raksturīgākās** saimniecības no dažādiem pagastiem, kuŗas jau pirms daudziem gadiem uzsākušas savu veidošanās procesu un tagadējo stāvokli sasniegušas bez ārēju kapitālu ieguldišanas, bet vienīgi ar darbu, enerģiju un saimnieka gaišu galvu.

SMILTENES KAŽAUČI.

Sirmām liepām un kļavām kupli noaugusi gatve rāda ceļu, pa kuŗu no lielceļa jāiegriežas Kažaučos, kas paslēpušies plaša dārza vidū, ka tikai jumti laukā rēgojas. Bet vai gan tikai mājas ārējais košums pauž, ka šeit atrodas viena no priekšzīmīgākām smilteniešu saimniecībām? Ak nē — vēl pārlicinošāku valodu runā smagās rudzu un miežu vārpas, vasarīgā briedumā sačukstēdamās ceļmalas tīrumā.

Esmu bijis Kažaučos ābeļu ziedu laikā, gan arī vasaras tveicē, kad ķirši ienākas, gan janvāra sniega pārslām gaisos mēfājoties. Un ikreizes sastapis pašu saimnieku —

Pēteris Pelcis

Kažauču māju īpašnieks un Smiltenes sabiedrisko organizāciju darbinieks

Pēteri Pelci rosīgi nodarbojamies saimniecībā. Kaut gan 72. mūža gads jau staigājams. Viņš redz un zin visu, pats rīko un vada plašo saimniecību, kuŗa jau turpat 300 gadus atrodas Pelču dzimtas valdīšanā.

Zviedru valdības zemes revīzijas protokolos jau 1601. gadā pieminētas Kažauču mājas, kuŗām toreiz bijis $\frac{1}{2}$ arkls zemes (apm. 30 pūrv.). Nākošā revīzijā 1624. gadā atzīmēts tikai $\frac{1}{4}$ arkla. No Smiltenes baznīcas arhīva materiāliem redzams, ka 1710. gadā, kad Vidzemē plōsījās briesmīgais mēris, Kažauču mājas visi iedzīvotāji, kopskaitā 13, apmiruši. Viņu ģindeņi nesēn atrakti netīšām mājas grantskalniņā aiz dārza. Tad kādus 10 gadus māja stāvējusi neapdzīvota, līdz 1724. gadā tanī ieņācis tagadējās Pelču ģimenes sencis — **Henrichs**, kā to liecina baznīcas grāmatas.

Tagadējais saimnieks **Pēteris Pelcis** dzimis 1864. gada 6. augustā. Pirmo izglītību baudījis Smiltenes draudzes

gadus sabijis pagasta amatos, gan kā tiesas vīrs, gan pagasta vecākais.“

Vairums ēku, kuŗas sastopam Kaŗauŗos, ir tagadējā saimnieka celtas. Tāpat jaunais, 6¹/₂ pūrv. plaŗais dārzs ierīkots, kā arī vīna darinātava. Saimnieka groŗus Pēteris Pelcis paņēma no sava tēva 1905. gadā, kad pašam jau skaitījās 41. gads aiz muŗuras. Nu jaunā saimnieka centībai un enerģijai pavēŗas plaŗs darba lauks, veidojot un rīkojot darbus, kā arī mājas izbūvi pēc savas gribas un ģaumes.

Trīsdesmit ģaŗi ģadi atkal aizsteiŗuŗies mūŗībā, bet ŗais ģados Kaŗauŗi izvēŗtuŗies par saimniecību, kuŗa spēŗ piesaistīt ekskursantus, kas interesējas par priekŗzīmīgi nostādītām latvju zemnieku sētām. Saimniecība vispusīgi organizēta, uzsvēŗot dārzkopību, laukkopību un lopkopību, kamdēļ tā spēŗusi ģodām pastāvēt arī nesēn aizvadītos krīzes ģados.

Dārzā 297 ābeles un 25 bumbieres, kā arī lielāks skaits ķirŗu un plūmju. Kokus ikģadus spēŗīgi mēslu ar kūtsmēsliem, neaizmirstot arī fosforskābes un kalija piedevu mākslīģo mēslu veidā. Caurmēŗa devas ir 16 pudī superfosfata un 8 pudī 40% kalija sāls uz pūrvietas ik rudenus. ŗādos apstākļos koki, ar maz izņēmumiem, raŗas dod katru ģadu. Tās nodroŗina pret kaitēkļu postījumiem, kokus rūŗīgi apmiglojot pavasaros, kā arī izķeŗot salnas tauriņus ar līmes jostām.

Jau 1904. ģadā Kaŗauŗos ierīkota vīna darītava, pašas saimniecības dārza raŗojumu pārŗrādāŗanai. Pirmskaŗa ģados Kaŗauŗu vīni bij iecienīti un plaŗi pazīstami ne tikai Smiltēnes apkārtnē, bet arī daudz tāļāk, pat Pēterburgā. Velākos laikos, kad vīnrūpniecībā kļuva neobligātoriska dabīģo augļu sulu lieŗošana vīnu ģaŗatāvoŗanā, bet sāka iztikt ar ekstraktiem, Kaŗauŗu vīniem, kā dabīģam produktam, bij ģrūti pārdoties par lēto surogātu cenu, kamdēļ vīnu ģatavoŗana kļuva neienesīga un paŗlaban tos raudzē vienīgi ģimenes vajadzībām. Dārza augļus noģadā vietējā un Rīģas tīŗgos.

Kaŗauŗu ģanāmpulkā 15 slaucamas govis, visas LB, ar caurmēŗa raŗību ap 200 kg sviesta ģadā. Vietējais rekords pieder govij „Rasa“, LB 2053, kuŗa 1934./35. saimn. ģadā raŗojusi 236 kg sviesta. Pienu nodod 4 km attāļā Smiltēnē.

Lopu baŗoŗanā stingri raugās, lai izpildītos pārrauga uzstādītās normas. Spēŗbarību saraŗo paŗu saimniecībā, audzējot auzu-zirņu mistru, Kuverta pupas un Ceturtdienas zirņus. Izbaŗo daudz sakņaugu un kartupeļu. Augstu raŗu sasnieģŗanai sakņaugu laukiem bez spēŗīga kūtsmēsluģuma

vēl uzsēj 2 kules superfosfata un 1 kuli kalija uz pūrvietas. Daļu no sakņaugiem paredzētās platības aizņem ar runkuļiem (Ekendorfas), daļu ar kāļiem.

Mājas tuvumā ir 10 pūrv. pļavu, kas apm. 20 gadus atpakaļ nosusinātas un piemērotas kultūrzaļu augšanai. Zemeni nekad vēl nav nācies papildināt ar jaunu zaļu piešēju, bet kārtīgi mēslojot (ikgadus 5 pudi superfosfata un 4 pudi kalija sāls 40% uz pūrv.), tas nepārtraukti ražo daudz un vērtīga siena. Pārējās pļavas atrodas kilometrus 18—20 no mājām, kamdēļ tās parasti izdod nopļaut „uz pussienu“. Rujpo barību papildina ar spēcīgi mēsloju un laikā ievāktu ābolu sienu.

Saimniecība iedalīta 14 laukos, bet sējas kārtība netiek stingri ieturēta — atsevišķām kultūrām vietu ierāda, piemērojoties viņu īpatnējām prasībām.

Ikgadus Kažauču saimniecībā izlieto ap 80 maisus dažādu mākslīgo mēsļu, no tiem 10 maisus zālpetra, 45 superfosfata un 25 kalija sāls 40%.

Saimniecības pacelšanas un izveidošanas darbā P. Pelcis ielicis ne tikai savas zināšanas un prasmis, bet arī savu fizisko spēku. Viņa rokas vienlīdz droši vadījušas arklabalstu, kā dārznieka nazi. Tamdēļ arī sekmes nav izpalikušas. Neraugoties uz darba steigu savā saimniecībā, Pelcis atrod tomēr laiku arī sabiedriskai dzīvei. Jau ap 1884. gadu to redzam skolotāja Otto Ābeles noorganizētā „Siļķītes koŗa“ dziedātāju rindās. No šī koŗa četrus gadus vēlāk izauga tagadējā Smiltenes Mūzikas un Dziedāšanas biedrība, koŗas līdzdibinātājs un vēlākais priekšnieks ir Pēteris Pelcis. Nebūdam vēl pilngadīgs, viņš jau 1881. gadā līdzparaksta Smiltenes-Palsmanes-Āumeisteru-Gaujenes zemkopības biedrības statūtus. Arī daudz citās Smiltenes organizācijās P. Pelcis ir rosīgs un enerģisks darbinieks un vadītājs.

Patlaban viņš jau 28 gadus no vietas atrodas Smiltenes-Palsmanes-Āumeisteru-Gaujenes zemkopības biedrības priekšgalā, viņš arī vietējās krāj-aizdevu kases direktors un vēl citu organizāciju pārvaldes loceklis.

Ilgus gadus viņš sabijis kā valdes vai revīzijas komisijas loceklis arī Latv. lauksaimn. centrālbiedrībā, Latvijas Tautas Bankā, „Konzumā“ un citur. Tā Kažauču saimnieks prafis savienot darbu paša mājās ar strādāšanu tautas druvā, ieliekot katrā pasākumā savu entuziasmu, ticību un plašo pieredzi, kamdēļ arī ikviens darbs tam allaž raženi pašķīries.

Šo sekmju oficiālie liecinieki ir daudzie diplomu un atzinības raksti, kas grezno saimnieka darbistabas sienas.

Bet darba ikdienā Kažauču saimnieks nav aizmirsis godā celt arī savu priekšteču piemiņu: no lielām sienas gleznām uz katru ienācēju laipni noraugās saimnieka sirmais tēvs un māmuļa, kuŗi nu krietni jau atdusējušies smilšu kalniņā. Bet viņu centība un neatlaidība Kažaučos dzīvo joprojām. Tagadējais saimnieks bij sācis pēc nostāstiem sarakstīt savas dzimtas kroniku, kuŗa, velākos gadus papildināta ar oficiāliem Bruņniecības arķīva un Smiltenes baznīcas grāmatu materiāliem, tagad ļauj saskatīt ikvienam Pelču ģimenes pirmsākumus un atvašu zarojumu.

Pašas jaunākās atvases šai dzimtas ciltskokā ir saimnieka divi brašie dēli — Paulis, tagad rajona aģronoms Irlavā un Jānis — L. Ū. juridiskās nodaļas students. Tiem būs godam jāturpina tēva tik raženi ievadītais darbs, kad vecāku rokas kādreiz gurdenas kļūs.

VIJCIEMA PAG. „MAZ-BITARI“.

Braucot no Smiltenes pa Valkas lielceļu, kaŗd jau tālumā saskatāma vēsturiskā Celīša kalna virsotne, kuŗā, pēc dažu senatnes pētnieku domām, kādreiz atradusies latvju virsaiša Tāļivalda staltā Beverīnas pils, aci tīkami mielo iekopta saimniecība, kuŗa ar savām glītajām ēkām un kuplajām druvām jaušami atšķiŗas no citām apkārtejām.

Tie ir Vijciema pagasta „Maz-Bitari“, par ko ikvienam gaŗāmbraucējam pauŗ uzraksts uz glīta ceļa rādītāja, dārza stūrī pie lielceļa.

Tautas mutē šī saimniecība pazīstama kā „Purva Bitari“, kaut gan apkārtnes reljefs ne ar ko neliecina, ka māju tuvumā būtu kāds purvs.

Apprasos pašam saimniekam — **Eduardam Lapiņam**, kā gan izskaidrojams mājas dīvaīnais blakusnosaukums.

— „Redziet, te šis dzelonstaipulēm ieŗogotais ielenis aiz dārza vēl gadus 20 atpakaļ bij necaurbrienams purvājs, ciņains, staīgnis un sīkiem krūmājiem apaudzis. Vēl atceros, ka tēvs tur kādreiz čūskas siŗa, dodamies pāri purvājam uz tā saukto „salas tīrumu“. Pat paŗalms nereti bij tik dubļains, ka vajadzēja no istabas uz kūti laipas likt. Tēva laikos mūsu mājas galvenais ienākuma avots bij lini. Tā toreiz bij ierasts. Kaut gan lauksaimniecības rakstos jau pazībēja pirmie aicinājumi, izkopt jaunu raŗoŗanas nozari — piensaimniecību.

Tas bija 1912. vai 13. gadā, tepat kaimiņos — Peņģu mājās bij nolikts priekšlasījums, uz kuŗu kā lektoram vajadzēja ierasties agronomam K. Ulmanim no Valmieras. Bijām jau dzirdējuši par jauno, centīgo agronomu, kuŗš ar savām pārliecinošām un saistošām runām spējot aizraut klausītājus, ierosinot tos pārdomām un pievēršot jaunām atziņām. Lektora atvešana no Strenču stacijas uz Peņģiem bija man uzticēta. Braucot pārrunājām dažādus saimniekošanas jautājumus. Un vēl kā šodien man atmiņā agronoma **Kārļa Ulmaņa** toreiz man dotais paroms:

„Paturiet vērā, ka no lopkopības uz linu audzēšanu saimniecība var pāriet viegli katrā laikā, bet pāreja no līniem uz krietnu lopkopību ir ilgstoša, tā prasa gadus.“

Šo pašu domu lektors iztīrēja sīkāk savā priekšlasījumā Peņģos, uzsverot, ka zemuriem jāsak domāt par lopkopības pacelšanu, jo tā ir nozare, kas nākotnē būs ienesīga.

— „Es iegaumēju šos vārdus un dziļi noglabāju tos savā sirdī. Pēcāk runāju ar tēvu, ka vajadzētu Bītaru govīs labāk kopt un barot. Tas daudz nepretojās un tā mēs jau 1913. gada rudenī sākām nodot pienu koppienotavā,“ beidz saimnieks savu stāstu.

Interesējoties tālāk par „Maz-Bītaru“ saimniecības attīstību un izveidošanos, noskaidrojās, ka tagadējais saimnieks Eduards Lapiņš pārņēmis mājas no sava tēva 1920. gadā pēc atgriešanās no kara gaitām.

Ganāmpulka caurmēra ražība toreiz bijusi samērā niecīga, kas redzams no rūpīgi uzglabātām un iesietām pārraudzības grāmatām. Vēl 1923. gadā „Bītaru“ 11 govīs izdevušās gadā caurmērā 73,4 kg sviestā. 1934./35. pārraudzības gadā šīs ražas skaitlis jau sasniedzis 214.

Kā tas panākts? — Lūk, kā: pakāpeniski ieaudzējot tīrsugas kustoņus, tos rūpīgi kopjot un pareizi barojot.

Pirmajos gados pēc saimnieka gaitu uzsākšanas Lapiņa kgs centies panākt ražības pieaugumu no tiem pašiem rīcībā esošiem kustoņiem, viņus krietni barojot, ciešā saskaņā ar pārrauga aprēķinātām normām. Lai tās izpildītu, vajadzējis ievērojami paplašināt sakņaugu laukus, tos bagātīgi mēslot, kā arī uzlabot āboliņa ražas ar kalija sāļu un superfosfata piesēju.

Visu to redzot, kaimiņi nereti izteikušies, ka „Bītaru izputēs“. Kā tālāk redzēsim, šis pareģojums tomēr nav piepildījies. Un nav arī atturējies enerģisko jauno saimnieku viņa sprauštos mērķus galā vest.

Ar govju sapratīgu kopšanu un barošanu, ceļot izslaukumus un tādējādi vairojot saimniecības ienākumus, tās

Vijciema Maz-Bitaru saimnieks Ed. Lapiņš ar sava ganāmpulka rekordnieci „Liesma“

īpašniekam rodas iespēja tikt pie sava tīrasiņu vaislas bulla. Tādu viņš nopērk Saikavas pag. Eglīša saimniecībā („Princis“) un pārved Bitaros. Nu sākas tālākais ganāmpulka uzlabošanas darbs — **krustošana**.

Šādā ceļā no saimniecības ražīgākās govys „Mirte“ (KB 5052) pamazām izaug tagadējais Bitaru ganāmpulks, kuŗa ikviens eksemplārs nes savā ragā iededzinātu zīmi „L. B.“. No izcilākiem īpatņiem atzīmējama „Liesma“ ar 329 kg sviesta gadā (caurmēra tauku % pienā 4,07) un „Nora“ (LB 4547) ar 321 kg sviesta gadā.

Kā jau minēts, Bitaros govīs baŗo saskaņā ar pārrauga norādījumiem, pie kam normu pareizu nodošanu neuztic vis lopu kopējām-strādniecēm, bet to veic saimnieks vai saimniece paši. Barības devās svarīga vieta ierādīta sakņu augiem, pat līdz 40 kg uz galvas dienā. Piedevām laba rupjā barība un — sojas rauši. Pēdējie pie augstiem izslaukumiem tomēr atmaksājoties arī pie patreizējām sviesta cenām.

„Maz-Bitaru“ runkuļu lauki daudzkārt apbrīnoti no apkārtējiem zemturiem un gaŗāmbraucējiem, vērojot to skaisto lapotni un milzīgās sakņu raŗas (1800 pуди no pūrvietas). Tamdēļ šai vietā ļausim pašam saimniekam atklāt augsto raŗu noslēpumu:

„Runkuļi, vai, kā citur sauc, lopbarības bietes prasa

labi izstrādātu, tīru no nezālēm zemi. Tamdēļ tos esmu ievēdis sējas kārtībā pēc kartupeļiem. Zeme krietni sastrādājama un bagātīgi mēslojama. Kaut arī doti kūtsmēsli, augstu ražu sasniegšanai pavasarī izsēju 2 maisus 40% kalija sāls un 2 maisus superfosfata uz pūrvietais. Esmu mēģinājis arī mazāk dot, bet tad raža tūlī krīt. Īpaši kalija sāļiem piekrīt loma ražu nodrošināšanā. Slāpekli cenšos piegādāt ar vircu, bet kur tās nepietiek, virsmēslojumā dodu zalpetri (līdz 2 maisi uz pūrvietais). Šā rīkojoties jau turpat 10 gadus no vietais, esmu panācis pastāvīgas ražas uz 1800—2000 pudiem no pūrvietais.

Runkuļus audzēju no dēstiem. Esmu mēģinājis arī sēt, bet tas mūsu apstākļos nedrenētās zemēs nedod tik labus panākumus. Dēstus izaudzēju pats mājās, šim nolūkam ierīkotā leceklī. Stādīšanai jāizvēlas tikai paši spēcīgākie dēsti, visus nikuļus izmetot. Tad nebūs vilšanās. Stādu uz līdzena lauka, taisnās rindās. Esmu mēģinājis arī „krustā stādīt“. Iznākums: runkuļi paaug gan prāvāki, pat līdz 15 mār. svarā, bet tādiem cauri vīdi. Tamdēļ priekšroka dodama stādīšanai rindās (ne vaģās) uz līdzena lauka.

Slēdzot no savām piezīmēm kalendārā, runkuļu stādīšana 1925.—1935. gados notikusi starp 28. maiju un 7. jūniju.

Krietnus runkuļus izaudzēt nemaz nav tik sarežģīta lieta, tikai jāpatur prātā, ka galvenais ir un paliek: **labs dēsts, pamatīgi sastrādāta zeme, bet pats galvenais — bagātīgs mēslojums.** Te ar mākslīgiem mēsliem nedrīkst skopoties, jo runkuļu raža tos daudzkārtīgi atmaksā.“

No maizes labībām audzē rudzus un vasaras kviešus. Rudzus sēj papuvē, pienācīgā kūtsmēslojumā. Āpm. divi nedēļas pirms sējas, rudzu laukam dod $\frac{1}{2}$ maisu kalija sāls 40% un 1 maisu superfosfata uz pūrvietais. — „Citādi graudi iznāk viegli un nevērtīgi, arī ražas daudz mazākas,“ paskaidro saimnieks, vaicāts par mākslīgo mēsļu iespaīdu rudzu kultūrā. Caurmēra izkūlums — 70 pudī no pūrvietais.

Ābolaņa laukiem uzsēj 4 pudī kalija sāls un tikpat daudz superfosfata uz pūrvietais. Tamdēļ arī ražas vērtīgas un augstas.

Agrākais purvājs tagad nosusināts un tur ierīkotas ganības, kurās tāpat kopj un mēslo. Ganības sadalītas 4 aplokos.

Bitaru saimniecība nav apgrūtināta parādiem. Viss, kas šeit sasniegts, ir panākts mērķapzinīgā un neatlaidīgā darbā. Pie kam šis darbs veikts saskaņā ar agronomiskās zinātnes norādījumiem un praktiskām atziņām. Labs laik-

raksts un vērtīga grāmata ir bijuši Lapīņa kga uzticamie padomdevēji. Savlaicīgi viņš agr. K. Ulmaņa „Ienesīgo piensaimniecību“ un Ziemeļa „Lauksaimnieka mazo bibliotēku“ lasījis pat vairāk reizes cauri, lai nekas nepaliktu neiegaumēts vai neizprasts.

Krietns domu biedrs un neatsverams izpalīgs saimniekam ir viņa simpatiskā dzīves biedre Emma, gan dzimusi pilsētā, bet pārvesta vijciemiešos, tā iejutusies lauku dzīvē un garā, ka nododas saimnieces pienākumiem ar tādu izpratni un darba mīlestību, kādu varētu apskaut daudzās citas.

„Maz-Bītaru“ saimnieku pāra laulība svētīta divām atvasēm — meitu Ilgu un dēlu Ilmaru, kas skolas brīvī laikā ir čakli piepalīgi vecākiem. Dēls jau otro gadu, kopš Priekuļos smēlas gudrības tēva sāktu gaitu turpināšanai, bet meita pēc Valkas ģimnazijas beigšanas sapņo par Kaučindi. Lai viņiem labi sekmējas!

TRIKĀTAS „JAUN-BIDZI“.

„Savus jaunības gadus,“ stāsta Trikātas „Jaun-Bidzu“ īpašnieks **Dāvis Ozols**, „pavadīju ārpus tēva sētas, darbodamies kā muižas pārvaldnieks Bejā, Kolberģī un Vizikumā, Alūksnes draudzē. „Bidzos“ saimniekoja tēvs, izmantojot graudnieku un rentnieku pakalpojumus. Pēc tēva nāves 1919. gadā, saimniecību pārņēmu es. Graudniekiem viņu līgumu vairs neatjaunoju, bet sāku apstrādāt māju ar algotiem cilvēkiem. Grūti bija šie pirmie gadi, jo vajadzēja pašam iegādāt gandrīz visu inventāru. Kad pārnācu tēva mājās, tur bij tikai 1 zirgs un 4 govīs, lauksaimniecības mašīnu nebij nekādu. Pamazām tam visam vajadzēja ienākt, kas arī notecējušo 15 gadu laikā noticis.

Saimniekojot galveno svaru pievērsu lopkopībai. Tūlīņ **iestājos lopkopības pārraudzības biedrībā**, lai, saskaņā ar instruktora norādījumiem, iekārtotu pareizu lopu ēdināšanu, kā arī uzlabotu to suģu mērķapzinīgas izlases un krustošanas ceļā. Šodien Jaun-Bidzu ganāmpulkā pavisam 30 galvas — 22 slaucamas govīs un 8 jaunlopi.

1934.-35. saimn. gadā kūts caurmēra ražība — 160,8 kg sviesta no gada govīs. Caurmēra tauku saturs pienā — 3,94%. Vairums govju jau uzņemtas ciltsgrāmatā ar zīmi LB (tīrasiņu, Latvijas brūnā).

Jau pašā sākumā svarīgs uzdevums bija — gādāt, lai kustoņiem netrūktu ganību zāles vasarā un labas sausās barības ziemā.

Tamdēļ ķeros pie mākslīgu ganību ierīkošanas, pakāpeniski pārvēršot tanīs 26 pūrvietas tīrumu. Saimniecības robežās ietilpst kā „streijgabali“ vairākas zāļu purvu platības: 20 pūrvietas pie bij. Plāņu muižas robežām, kādu kilometri no mājām, 16 pūrvietas Kačorā un 30 pūrv. Daižu purvā. Pirmās 20 pūrvietas jau nosusinātas, apsētas ar zāli un dod krietnu, vērtīgu ražu. Šogad pļavu ierīkošanu vēl turpināšu.“

Šīs grāmatas sarakstītājam bija izdevība apciemot Trikātas „Jaun-Bidzus“ pirmo reizi 1929. gada vasarā, piedaloties nel. prof. A. Bušmaņa vadītā L. U. lauksaimniecības fakultātes studējošo biedrības ekskursijā. Toreiz purva kultivēšanas darbs bija tikai pa daļai veikts, kamdēļ visai pamācoši bija vērot, kā no sīkiem krūmajiem un vāverājiem apauguša purva gabala pamazām top ražena pļava.

Vēl daudzkārt pēc tam esmu bijis „Jaun-Bidzos“. Un allaž man nācies vērot pakāpenisku, bet neatlaidīgu šīs saimniecības progresu. Dažus gadus atpakaļ uzcelta jaunā lopu kūts. Tā seklā, bet kā praktisks jauninājums atzīmējams tas, ka betonētas vienīgi barības siles un mēslu notekas, bet govju stāvvietas pildītas sausām, dzeltenām smiltīm. Tas veselīgāk.

Pāris reizes gadā smiltis apmaina pret svaigām. Tādējādi govīm vienmēr sausa un tīra gulēšana.

Pļavās „Jaun-Bidzos“ ikgadus mēslo ar $\frac{1}{2}$ maisu 40% kalcija sāls un tikpat daudz superfosfata. Tādas pat mākslīgo mēslu devas saņem arī ganības. Pie tam uz ganībām vasarā mēdz izlaistīt arī vircu, iekārtojot šo darbu lietainās dienās.

Ganībās praktiski pārvērš āboliņa laukus, piesējot zemenim timotiņu, pļavu auzeni, kamolzāli u. c. stiebru zāles.

Tādā kārtā saimniecības ganāmpulks allaž nodrošināts ar vērtīgu rupjo barību un ganību zāli.

Spēkbarību pa daļai piepērk, pa daļai izaudzē pašu saimniecībā — Ceturtdienas zirņus un Kuverta pupas. Pēdējās sāka audzēt 1935. gadā. Panākumi apmierinoši. Pupas sētas ar rindu sējmašīnu, 45 cm attāļās rindās.

Pirkto spēkbarību (eļļas rauši) izbaņo vienīgi augst-ražīgākām govīm.

Sakņauģu ražas D. Ozola kġa saimniecībā svārstās ap 1600 pudiem no pūrvietas. Audzē runkuļus no dēsta, pa-

rasti pēc kartupeļiem. Rudenī, pēc kartupeļu novākšanas, dod kūtsmēslus, pavasarī mākslīgos — pa maisam 40% kalija sāls un superfosfata uz pūrvietas. Pirms runkuļu stādīšanas lauku nolej ar vircu, to iestrādājot ar atsperu ecēšu.

D. Ozola kga saimniecības augu seka: 1) aizņemtā pāpuve, 2) rudzi, 3) āboliņš, 4) āboliņš, 5) āboliņš, 6) vasarāji (mieži un mistrs), 7) auzas. Rudzus sēj aizņemtā papuvē kūtsmēslos. No mākslīgiem mēsliem rudenī dod 2 pudus kalija sāls un 4 pudus superfosfata uz pūrvietas, bet pavasarī virsmēslojuma veidā 2 pd. zalpetra. Āudzē Stendes (labākā zemē) un Sangastes (sliktākā zemē) rudzus. Ražas 65—70 pd. no pūrvietas. Papuvi aizņem ar liniem un mistru.

Sakņaugu laukā nākošā gadā sēj vasaras kviešus, ražu nodrošināšanai pavasarī dodot 3—4 pudus nītrofoskas uz pūrvietas. Kartupeļus pa daļai izvērtē lopbarībai, pa daļai ved uz Trikātu nodot spirta dedzinātavā. Stāda āboliņa zemē, bez kūtsmēsliem, izlīdzoties vienīgi ar mākslīgiem — 2—3 pd. kalija sāls un tikpat daudz superfosfata uz pūrvietas, ko izsēj kādu nedēļu pirms kartupeļu stādīšanas. Sērskābo amonjaku (apm. 2—3 pd. uz pūrv.) kaisa tieši vaģās. Ražas vienmēr drošas un augstas.

Svarīgi atzīmēt, ka arī vasarāju labībām „Jaun-Bidzos“ katru gadu lieto mākslīgos mēslus. Tamdēļ arī šoziem, nododot auzas labības birojam, to hektolitra svars iezīmēties ar 52,4 kg.

Kā redzams, tad Ozola kungs, veidojot savu saimniecību, nav pakļāvis nekādai vienpusībai, bet blakus „Jaun-Bidzu“ galvenai ražošanas nozarei — lopkopībai, cienīgu vietu ierādījis arī graudkopībai. Nav aizmirstas arī sīkās nozares, kā dārzkopība, cūkkopība u. c. Tādā kārtā, runājot šai vietā par Trikātas „Jaun-Bidziem“, mums jāapzīmē tā par **vispusīgi nostādītu saimniecību**, kurai nav svešas jaunlaiku ražošanas prasības, uz kurām norādīts šīs grāmatas iepriekšējās nodaļās.

Kā redzēsīm no tālāk ievietotā apcerējuma par Trikātas sabiedrisko dzīvi, D. Ozols atrodas vairāku lielu saimniecisku pasākumu priekšgalā, kamdēļ ne katreiz tam iespējams personīgi visus mājas darbus pārzināt un vadīt. To smagus gulstas uz vecākā dēla Vernerā pleciem, kurš studējis lauksaimniecību Latvijas universitātē un tagad pielieto augstskolā gūtās zināšanas ikdienas darbā. Mājturības nozarē to atbalsta viņa dzīves biedre, kurā apbalvota ar krietnu praktisku pieredzējumu bagāžu.

Gaišais skats un lietpratība saimniecības nostādīšanā ļāvusi „Jaun-Bidzu“ īpašniekam sniegt augstāko izglītī-

bu arī viņa diviem jaunākiem dēliem — **Helmutam** (cand. oec., tagad Latvijas Bankas pilnvarnieks Rīgā) un **Herbertam**, kurš studē veterinārmedicīnu.

„Jaun-Bidzos“, līdztekus praktiski-saimnieciskam elementam, uzsvērts arī estētiskais. Iekārtotas visas lauku mājās iespējamās labierīcības — elektriska apgaismošana, kanalizācija un ūdens vads, telefons, radio u. t. t.

Tas viss panākts nevis ar brīvu līdzekļu ieguldīšanu no ārienes, nedz aizņēmumiem, bet gan ar ticīgu sirdi, saprātīgu galvu un čaklām rokām ilgstošā darbā iemantots.

TRIKĀTAS KAUPI.

No Trikātas, gaŗām Lipskalnam, gar romantiskajiem divi ezeriem ceļš aizlokās uz dienvidaustrumiem, pameatot labajā pusē smailo baznīcas torni un mācītāja muižu, bet kreisajā — lipskalniešu laukus. Līdz Kaupiem no Trikātas apm. 3 kilometri. Šis ceļa gabals labi pazīstams daudzajiem ekskursantiem, kuri traucas šurp iepazīties ar trikātišu vecāko lopkopības saimniecību.

Tās kopplatība 418 pūrvietas, bet lielāko tiesu aizņem purvāji un mežs, tā kā aramzemei paliek tikai 105 pūrvietas. Daļa no tās, apm. 35 pūrvietas, pārvērsta mākslīgās ganībās un iežogota stiepulēm.

Kaupos saimnieko enerģiskais zemkopis un sabiedrīks darbinieks **Mārcis Mežītis**, kurš nu jau turpat 40 gadus kopš patstāvīgi vada saimniecību, jo tēvs „atdevis grožus“ jau jaunībā, drīzi pēc Trikātas draudzes skolas beigšanas. Jaunais saimnieks jau toreiz sācis interesēties par dažādiem uzlabojumiem ražošanā, smeloties zināšanas un ierosmes no grāmatām, laikrakstiem un priekšlasījumiem. Jau 1905. gadā viņš ataicina kultūrtechniķi, kurš sastāda meliorācijas projektu 163 pūrvietām. Tad sākas pakāpenisks purvu nosusināšanas darbs, kuram seko pļavu ierīkošana. Soli pa solim, cik to atļauj līdzekļi, no staignā purva top sausas, līdzenas pļavas, kuŗas, pateicoties spēcīgam mēslojumam, dod daudz un labu sienu. Paveŗas iespējamības turēt vairāk piena lopu.

Te jāpiezīmē, ka jau tagadējā saimnieka tēvs, kurš Kaupos kā iegātnis atnācis no Trikātas Zvejniekiem, bijis krietns lopkopis. Ap 1896. gadu saimniecībā skaitījušās 10 govīs. Tagad šis cipars pavairots līdz 25. Ganāmpulka caurmēra ražība — 171 kg sviesta gadā. Raušus izbaŗo tikai augštražīgākiem lopiem, citiem dod zirņu un pupu

miltus, kā arī citu pašu saimniecībā saražoto spēkbarību.

Kuverta pupas 1935. g. audzētas pirmo reizi, tomēr ar panākumiem Mežīta kgs apmierināts. No zirņiem sēj Ceturtdienas. Runkuļu ikgadus stāda 3—3½ pūrv. Spēcīgi mēslo sakņaugu lauku ar kaliju un superfosfatu, bet virsmēslojumā sēj čiles zalpetri. Papuves lauku aizņem ar mistru un zirņiem. — „Krietnas pļavas un mākslīgās ganības ir manas saimniecības pamats,“ paskaidro Mežīta kungs. Tas arī saprotams, jo saimniecības galvenā nozare — lopkopība.

Vasarā govīm aplokos zāles netrūkst. Lai tā spēcīgi augtu un būtu iespējami saturīga, ganību aplokus pavašaros mēslo ar vircu; no mākslīgiem mēsliem ikgadus izsēj 6 pudus superfosfata un 3 pudus 40% kalija sāls uz pūrvietas. Aploki jau daudz gadus atpakaļ ierīkoti, taču zāļu piesēja viņos nav bijusi vēl vajadzīga, kas arī pareiza mēslojuma nopelns.

Kultivēto pļavu Kaupos patlaban 60 pūrvietas, kuŗas pakāpeniski ierīkotas un dod bagātīgas siena ražas. Profams, viņu nodrošināšanai saimnieks neskopojās mākslīgiem mēsliem: ½ maisa kalija sāls uz pūrvietas un 1 maiss superfosfata ir ikgadējs pļavu mēslojums. Līdzīgi rīkojas arī āboliņa mēslošanā.

1924. gadā Kaupos uzcelta seklā lopu kūts, ierīkota arī skābbarības tvertne, kuŗa pakalpo rudens pēdējo zaļumu saglabāšanai kustoņu ziemas uzturam.

Jau sen pirms tam mēģināts skābbarību gatavot bedrēs. Šo panēmienu Mežīta kgs atceŗas pirmo reizi redzējis pielietotu Markova saimniecībā, Kauŗuru Vagaŗos, kur to 1913. gadā izmēģinājis agr. K. Ulmanis. Ap to paŗu laiku Ulmanis bijis vairākkārt arī Kaupos, sniedzot norādījumus pļavu izkopšanā un lopkopības veidošanā. Ar saviem priekšlasījumiem un rakstiem Ulmanis arī panācis vispārēju lopkopības uzplaukumu Ziemeļvidzemē jau priekškaŗa ģados, kad citur vēl maz par to domāja. Vēl cits ierosinājums joprojām tiek Kaupos realizēts: nederīgo, smilŗaino zemju apmeŗošana. Šo darbu Mežīta kgs veic sistēmatiski, tā vairojot savas zaŗā zelta platības nākoŗām audzēm.

Līdztekus saimniecības vadīšanas darbam, Kaupu saimnieks atrod laiku arī sabiedriskā laukā strādāt. Viņŗ ir ilgģadīģs Trikātas piensaimnieku sabiedrības valdes loceklis, kā arī rosīģs darbinieks citās organizācijās.

Paģ. ģ. rudenī M. Meŗītis iecelts par Latv. lauks. kameŗas kultūrtechniskās sekcijas priekŗsēdētaŗu.

PLĀŅU KNAPES.

Lēni un mierīgi griežas vējdzirnavu spārni „naugādišu“ laukos, norādīdami iztālēm Knapes saimniecības atrašanās vietu. Tuvāk piebraucot par to pauž glīti krāsotie ēku jumti, kādu nav apkārtējām mājām. Šī ir viena no vecākām saimniecībām Plāņu pagastā.

Tagadējais saimnieks **Emils Knapes** sakopojis ziņas par savas dzimtas vēsturi, atrodot vajadzīgos datus Trikātas baznīcas metrikās, gan arī bruņniecības arhīva materiālos. Tie attiecas pagātnē līdz 1620. gadam, kad piedzimis Knapes ģimenes sencis Jānis. Cauri trīs gadu simteņiem šī dzimta nepārtraukti paturējusi Plāņu Knapes savā valdīšanā.

Tagadējā saimnieka tēvs paņēmis mājas diezgan no-laistā stāvoklī ar pussaģruvušām ēkām un neiekoptu zemi. Viņš bijis tas, kurš sācis saimniecības ielabošanu, kas jo enerģiskāk un straujākā tempā turpināta dēla — tagadējā saimnieka laikā.

Jau 1905. gadā uzsākta pļavu kultivēšana, pārvēršot ne-caurbrienamus purvājus auglīgās pļavās. Izlietoto drenu kopgarums patlaban jau pārsniedz 9 kilometrus. Tā, ka meliorācijas darbus izved pakāpeniski, tad vēl joprojām tie turpinās. Knapes kga uzskats, ka saimniecībai pašai sevi jāatmaksā, kamdēļ viņš neatzīst rīkošanos ar aizņemtiem kapitāliem, bet visus uzlabojumus reālīzē saimnieciskā kārtā. Izkopjot pļavas un pavairojot ražotā siena daudzumus, radās iespēja paplašināt lopkopību. Patlaban Knapēs 18 slaucamas govīs.

Pļavas un ganības ikgadus spēcīgi mēslo ar 40% kalli ja sāli un superfosfatu.

Protams, tā rīkojoties, sasniedz ievērojami augstas ražas. Mēģināts kūdrājus uzlabot ar māla uzvešanu, apm. 200 vezumus uz pūrvieta.

Lopu kaisīšanai lieto kūdru, ko saimniecība pati sagatavo ar saviem strādniekiem.

Savas ilggadīgā saimnieka praksē gūtās atziņas par lopkopības atmaksāšanos, Knapes kungs ietver sekošos vārdos:

„Iekopjot labas pļavas un ganības, zāli pareizā laikā nopļaujot un nogano, stipri samazināsīm piena ražošanas izdevumus, jo izbaļojot vērtīgu rupjo barību, piedodot tikai nedaudz spēkbarību, protams, pašu audzēto, sasniegšīm saimnieciski izdevīgus izslaukumus.“

Lopiem izbaļo daudz sakņaugu un kartupeļu. To ra-

žošanā allaž uzsvērts augstu ražu princips, kas izpildāms zemi pamatīgi sastrādājot un spēcīgi, vispusīgi mēslojot.

Plāņu Knapes ir sēklaudzētāju saimniecība, kamdēļ šeit uzsvērtā graudkopība. Audzē noteiktas šķirnes labību, kuŗu kā vērtīgu sēklas materiālu pārdod apkārtnējiem lauksaimniekiem. Līdztekus šim darbam, Knapēs izvesti arī salīdzinoši izmēģinājumi ar rudzu šķirnēm. Šo pētījumu rezultātā E. Knapē par piemērotāko šķirni atzīst Stendes rudzus, bet sliktākās, mazāk izkoptās zemēs Sangastes. Tērauda rudzi savas neapmierinošās ziemcietības dēļ Ziemeļvidzemei neder.

Saimniecībā audzē Ceturtdienas un Solo zirņus, Dzinčāra miežus, Rubina vasaras kviešus, Uzvaras auzas, Priekuļu ziemas kviešus, Parnassia un Centifolia kartupeļus. Izmēģina arī daudz citas kartupeļu šķirnes.

E. Knapē ļoti rūpīgs saimnieks, kamdēļ katrs darba rīks vai mašīna saudzīgi uzturēti, rudenos tie kārtīgi notīrīti un novietoti pajumtēs. Paġalms izdrenēts, tāpat lopu laidars un olnīca nekad neredz dubļus.

Nav aizmirsts arī dēkoratīvais elements, kamdēļ Knapes saimniecības kopaina spēj saistīt ikvienu uzmanību.

*

Sabiedriskās dzīves vēsture

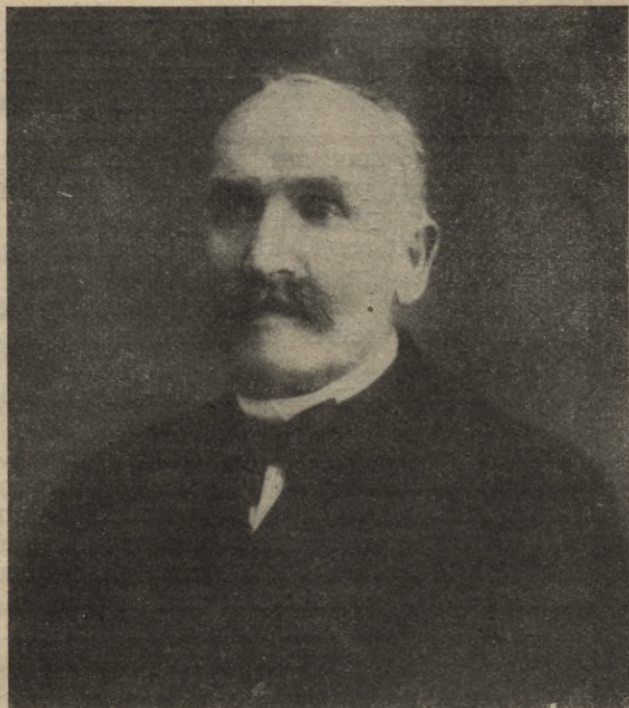
Paģ. g. s. sešdesmitie gadi ar saviem daudziem jaunajiem likumiem, ienesa zināmu saviļņojumu visā tautā. Latvietis sāka izprast radušos stāvokli, kuŗš viņu no verga un kļaušnieka ieskaitījis pilntiesīgo iedzīvotāju rindās. Viņā pamodās tautiskā apziņa un jauns spars. Taču iespēju, kļūt par zemes īpašniekiem-gruntniekiem, sākumā daudzi nesteidzās izmantot. Tie vēl šaubījās, vai spēs samaksāt diezgan augsto mājas izpirkšanas maksu. Bet citu, uzņēmīgāko, piemērs drīz iedrošināja šos skeptiskus, un jau ap 1870. gadu māju iepirkšana par dzimtu rīt diezgan straujā tempā.

Darbošanās pagasta pašvaldībā, līdzrunāšana „vietnieku pulkā“ un tiesā, pamazām veido nākošos lauku sabiedriskos darbiniekus. Jo līdz tam laikam zemniekiem nekādas sabiedriskās dzīves nebija. Tagad jaunradītā mazgruntnieku kārtā prasīties prasījās pēc savas organizācijas, kuŗai vajadzēja spraut tiklab kultūralus, kā arī saimnieciskus mērķus. Bet kuŗš lai būtu pirmās vaģas dzinējs šai jaunajā druvā? Zemniekiem tādu cilvēku nebij, bet viņu bijušiem kalpinātājiem — muižniekiem nebij nekādas intereses rūpēties par zemnieku izglītību un biedrošanos.

Sāds stāvoklis bij arī Smiltenē līdz 1880. gadam, kad draudze ievēlēja jaunu mācītāju — **Kārli Kundziņu**, kuŗš līdz tam bij darbojies kā mācītājs Puzes draudzē, Ventspils apriņķī.

Pats būdams zemgalietis, lauksaimnieka dēls, viņš labi saprata zemnieku stāvokli, kā arī saskatīja ceļus un iespējas viņa labošanai. Ar savu vienkāršību un patieso sirsnību Kundziņš it drīzi iemantoja savas draudzes zemnieku nedalītu uzticību un cieņu. Tamdēļ arī jau 1881. gada 2. jūnijā uz māc. K. Kundziņa ierosinājumu, izdevās nodibināt Smiltenē Zemkopības biedrību, pulcinot tanī dalībniekus no Smiltenes, kā arī kaimiņu — Palsmanes, Gaujienes un Aumeisteru draudzēm. Tamdēļ arī sapulce vienojās par biedrības nosaukumu: „**Smiltenes-Palsmanes-Aumeisteru-Gaujienes zemkopības biedrība**“.

Tā paša gada 18. oktobrī notika pirmā biedru sapulce, kuŗā izvēlēja valdi: priekšnieks māc. **K. Kundziņš**, viņa biedri — Grundzales ārsts Hesse un Zaķu muižas draudzes kungs f. Klots, rakstu vedējs — Bānuža muižas arēndātors E. Benjamiņš, viņa biedri — Gaujienes muižkungs V. Tabiņš un Palsmanes draudzes skolotājs Ābele; mantzinātājs — Palsmanes muižas īpašnieks v. Bāhrs, viņa

Prāv. Dr. theol. K. Kundziņš, ilggadīgais Smiltenes draudzes mācītājs
un sabiedrisko pasākumu dibinātājs

biedri — Jaunbilskas arendātors E. Grasmanis un Gaujenes mācītājs N. Adolfijs.

Vienojās turpmākās sapulces noturēt pārmaiņus Smiltēnē, Naužena zālē, Aumeisteros un Gaujenē — pagasta mājā.

Nākošā sapulce notiek 1881. g. 16. novembrī Aumeisteros, klāt esot 41 biedriem un 30 viesiem. Kā tas protokolā lasāms, pārrunāti vairāki lauksaimnieciskās dabas jaunājumā, starp citu par tvaika kuļmašīnu iegādi, tīrumu pareizu iedalīšanu u. t. t. Kārtība bijusi tāda, ka vispirms viens no biedriem kādu uzdotu tematu iztirzā, pēc tam viņa slēdzienus visi debatē. Tā, augstāk pieminētā sapulcē Aumeisteros runājis māc. Brants **par tīrumu iedalīšanu**, izsakot savā priekšnesumā dažkārt vērtīgas un ierosinošas domas. Sapulces protokolā tās izteiktas šā: (sk. Smiltenes - Palsmanes - Aumeisteru - Gaujenes zemkopības biedrības protokolu grāmata, 8. lpp.):

„Nebūtot labi ar tīruma zemi vien iesākt savu lauku

iedališanu, bet riktēties pēc sava zemes lieluma. 1) apskatīt pļavas un to, kas vēl par pļavu taisāms, 2) aprēķināt meža zemi, ko vēl var par tīrumu taisīt un piedalīt, 3) neģeldīgu meža zemi atstāt un mežu audzināt. Meža zemi ganībā atstāt esot zemes izšķiešana, bet vajagot tīrumā ganību ietaisīt, kam maz pļavu nevarot lielus tīrumus ierīkot, jo zemei papriekšu jādod, pirms no viņas ņem, maz izsēt, daudz pļaut.

Katram stādam dot zemi, kādu viņam vajaga; zināt, kāda zeme, tad zināšu, ko sēt.

Pēc ķīmijas pratēja v. Liebiņa iedaloties augļi tādos:

1) kam vajag grunts zemes, kā kvieši, rudzi, auzas, mieži — vārpu augļi.

2) stādi, kas vairāk kalķus mīlo — zirņi, vīķi, āboliņš.

3) kalija augļi — kartupeļi un rāceņi.

Katram saimniekam vajagot iepriekš savus pārdošanas augļus zināt, no kuŗiem viņš naudu taisa. Līdz šim bijuši lini tie labākie andeles augļi, bet esot cerams, ka tie turpmāk lētāki palikšot caur to, ka tanīs zemēs, kuŗas mūsu linus pirk, tiekot tagad vairāk lini sēti un labāki izstrādāti. Arī Jute tiekot daudz linu vietā izbrūķēta. Tādēļ nebūtu labi daudz zemes priekš linim atstāt.

Citās zemēs, it sevišķi Piņu zemē, saimnieki no lopiem daudz naudas ietaisot. Arī mums būtu vajadzīgs lielāku vēribu uz lopu kopšanu griest un pie tam pie lauku iedalīšanas uz to saģatavoties, ka ziemās sausas barības un vasarās zaļas barības netrūkst, pēdejo gan ar bez skādes papuvē sēt varot,“ u. t. t.

Tai pašā sapulcē runāts arī par zemkopības skolas nepieciešamību, ierosināta „krāj-aizdošanas lādes“ dibināšanas vajadzība, uzdots b-bas priekšniekam ievākt ziņas no kādas Igaunijas muižas, kuŗā „teicamas moderēšanas ierīkotas“, „cik izmaksā tāda ierīkte un cik saimnieks tur no vienas govns ietaisa“.

Nākošā sapulcē, 1882. g. 18. janvārī, Gaujenē, biedrības priekšnieks māc. K. Kundziņš jau ziņo, ka „krāšanas lādes“ lietā saņemtas atbildes un statūti no Dundagas, Kroņa Vircavas, Rūjenes, Valkas un citurienes, kur šādas iestādes jau darbojoties. Statūtu apspriešanai ieceļ īpašu komisiju. Pārrunā mākslīgo mēslu kopiepirkšanu, vaislas ērzeļa iegādi u. t. t. Iztirzājot jautājumu: „vai mazlopi — aitas un cūkas — to labumu atnes, ko pie viņiem iztērē“, sapulce atzīst, ka „mazlopi, lai gan labuma to neatlicina, ko pie viņiem iztērē, tomēr pie saimniecības vajadzīgi un arī turami, bet labas sūgas, mazā skaitā un pie labas uzturas.“

Pirmā gada darbības noslēgumu atzīmē ar svinīgu sapulci Smiltēnē 1882. g. 2. jūnijā. Priekšnieks ziņo, ka biedrībai 133 biedri, biedrības mantā — 246 rubļi un 50 kap. Tālāk, biedrības priekšnieks māc. K. Kundziņš iztirzā, „kāds labums mums no mūsu biedrības nācis,“ atbildot sekoši:

„Tā gan uzreizi nepadarīs slinku zemkopi par strādīgu, nabaģu par baģātu, bet kas gribēja zemkopības padomos un mācībās pieņemties, tam tā pasniedza dažu labu derīgu padomu un būs dažu labu tani lietā pamudinājusi un aizkustinājusi, pārdomāt un pārbaudīt savu līdzšinējo zemes kopšanu un darbu.“

Nākošā darbības gadā biedrība noturējusi pavisam 7 sapulces — 2 Smiltēnē, 2 Gaujenē, 2 Aumeisterī, 1 Palsmanē. Tanīs cilāti jautājumi par „skunstīgo mēslu“ lietošanu, vārpatas jeb ciešas iznīcināšanu, mežu un purvu grāvēšanu, par lētākiem jumtiem, kartupeļu kraupjā cēloņiem, to apkaņošanu u. t. t. Kārtība bijusi tāda, ka iepriekšējā sapulcē uzdod tematus, kurus līdz nākošai sapulcei tad attiecīgas personas apstrādā un nolasa. Reizēm mēdz lasīt arī tulkojumus no vācu lauksaimniecības žurnāliem vai citiem avotiem.

Galvenais pavediens, kas stiepjas cauri visai biedrības darbībai — **praktisku** uzlabojumu sagādāšana biedriem (krāšanas un aizdošanas lādes dibināšana, vaislas ērzeļa novietošana) un savu biedru **izglītošana**, radot viņos izpratni zemes kopšanā, interesi par jauniem paņēmieniem un veidojot sabiedrisko rosību.

Biedrības sapulcē 1883. g. 31. oktobrī Gaujenē jau priekšnieks nolasa un izskaidro „krāšanas lādes“ statūtus, uzaicinot pieteikties dalībniekus. Tādu atrodas 16. Formalitātes foreizējās valdības iestādēs tomēr ieilgst, kamdēļ „krāšanas lādi“ nodibināt un tās darbu uzsākt var tikai 1885. gadā.

Gada sapulcē 1884. gada 25. jūnijā Smiltēnē biedrības priekšnieks māc. K. Kundziņš notur plašu runu par tematu „**Īsts zemnieks — laimīgs cilvēks**“, kurās raksturīgākos izsvilkumus šeit pārdrukājam no protokola:

„Zemnieks var **laimīgs** būt savā dzīvē, bet tam vajag būt **īstam** zemniekam. Laime nav meklējama **ārīgās** mantās, bet **sirdī**. Īsti laimīgs tāds, kam visupirms **Dieva bijīga sirds un pieticīgs prāts**. Bez Dieva palīga un Dieva svētības visa darbošanās veltīga. **Dievam pateikt**, uz to visa radība skubina: zvaigžņu pulki vakarā, rīta saule aģrumā, puņņu dziesmas gaisā, krāšņās druvas laukā, rudens pļaušana, pavasara sēšana. Laimīgs tas cilvēks, kurš

saprot tādu valodu radībā. **Pieticīgs prāts** iztiek ar mazumu. No mazuma lielums nāk. Zemnieku mājās nav vajadzīgs nekāda lieka **spožuma**, lai gan tās var būt **gaišas**, zemnieka apģērbam nevajag nekādas **lepnības**, tomēr tas var būt **glīts**. Tīrība un kārtība ir māju lielākais gods. Lieks spožums, aplama lepnība dažam turīgam zemniekam iedevuši rokā balto spieķi.

Kas savai dzīvei pērk nevajadzīgas lietas, tam vēlāk būs jāpārdod vajadzīgās. Cits atkal palicis par nabagu un nelaimīgu caur **augstprātību**, gribēdams nest, ko nevar celt. Ar kluso, mazo dzīvi apņicis — kur labi gāja — tas uzņēma lielāku vietu, bet ar svešām naudām, kuŗas nespēja atdot. Cits, kas gribēja ātri bagāts tikt, nodevis savu krājumiņu šādām tādām spekulācijām — un pazaudējis visu. Pieticīgs prāts māk sevi izsargāt no tādām nejaušībām. Mazums tam nav par maz, lielums neapreibina galvu.

Īsts zemnieks nevar būt bez darba. Sviedros gan ir zemnieka dzīves grūtums, bet arī **saldums**. Bet darbam nepietiek ar labu **gribu** vien, tur vajadzīga arī **saprašana**. Tagad jāgudro un jāprāto, **kā var izdabūt no zemes visvairāk augļu ar vismazāk izdošanām**, jāzin, kāda zeme katrā vietā, kādi augļi katrā zemē aug vislabāki, kādā kārtībā un cik tīrumos jāstrādā, kā jāmeslo, kā mēsli jākrāj. Joprojām vajag zināt aprēķināt un nosvērt, cik ienāk par gadu un cik jāizdod. Paša galvas gudrība un dzīves ievērojumi nepietiek, jāiet pie citiem aizņemties. To dara no **grāmatām, avīzēm un zemkopības biedrībām**.

Kam būs izdevies savienot šīs trīs lietas: **Dieva bijību sirdī, strādību dzīvē, saprātību galvā**, tas tiešām īsts zemnieks būdams būs — **laimīgs cilvēks**."

Jau 1884. gada rudenī ierosina pirmās izstādes **sariņkošanu** Smiltēnē. Biedri sazīmē 300 rubļus, kas izlietojami, ja izstāde dotu zaudējumus. Šo garantiju izmantot tomēr nerodas vajadzība, jo izstāde (3.—5. augustam 1885. gadā) noslēdzās ar 868 rbļ. 92 kap. atlikumu.

Izstādi atklājot biedrības priekšnieks māc. K. Kundziņš, pastrīpojot jaunradušos sakarus starp latviešu zemkopības biedrībām, starp citu teica:

„Pateicība un sveicinājums jums, cienījamās Vidzemes latviešu zemkopības biedrības no Rūjenes, Rubenes, Salaces, Straupes, kas gan ar labiem vēlējumiem, gan ar devīgu roku (Rubenes zemk. b-ba godalgām dāvinājusi harmoniju, bet Rūjienas b-ba — ekseļu mašīnu. Ref.) mūs apciemojušas, apliecinādamas, ka gribam kopā stāvēt, draudzībā strādāt, mīlestībā gādāt par mūsu zemkopības un zemkopju labklājību.“

Izstāde notika tagadējās „daktera mājas“ sētā, kā arī telpās, jo šo namu foreiz kā cēla, un tas ārsta dzīvoklim vēl nebij iekārtots.

Pēc izstādes biedrības kapitāls pavairojās jau līdz 1514 rubļiem, no kuriem 500 rubļus sapulce lemj noguldīt jaundibinātā „krāšanas lādē“, kurai jau 1885. g. 7. oktobrī izvēl priekšniecību ar māc. K. Kundziņu kā galveno vadītāju.

Ar biedrības starpniecību lauksaimnieki kopīgi pasūta „skunstmēslus“, profams, nelielā vairumā.

1886. gada 24. februārī biedrības sapulcē Palsmanē vietējais draudzes skolotājs Ābele runā par tematu „Kā tagadējais zemkopis-gruntnieks audzina savus dēlus“, ietverot runas slēdzienu sekošās tēzēs:

„Priekš darba zemkopībā līdz šim pie tēva bij pirmā un vienīgā mācība. Ar to nepietiek, zemkopja gruntnieka dēlam vajag redzēt, zināt un prast, kā citur zemi apstrādā, pārlabo, kā zemkopība uz priekšu iet. Tādēļ tam jāiet zemkopības skolā. Tādas īpašas zemkopības skolas ļoti vajadzīgas un mūsu zemkopības biedrībai būtu arī jā rūpējas no savas puses, kā pie tādas skolas Vidzemē reiz nāktu.“

Pēc tam māc. K. Kundziņš noskaidro foreizējo tautskolu lomu zemnieku jaunatnes izglītošanā. Arī viņa slēdziens, ka zemkopības skola Vidzemei vajadzīga. Kā redzēsim no biedrības tālākās darbības atstāstījuma, šis jautājums cilāts vēl vairākkārt, līdz beidzot, 20 gadus vēlāk, zemkopības skolas ideja atrada savu piepildījumu.

1886. g. 28. aprīļa sapulcē pārrunā ilggadīgu laukstrādnieku godalgošanu, atvēlot šim nolūkam no biedrības līdzekļiem 50 rubļus. Uzskaitīti sekoši kalpu un kalpoņu vārdi: Kristīna Venner, Smiltenes Kažaučos nokalpojusi 30 gadus, Marīna Tūcs, Meklera kungam nokalpojusi 30 gadus, Ādams Gailis — Palsmanes Malejas Alksnītīm 18 gadus, Augusts Kalniņš — puisis Baltiņos.

Šai gadā sāk būvēt Valkas-Rīgas dzelzceļu, kuŗu daudzi jau sen gaidīja. Citi atkal šaubās, vai dzelzceļš nesekmēs Iekškrievijas labības plūšanu uz Rīgu, kamdēļ Vidzemes lauksaimniekiem būs jāpiedzīvo cenu krišanās. Biedrības gada sapulcē 1886. g. 3. jūnijā Smiltēnē, priekšnieks māc. K. Kundziņš mierina šaubīgos:

„Kad ir jo klusi un slikti laiki zemkopjam būtu, viņš nedrīkst galvu nodurt un bez darba stāvēt; viņam jāmeklē pēc jauniem padomiem, jāmeklē, jādomā, jāstrādā kā tikai uz priekšu tikt; tam vajag būt prātīgam un taupīgam dzīvotājam. Strādībai un taupībai ir Dievs ne-

atraus savu svētību. — Uz to ir mūsu biedrība grib pamācīt un pēc tā dzīties.“

1886. gada rudenī biedrība iegādājas 4 ekseļu mašīnas, kuŗas novieto pa vienai Smiltenes mācītāja muižā, Jaun-Bilskas muižā, Palsmanes muižā un Gaujenes draudzes skolā, kur tās pieejamas zemuŗu lietošanai pret īpašu samaksu (biedriem 10 kap., nebiedriem 20 kap. par dienu). Tādā kārtā jau 50 gadus atpakaļ smiltenieši likuši pamatus mašīnu koplietošanas punktiem.

Bez praktiski-saimnieciskiem jautājumiem, sapulcēs dažkārt iztirzāti arī vispārīzglītojošie. Tā, 1887. gada 3. augusta sapulces protokolā lasām:

„§ 10. Skolot. Dambergs pārrunāja par saules aptumšošanu, kas bij gaidāma 7. augustā plkst. 5 no rīta. Zemes un mēness griešanās un riņķošanās ap sauli izrādīja ar trim personām, kur viena persona kā saule uz vietas stāvēja un tās divas zemes un mēness vietā grozījās.“

Tā, ka Smiltenē trūka kautcik plašāku telpu, kur pulcēties, tad, vairojoties biedru skaitam, jau 1888. gadā radās doma par **sava nama celšanu**. Starp toreizējo veco „kaventi“ un tirgotāja Berga namu, tagadējā tirgus laukuma malā bij neapbūvēts laukums, kādu pūrviētu liels, uz kuŗu jau dziedāšanas kuŗa dalībnieki bij acis metuši, ierauģot tur piemērotu vietu sabiedriskai celtnei. Kādā 1888. gada vasaras svētdienā uz dziedāšanas mēģinājumu atnākušais Smiltenes Macuļu gruntnieks J. Matvejs stāstījis, ka tuvākās dienās Smiltenes draudzes konvents izdošot uz dzimtrenī pieminēto apbūves gabalu. Vistrošākās izredzes to iegūt esot tirgotājam Bergam, kuŗš šai virzienā jau uzsācis priekšdarbus, visādi pielabinoties atsevišķiem konventa locekļiem. Tā, draudzes konventa delegātam Sp. māju saimniekam Bergs uzdāvinājis gluži jaunu cepurī u. t. t.

Dziedātāji nospriež, ka nedrīkstētu pieļaut šī visai izdevīgā gruntsgabala pāriešanu privātās rokās, kamdēļ tas būtu jāpieprasa dziedāšanas biedrībai. Tūlīt sazīmē 2000 rubļus kā pamatkapitālu nama būvei un pilnvaro Macuļu J. Matveju nākošā konventa sēdē šo lietu ievirzīt. Rezultātā — gruntsgabala izdošanu apturēja, jo konventā būdami divi Zemkopības biedrības priekšniecības locekļi izfeikušies: ja jau dziedāšanas biedrība, maza, jauna biedriņā, nebaidās no nama celšanas grūtībām, tad zemes gabals rezervējams Smiltenes-Palsmanes-Āumeisturu-Gaujenes zemkopības biedrībai, kā vecākai un stiprākai organizācijai.

Jau nākošās sapulcēs pieņem priekšlikumu nevien par zemes gabala iegūšanu, bet arī nama celšanu. Biedri ziedo daudz materiāla, kā arī par velti to pieved. Pamata akmeni liek 1892. gada 26. maijā. Tai pašā gadā nams jau gatavs un to iesvēta 27. decembrī 1892. g. Izmaksā 15.000 rubļi. No šīs summas 13.000 rubļi skaitās kā parāds vietējā krājkasē. Nams ikgadus ienes 900 rubļus īres, no kuņas dzēš procentu maksas un mazina kapitālu.

1894. g. sapulcē 7. jūnijā Smiltēnē, priekšnieks māc. K. Kundziņš ziņo, ka pārskata gadā noturētas 10 sapulces — 6 Smiltēnē un 4 Gaujenē, kuņas caurmērā apmeklējuši 34 biedri un 14 viesi. Biedrības mantas stāvoklis balansējas uz Rbļ. 15.935.41.

Arī turpmākos gados biedrības darbība iet plašumā un dziļumā. Interese par lopkopības celšanu neatslābst: 1897.—1898. gados noturētas Smiltēnē un Gaujenē **lopu apskates**, lai sekmētu zirgu un govju sugas materiāla uzlabošanu. Vairākās sapulcēs biedri rāda līdzatnestos kartupeļu, āboļu, sīpolu u. c. dārzāju sortimentus.

1894. g. 7. novembrī sapulces dalībniekiem dēmonstrē pirmo **centrifugu**, kas atvesta no Rauziņas muižas un uzstādīta biedrības zālē līdz ar visiem sviestošanā vajadzīgiem rīkiem.

Runā par **pretkrusas apdrošināšanas biedrības** dibināšanu, kuŗai statūtu paraugs jau apgādāts no Matīšiem, kur tāda pastāvo. Gaujenieši un aumeisterieši nepiekrīt, jo viņu pusē krusa reti gadoties. Spriež par ēku un manta. **apdrošināšanu pret uguni.**

1895. gadā atkal cilā **zemkopības skolas** jautājumu, bet atzīst, ka biedrībai patlaban nav 50.000 rubļu skaidras naudas, ko iemaksāt Tērbatas ekonomiskai sociētai, kuŗa tad rūpētos par skolas atvēršanu Vidzemē. Nolemj vākt ziedojumus un taupīt līdzekļus cēlajam mērķim.

Kaut arī sākumā biedrībā piedalās daži lielgruntnieki, tomēr tie biedrībai maz ko sniedz, istie darbinieki ir paši mazgruntnieki un vietējā intelliģence. Ierosināti no priekšlasījumiem un jautājumu izskaidrošanas, mazgruntnieki sāk vairāk interesēties par praktiskām lauksaimniecības lietām, rīkojot izmēģinājumus, stādot augļu dārzus, iekārtojot koku skolas. Šī cenšanās un visādi mēģinājumi, profams, tuvina mērķim.

Viens no centīgākiem jaunās paaudzes lauksaimniekiem ir Kažauču Pēteris Pelcis, kuŗš arī biedrības dibinātājs, kaut foreiz bijis tikai 17 gadus vecs.

Jau 1897. un 1898. gada sapulcēs redzam to it bieži runājam par dārzkopības jautājumiem, kā arī dalāmies

savos praktiskos pieredzējumos un atziņās ar citiem interesentiem.

Smilteneši piedalās ar saviem eksponātiem jau 1899. gada izstādē Rīgā, pie kam zemkopības biedrība sedz sūtišanas izdevumus. Pieteicas izstādīt pašaudzētus ērzeļus A. Braslis no Cūkgalvas un skolot. Jansons no Bilskas Pauzļa.

1899. gada 15. februāra sapulcē ierosina pieņemt **veterinārārstu** Smiltenes un apkārtnes lauksaimnieku apkalpošanai. Paceļas jautājums biedrībai, rentēt kādu lauku māju, kurū tad apsaimniekot pēc visām atziņām un norādījumiem, kādi izvīrējušies un par labiem atzīti sapulcēs. Tā būtu īsta **paraugsaimniecība**. Principā šim ierosinājumam piekrīt, bet to atstāj nākotnei, jo pagaidām grūti atrodams piemērots saimniecības vadītājs.

Gada sapulcē 1899. g. 8. jūnijā bormaniešu Daužu gruntnieks J. Podiņš runā par mazgruntnieku piensaimniecību, pastāstīdams savus piedzīvojumus lopu turēšanas uzlabošanā un sviesta gatavošanā.

Tas rada dzīvas pārrunas un dod ierosmi.

Kādā citā sapulcē gaujenietis Boka ierosina rīkot **kursus laukstrādniekiem**. Atkal paceļ jautājumu par priekšzīmīgas saimniecības iekārtošanu, ja ne Smiltenes apkārtnē, tad vismaz Vidzemē.

Ap šo laiku tirgū līdztekus fosforskābiem mēsliem, sāk parādīties arī kaliji, vispirms kainīta veidā. 1901. g. 29. janvāra sapulcē Fr. Sielers stāsta par saviem piedzīvojumiem ar māksliģiem mēsliem Grotuža laukos: parastā kūtsmēslojumā, piedodot vēl $\frac{1}{2}$ maisu kainīta un $\frac{1}{2}$ maisu superfosfāta, izkūlums caurmērā 13 pūri rudzu no pūrvietas.

Paceļas balsis **par pļavu uzlabošanu**, sakarā ar ko nolemj koplietošanai iegādāties pļavu ecēšas.

1902. gada 7. oktobrī Smiltēnē biedru pilna zāle. Sapulce vēlas, lai biedrībai būtu savs **lauksaimniecības instruktors**. Ierosina norentēt Blomu muižu zemkopības skolas un priekšzīmīgas saimniecības vajadzībām. Ātvēl turpmāk ik gadus 25 rbļ. no biedrības kases bibliotēkas paplašināšanai.

Nākošā sapulcē runā par **tīrumu ražības pacelšanu**, pie kam atrodam protokolētus sekošus slēdzienus:

„Nav jāgaida, kamēr labība pati uzrāda, kādas vielas zemei trūkst, mācīti zemkopji ķīmiskā vīzē caur izmēģinājumiem var droši pasacīt, kas katram tīrumam trūkst. Bet daudz zemkopji sēj bez izzināšanas šos jeb tos skunstmēslus. Nevar uz labākiem laikiem cerēt, ja nedod zemei, kas tai vajadzīgs.“

1903. g. 27. maija sapulcē vienojas Smiltēnē nodibināt **darba biroju** („vidotāju kantori, kur dienestnieki, kam vajag vietas, lai pieteicas un saimnieki, darba devēji pēc dienestniekiem pieprasa“). Šo kantori pārzināt uzņēmas adv. Reicholds, bet viņam par palīgiem ievēl tirgotājus Paukuli un Blumentālu.

Starpniecības pakalpojumi izdarāmi bez maksas.

1903. g. 28. jūlijā biedrība sarīko izbraukumu uz J. Podiņa saimniecību Bormaņu Daudžos, lai iepazītos uz vietas ar darba panākumiem. Protokolā lasāms, ka šai saimniecībā varēts redzēt un apskatīt:

„...dzirnavas ar diviem gaņģiem labību malt; piena centrifuga un sviesta kuļšana; vājpiena izstrādāšana kazeinā; pagrabi priekš āboliem un saknēm; labības klēts ar apcirķņiem, augšā labība beņama, apakšā grābjama; labības kaltētava un vētītava; tīrumos apskatījām miežu un auzu druvas, kur varēja redzēt starpību ar un bez skunstmēsliem; ķieģeļu taisīšana savai vajadzībai. Visās vietās bij redzama priekšzīmīga rikošanās, vai augļu dārzā vai stallī. Vēlēšanās, kad kādreiz arī Smiltēnes apgabalā varetum apmeklēt tādu saimniecību.“

1903. g. 7 oktobra sapulcē jau apspriež **piensaimniecības kursu** sarīkošanu Smiltēnē. Biedrības priekšnieks māc. K. Kundziņš pastāsta tuvākas ziņas par gaidāmo piena kursu instruktoru **Ulmani**, kā viņš izglītojies, jau darbojies, kādas viņa domas par mūsu piena lopu uzlabošanu. Uz kursiem pieteicas: 1) tirgot. J. Blumentāls, 2) Bruču P. Eliass, 3) Bilskas Ed. Grasmanis, 4) Bisu Kļaviņš, 5) Ennītes Enkmanis, 6) Putriņu Ķeriks, 7) Smiltēnes Dāvis Nodievš, 8) Lapsiņu Karlīne Apse, 9) Jenceru Pauline Cerbuls, 10) Kažoču Pēteris Pelcis, 11) Smiltēnes muižas K. Zaķis, 12) Poru Jānis Arklis, 13) Kūleni Anna Zaķis, 14) Mūrnieku Līna Krebs, 15) Jurgēnu D. Jurgēns, 16) Kalna Spruģu Anna Baumanis, 17) Kūjiņu Bērziņš, 18) Aumeisteru Adams Brasle, 19) Raunas K. Strante, 20) Raunas Vīperu nebiedris, 21) Ķempu Anna Kreišmanis, 22) Jauneļu Emma Zariņš, 23) Smiltēnes Dzirkāļu Minna Dzirkālis, 24) Blomu Zilītes Karlīna Migla, 25) Vec-Zvirgzdu Emilija Kains, 26) Kalniņa J. Gaļiņš, 27) Dumpu Veners, 28) Upītes Mangāls, 29) Antužu P. Skujiņš, 30) Riebu Jānis Puriņš, 31) Brūksu Marija Millers, 32) Cēsu Emīlija Celmiņš, 33) Smiltēnes Sieru Minna Grünblats, 34) Blomu Stulbes Emma Knostenbergs, 35) Ēveles Veites Ed. Treiters, 36) Lejas Ošupu Emma Blumentāls, 37) Jauneļu Karlina Blumentāls, 38) Ragžu Krist. Ragže, 39) Vijciema Māliņu Emma Spunde, 40) Smiltēnes

Līza Paukuls, 41) Ikšeles muižas Kristina Legzdiņš, 42) Paliepu Kristina Rācenis, 43) Bilskas Viķeru Emma Alberts, 44) Dukulu Anna Traubergs, 45) Iekaru Helene Zeibolts, 46) Valkas Emma Kakss, 47) Cēsu Celmiņa jkdze, 48) Vilciņu Jānis Bērziņš, 49) Pelnanču Emīlija Krundholcs, 50) Bilskas Viļņu Anna Štrāls, 51) Miesiņu Dāvis Miesiņš, 52) Blomes Birzuļu Pēteris Dišlers, 53) Blomes Melderu Zelma Blaubergs, 54) Blomes Melderu Alma Jansons, 55) Smiltenes Zemlītes Liene Zemlītis, 56) Smiltenes Doredu Kristina Sīmanis, 57) Lizuma Jānis Leitīsis, 58) Trikātas Rūdolfs Ķepītis, 59) Smiltenes Riņģu-Alvīna Ringmanis, 60) M. Linde, 61) Karlina Sarkangalvis, 62) Mačenu Marija Ikšels, 63) Pūces Liene Ķūzuls, 64) Marta Skujiņš, 65) Trikātas Marija Linters, 66) Tāleni Berta Tālens, 67) Āžu Anna Zauska, 68) Martiņš Jēkabsons, 69) Ernsts Vibeks, 70) Sieru Anna Zaķis, 71) Kainaižu Jānis Skujiņš, 72) Viļenu Kristīne Naudiets, 73) Kārlis Ozols, 74) Dāvis Krujels, 75) Trikātas Ķiploku Pēteris Krusts, 76) Olga Kārlīne Kalējs, 77) Jānis Savšs no Smoļenskas gub.

1904. g. 9. februārī sapulce pārrunā lopkopības pārrauģa pieņemšanu. Uz to pieteicas šādas saimniecības: 1) Blomu Ennīte, 2) Putriņa, 3) Skuja, 4) Smiltenes Bisa, 5) Kažaucis, 6) Bilskas Brutulu Eliass, 7) Vilciņš, 8) Dumpe-Venners, 9) tirģ. Blumentāls, 10) tirģ. Paukuls Smiltēnē, 11) mācītāja muiža, 12) Smilt. Sila Poris, 13) Zadiņš. Kā pārrauģu pieņem Liepiņu no Madlienas.

Ieceļ ziņotājus par lauksaimniecību laikrakstiem — P. Pelci — „Valmieras Lauksaimniekam“, muižkungu Zaķi — „Zemkopim“, Grasmani — „Baltische Wochenschrift“. Nospriež iegādāties uz biedrības rēķina divus Gerbera aparātus piena pārraudzībai.

1904. gada 27. decembrī sapulce lemj par pirmo dārkopības kursu sarīkošanu Smiltēnē. Uz tiem pieteicās sekoši dalībnieki:

1) J. Bantersons, Vijciemā; 2) tirģ. J. Dzirkals Smiltēnē, 3) D. Kļaviņš Bisos, 4) D. Dāme Smiltēnē, 5) P. Pelcis Kažaučos, 6) D. Kļaviņš Āžos, 7) K. Sniedze, dārznieks Smiltēnē, 8) J. Bērziņš, krāsotājs Smiltēnē, 9) A. Brasla, Aumeisteru Pakalniešos, 10) D. Jurgens, Smiltēnes Jurgēnos, 11) J. Vārna, Mēru Jaunmiķeļos, 12) Vārna, Vijciemā, 13) tirģ. E. Celmiņš, Smiltēnē, 14) J. Rožlapa, Vijciema Aurīšos, 15) Anna Miesiņš, Smiltēnes Krijupos, 16) Jek. Grūzis, Smiltēnes Nauženos, 17) R. Klints, Smiltēnē, 18) Cerbuls, Smiltēnes Jenceros, 19) Venners, Bilskas Dumpjos, 20) Strazdiņš, Mēru Iežos, 21) P. Kal-

Kursu vadītāji 1904. gadā. No kreisās: agr. Zemturs, biedrības priekšstāvis adv. Reicholds, agr. Kalniņš un agr. Delle.

niņš, Vijciema Gailišos, 22) J. Ķeriks, Blomu Putriņās, 23) P. Simsons, Vijciema Kundziņos, 24) J. Lūsa, Ūsiņos.

Kā lektors dārzkopībasursos toreiz uzstājās, starp citu, agronoms Delle, tagadējais L. U. lauksaimniecības fakultātes docents.

Kursi norit lielā saskaņā un sniedz daudz ierosinoša.

1906. g. 4. aprīļa sapulcē P. Pelcis ierosina kopīgi iegādāties pļaujmašīnas, vismaz 5, tad tirgotāji aprēķinot vairuma cenu. Tūlīt piesakās daži biedri uz kopiegādi: Eliass ar Kažauču P. Pelci — pļaujmašīnu, Zelgauska ar Brūkši — tāpat, arī Zadiņš vienu pļaujmašīnu.

Svinīgs brīdis ir biedrības gada sapulcē 1906. gada 23. maijā. Par to protokolā lasām sekošo:

„Priekšnieka kungs sirsnīgiem vārdiem novēlēja zemkopības biedrībai, joprojām sekmes un labklājību. Parceldamies no krēsliem, visi nodziedāja „Dievs, svētī Latviju.“ Pēc tam biedris P. Pelcs kungs biedrības vārdā cienītam priekšnieka kungam K. Kundziņa mācītājam izsacīja sirsnīgas pateicības, līdz ar to mūsu zemkopības

biedrība iecel K. Kundziņa mācītāju — lūkojoties uz viņa ilggadīgiem un daudzkārtīgiem nopelniem pie mūsu biedrības — par viņas **gada biedri.**“

Tā paša gada rudenī biedrība piedalās ar 100 rbļ. „Smiltenes telefona stacijas“ ierīkošanā. Pirmā sākumā var sarunāties pa telefonu ar Cēsīm un Rīgu, vēlāk šī iespēja mība paplašinās.

No 1907. g. 21. marta līdz 18. aprīlim Smiltē notiek pirmie rokdarbu kursi.

1907. g. 17. septembrī biedrības kārtējo sapulci notur Smiltenes Kažaučos, reizē apskatot arī saimniecību, par ko protokolā rakstīts:

„249. sapulce Kažauču mājās. Ieradušies 88 biedri un daži viesi.

1) Sākumā biedri apskatīja Kažauču mājas lielo augļu koku dārzu un koku skolu, pie kam Pelca kungs deva dažus paskaidrojumus, kas attiecās uz augļu koku sugām un viņu īpašībām. Pēc tam visi devās uz tuvējo pļavu, lai apskatītu uzsāktos meliorācijas darbus: grāvjus, viņu dziļumu un ūdens ceļus. Ātpakaļ nākot biedriem tika izrādīti viņa un augļu pagrabi, ietaise un telpas, kurās tiek pagatavoti augļu vīni, kā arī jaunās saimniecības ēkas un raktais zivju dīķis.

2) Pēc tam biedri pulcējās telpās, kur tika nolasīts un pieņemts pagājušās sapulces protokols.

5) Pelca kgs referē par mākslīgiem mēsliem. Meklējot pēc āboliņa vājas ražas cēloņiem, sākumā uzskati šķiras: vieni domāja, ka te vainīgs kāds parazīts, citi, ka zemes specifiskie apstākļi. Beigās jānāk pie slēdziena, ka še nav meklējams ne viens, ne otrs no minētiem cēloņiem, bet āboliņa neraža stāv sakarā ar minerālvielu nabadzību — fosforskābes un kalija trūkumu. Tamdēļ āboliņam lietojami fosforskābes un kalija mēsli.“

1907. g. 12. novembra sapulcē uzdod īpašai būvkomisijai rūpēties par attiecīga līguma noslēgšanu ar Smiltenes muižas īpašnieku — pirmu Līvenu vecās „kaventes“ pārņemšanas lietā un ķerties pie biedrības stūŗa nama būves.

1908. g. 18. februāŗa sapulcē atteicās no amata ilggadīgais priekšnieks, mācītājs **Kārlis Kundziņš**, kurš enerģiski bij biedrību vadījis kopš tās dibināšanas dienas, t. i. turpat 27 gadus. Atklāti balsojot par priekšnieku ievēl Kažauču māju saimnieku **Pēteri Pelci**.

Trešajos Vasaras svētkos, 1908. g. 3. jūnijā liek pamata akmeni biedrības otrajam (stūŗa) namam. Āp iesākto būvi

pulcējušies simtiem cilvēku. Mācītājs K. Kundziņš uzsāk ceremoniju ar dziesmu „Dievs ir mūsu cerība, Akmens kalns, uz kā mēs stāvam“. Ļaudis dzied, ragu pūtēji pavada. Tad mācītājs notura piemērotu garīgu runu. Tad rakstu vedējs J. Bērziņš nolasa piemiņas rakstu, iemūrēšanai pamatos. Šis dokuments, parakstīts turpat no dažiem biedriem, līdz ar „Latviju“, „Dzimtenes Vēstnesi“, „Rīgas Avīzi“ un „Baltijas Lauksaimnieku“ pa eksemplāram, tika ielikts skārda kastē, pēdējā aizcinnēta un tad ieguldīta no galveno stūru durvju sliedīša pa kreisi, mūra vidū. Biedrības priekšnieks P. Pelcis teica zīmīgus vārdus: „Lai šis nams būtu tilts smilteniešiem ceļā uz savu plašu biedrības zāli.“ Piecus gadus vēlāk šis vēlējums arī piepildījās. Pēc kopīgi nodziedātās dziesmas „Paliec ar svētīšanu“, beidzās pamata akmeņa likšanas akts.

Visu gadu turpinās nama būvdarbi. Turpinās jo čakli arī biedrības kultūralais darbs ar vērtīgiem priekšlasījumiem, pārrunām u. t. t. Vairojas lopkopības pārraudzības biedrību skaits, jau runā par koppienotavas ierīkošanu Smiltēnē.

Ļaudis nav aizmirsuši savu iemīloto padomdevēju — agronomu **Kārli Ulmani**, kurš patlaban spiests uzturēties ārpus dzimtenes robežām. Taču viņa domas un gars ir šeit. To izjūt arī smiltenieši, allaž kuplā skaitā pulcēdamies biedrības sapulcēs, kad dienas kārtībā Ulmaņa uzrakstīto un biedrībai piesūtīto referātu lasīšana.

1910. g. 12. septembrī biedrība notura sapulci Mēru Jaun-Miķeļos pie K. Vārnas, reizē apskatot tā saimniecību. Piedalās 47 biedri un ap 30 viesu. Istaba nevar uzņemt lielo ļaužu skaitu, kamdēļ tie apmetas dārzā, kur notur sapulci. Saimnieks iepazīstina sapulcējušos ar savas mājas vēsturi: Pirms apmēram 40 gadiem viņš, 19 gadus vecs jauneklis, atnācis turp kā iebūvietis. Plikās atmatas un nodedzinātās pakalnes tikušas atmērītas no vairākām citām mājām kā nederīga zeme. 6 gadus mājas bijušas par velti, 8 gadus sadzīvojis kā rentnieks, tad iepircis uz dzimtu. Ēku celšana, tāpat cietās mālu zemes apstrādāšana prasījusi daudz pūļu un izturības, tomēr spēka pieticis. Cerot ar biedrībā smeļamiem lietderīgiem padomiem savu māju vēl glītāku un priekšzīmīgāku izkopt. Tad visi sapulcējušies apskata saimniecību, atrasdami visu teicamā kārtībā un gūdami vērtīgus ierosinājumus.

Priekšnieks **P. Pelcis** pateicas mājas tēvam par laipno atļauju saimniecību apskatīt un novēl sekmes arī turpmāk.

1911. gadā, saskaņā ar Rīgas lauksaimniecības centrāl-biedrības ierosinājumu, Smiltēnes apkārtnē ierīko izmē-

Smiltenes-Palsmanes-Aumeisteru-Gaujenes lauksaimniecības biedrības tagadējā valde: pirmā rindā no kreisās: valdes loc. J. Zadiņš, priekšnieks P. Pelcis, rakstvedis K. Kļaviņš, otrā rindā: agronoms J. Venners, valdes loc. J. Ringmanis, valdes loc. P. Ludzenieks.

2. februāra sapulcē vienbalsīgi bij atmesti Vidzemes Ekonomiskās Societātes zaru biedrības statūti, pārejot uz normālstatūtiem, ņemot kā paraugu Baltijas lauksaimnieku biedrības statūtus. 1923. g. 26. novembra sapulcē tos nedaudz groza un pārreģistrē.

Izstādes sarīkotas vēl 1925. un 1931. gados, kuŗas dod brangu atlikumu un ir kupli apmeklētas.

1931. gadā biedrība atskatās uz 50 gadu pastāvēšanu. Svinīgā sapulce par biedrības goda biedriem ievēl agronomu **Kārli Ulmani**, ilggadējo priekšnieku **Pēteri Pelci** un rakstu vedēju **K. Kļaviņu**.

Visā pastāvēšanas laikā biedrība no ārpuses revidēta tikai vienu reizi — 50. pastāvēšanas gadā no kooperatīvu kongresa padomes revidenta, kuŗš 4 lappuses garā protokolā apskatā biedrības darbību, nobeidzot savus atzinumus šā:

„Jāvēlas, lai arī turpmāk biedriem netrūktu kopējā darba ierosmes un pārvaldei darba enerģijas, tad biedrības svētīgais darbs arī uz priekšu neizpaliks.“

Biedrība iekārtojusi un izveidojusi priekšzīmīgu labības šķīrojamo punktu Smiltēnē, ieguldot tanī Ls 16.000. Pagājušā 1935. gadā punkta pakalpojumus izmantojuši 2249 lauksaimnieki.

Iekārtots ērts birojs Smiltenes rajona agronomiskiem darbiniekiem, kuŗa uzturēšanas izdevumus sedz biedrība. Bibliotēkā patlaban apm. 3000 sējumu, kas pieejami biedru lietošanai.

Ar 1936. g. 1. martu biedrība, kopā ar Latvijas lauksaimniecības kameru algo rajona agronomu Vili Grasmani, kuŗš apkalpos Smiltenes, Bilskas, Blomu, Trikātas, Plāņu un Vijciema pagastus.

Visā pastāvēšanas laikā biedrību vadījuši tikai divi priekšnieki — līdz 1908. gadam Smiltenes draudzes mācītājs Dr. theol. h. c. **K. Kundziņš**, pēc tam nepārtraukti līdz šim laikam — Kažauču māju īpašnieks **Pēteris Pelcis**. Bez viņa patlaban valdē vēl darbojas: J. Zadiņš, K. Kļaviņš, J. Ringmanis un P. Ludzenieks.

Aizvadītie politiskie mijkrēšļi drumstaloja tautu, mazinot tanī interesi par nopietnām lietām un raženu sabiedrisku darbu. Tamdēļ pēckaŗa gados priekšlasījumi un sapulces bij samērā maz apmeklēti.

Jaunais laiks atnācis ar spirtākiem vējiem, nesot atkal spar un rosību lauku sabiedriskajā dzīvē, kuŗā lauksaimniecības biedrībām neapšaubāmi piekritīs svarīga loma.

Kā jau aprādīts, no Smiltenes-Palsmanes-Aumeisteru-Gaujenes lauksaimniecības biedrības pamazām izauga „krāšanas lāde“, kuŗa mūsu dienās kļuvusi par lielāko un spēcīgāko krājaizdevu sabiedrību Ziemeļlatvijā (1935. g. slēguma bilance ievietota atsevišķi grāmatas beigās). Pirmos pastāvēšanas gados kases sēdes noturēja pārmaiņus Smiltenē, Palsmanē, Gaujenē un Aumeisteros, allaž vadādot visu kasi līdz. Darbībai paplašinoties, šāda braukāšana kļuva apgrūtināša, kamdēļ kase ievietojās Smiltenes mācītāja muižā, bet vēlāk zemkopības biedrības jaunajā namā. Savās tagadējās telpās Smiltenes-Palsmanes-Aumeisteru-Gaujenes krāj-aizdevu kase iegāja 1914. g., kad izdarīja šo telpu plašāku remontu, pieskaņojot tās modernām prasībām.

Kases dibinātājs un pirmais vadītājs bij māc. K. Kundziņš. Sākumā pārvaldes organos ietilpa arī daži vietējie lielgruntnieki, bet no 1910. g. kases valde sastādās vienīgi no apkārtējiem lauksaimniekiem.

Arī 1910. g. dibinātā Smiltenes Piensaimnieku Sabiedrība uzskatāma kā vecās zemkopības biedrības auklējums. Tās dibinātāji bij sekošie lauksaimnieki: D. Kļaviņš Bisos, D. Jurgens Jurgenos, D. Cerbulis Jenceros, M. Matveja Macuļos, A. Miesiņa Krijupos, P. Pelcis Kažaučos, P. Viķels Viķelēs, J. Dāmis Zelgauskās, J. Ringmanis

Smiltenes - Palsmanes - Aumeisteru - Gaujenes krājaizdevu kases valde un padome. Pirmā rindā no kreisās: padomes pr-tājs J. Ringmanis, valdes pr-tājs P. Pelcis, pad. loc. Dr. P. Birznieks, otrā rindā: pad. loc. agr. J. Venners, valdes loc. R. Blauberģs, valdes loc. K. Zade.

Ringos, E. Brambis Sniķeros, D. Līde, K. Zade Zados, J. Ārkliņš Poros, K. Lezdiņš Ikšķelē, P. Sīmanis Doredēs, J. Ķeriks Putriņās, D. Gainis Raģaiņos.

1912. gadā piensaimnieku sabiedrība uzbūvē savu namu un ierīko tvaika pienotavas iekārtu; savu darbību tā nav pārtraukusi pat kara gados. 1921. gadā Smiltenē sanāk pirmais kopmoderniecību kongress, kurā nolēma dibināt Latvijas Piensaimniecības Centrālo Savienību. Smiltenes piensaimnieku sabiedrībā sarīkoti pirmie moderniecību vadītāju kursi, tāpat noturēti vairāki sierniecības kursi.

Patlaban valdes priekšsēdētājs J. Ozoliņš, Alkšņos, locēkļi — R. Blauberģs, Brūkšos un K. Raģze, Raģžos.

Spēcīgs saimniecisks faktors ir Smiltenes konzumbiedrība, kas darbojas no 1907. gada. Pēckara gados radušās Smiltenē vēl daudz citas biedrības, kā zirgu audzētāju, sugas lopu audzētāju, mājturības veicināšanas u. t. t. Ātklāta arī Latv. Sarkanā Krusta Smiltenes nodaļa, kurā veic plašu palīdzības darbu.

1909. g. nodibinājās Smiltenes skolu biedrība, kas ierīkoja un uzturēja Smiltenes tirdzniecības skolu, no kurās

vēlāk izauga Smiltenes ģimnazija. Šīs biedrības priekšnieks joprojām ir sirmmais prāvests Dr. h. c. K. Kundziņš.

Īsumā iepazīlušies ar sabiedriskās dzīves veidošanos un attīstību Smiltenē, apskatīsim šeit aprakstāmā novada otru lielāko centru — **Trikātu**. Kā jau iepriekš minēts, šeit 1866. gadā nodibinās dziedāšanas biedrība, kuŗa vēlāk pārvēršas par labdarības biedrību, bet jau ap 1900. gadu arī pēdējās darbība apsīkst. Tad paiet veseli 20 gadi, līdz Trikātā sāk atplaukt sabiedriskā rosība, galvenokārt gan saimnieciskā plāksnē.

Zaļā ceturtdienā, 1921. g. 24. martā, Trikātā sapulcējušies 19 apkārtnes lauksaimnieki, spriež par pienotavas dibināšanu. Atzīstot tās nepieciešamību, vienojas dibināt Trikātas piensaimnieku sabiedrību, ievēlot pagaidu valdē par priekšnieku M. Mežīti no Kaupiem, par locekļiem — D. Ķepīti, Jaun-Ķepītēs, J. Alīti, Alītēs un Fr. Mežīti, Libertos.

Sabiedrība drīz uzsāk darbu un iemanto plašu piekrišanu. Biedru skaits, kā arī apgrozījumi vairojas, pienotavas iekārta modernizējas un paplašinās. Sabiedrība iegūst savā īpašumā pienotavas ēku, vēlāk arī Trikātas muižas centru un spirtnīcu.

Tagad Trikātas piensaimnieku sabiedrība jau var atskatīties uz 15 gadu gaitām, kuŗas izpildās 1936. g. 24. martā. Sabiedrībai patlaban 174 biedri. Bez centrālās pienotavas Trikātā, darbojas vēl 4 moderni iekārtoti krejošanas punkti — Plānos, Jaunklidzī, Vecvālē un Brenguļos. Atklāti sēklas šķīrošanas punkti Plānos un Trikātā. Darbojas spirta dedzinātava un vīnrūpniecība Trikātā.

* Valdē darbojas: priekšnieks — D. Ozols, Jaun-Bidzos, pr-ka biedrs J. Leimanis, Leimaņos, kasieris — M. Mežītis, Kaupos, kasieŗa biedrs — R. Ķepītis, Barīsos, sekretārs — D. Ķepītis, Ķepītēs.

Revīzijas komisijā — pr-tājs skol. J. Āre, pr-tāja biedrs R. Lūsis, Tārpiņos, sekretārs — Ed. Upmanis, Grofēs. Darbvedis — J. Zebiņš; rakstvedis — Kr. Nēgrībs. Moderniecības vadītājs — J. Viģants. Trikātas centra saimniecību vada pats sabiedrības priekšnieks — D. Ozols.

1925. gadā dibinājusies Trikātas krājaizdevu sabiedrība, kuŗa apvieno patlaban ap 600 biedru. Valdes priekšsēdētājs — D. Ozols, Jaun-Bidzos, kasieris — P. Krusts, Ķiplokos, valdes loceklis — P. Kaupe, Ruņģos. Kā sekretāre — grāmatvede darbojas H. Rogers jkdze.

Rosīgi darbojas arī Trikātas patērētāju kooperatīvs ar J. Leimani priekšgalā.

Kā redzams, tad sabiedriskās dzīves attīstība Smiltenē un Trikātā bijusi ļoti dažāda: Smiltenē jau kopš 1881. gada pastāv un veic ievērojamu kultūralu darbu zemkopības biedrība, ietverot savā darba aplokā arī Palsmanes, Aumeisteru un Gaujenes draudzes. Trikātā, turpretim, sabiedriskā rosība uzplaukst tikai pēcķaŗa ģados. Ļemeslus šai parādībai ģribas saskatīt tai apstākļi, ka Smiltenē jau 1880. ģada pavasarī ievēl latviešu mācītāju, kuŗš arī ir visu sabiedrisko pasākumu ierosinātājs un to dvēsele. Trikātas draudzē pirmais latviešu tautības mācītājs ievēlēts tikai 1936. ģada 10. februārī. Te ģan nevar noklusēt līdzšinējā mācītāja V. Lecmaņa nopelnus Trikātas krājaizdevu sabiedrības tapšanā un veidošanā, kuŗas priekšnieks viņš bija līdz pat savai aiziešanai no Trikātas. Taču visi iepriekšējie mācītāji-vācieši nebij labvēlīgi noskaņoti latviešu sabiedriskai un kultūralai dzīvei. Īpaši krass pretinieks latviešu biedrošanās tieksmēm bijis māc. Alvils Ports.

Tautiskās atmodas laikmetā sabiedriskās dzīves pirmie veidotāji bij latviešu mācītāji un skolotāji, kā izglītoņākie tautas dēli. Smiltenē tādi bij māc. K. Kundziņš, draudzes skolotājs D. Damberģs, skolotājs Otto Ābele, Jaunbilskā — Jansons u. c. Trikātā šai laikā darbojās skolotājs Apinis un vēlāk Mūrnieks, kuŗu vārdi visai daudz zināti. Kaut arī šie vīri bij krietni audzinātāji un viņiem, īpaši Jēkabam Mūrniekam, lieli nopelni citā virzienā, taču tie nebij sabiedriski cilvēki. Arī zemniekiem vēl nebij savu sabiedrisku darbinieku, kādi izauģa tikai vēlāk. Tamdēļ Trikātai tik ilgi vajadzēja ģaidīt, lai tiktu pie savām spēcīģām lauksaimnieku organizācijām. Tādas šeit dzima tikai 15 ģadus atpakaļ, ģan spontāni auģdamas un plesdamās plašumā un dziļumā. Trikātas piensaimnieku sabiedrība patlaban ir viena no lielākām Latvijā, tāpat spēcīģa arī krāj-aizdevu sabiedrība.

Taču, nerauģoties uz sabiedriskās rosības trūkumu, Trikātas vārds jau pirmsķaŗa ģados bij plaši pazīstams. Te nopelni enerģiskajam draudzes skolotājam Jēkabam Mūrniekam. Paģ. ģ. s. beigās lauksaimniecību skāra smaģa krīze, kamdēļ zemnieku rocība bij maza un tie nespēja saviem bērniem snieģt auģstāku izģlītību, kaut ģan to būtu vēlēģušies. Tad ar padomu talkā nāca skolotājs J. Mūrnieks, skubinādamas savus audzēkņus pievērsties militārai izģlītībai, iestāģoties foreizējā „junkurskolā“. Tā lielus lidzēkļus neprasiģa, bet ģan stingru apņemģanos un labu ģribu. Daudzi paklausģja šim sava skolotāja padomam un kļuva par ķaŗavīriem. Ļemiesodami sevī seno ģalaviešu varoņģaru, tie izcēlās cģņu laukos ar savu droš-

sirdību un veiksmi, kas pašķīra viņiem ceļu uz slavu. Tā ne par velti Trikātu dēvē par mūsu ģenerāļu auklētāju. No Trikātas sētām ir nākuši daudzi Latvijas brīvības cīņu kaŗotāji, varoņi kaujās par latvju valsts augšāmcelšanos. Šī zemle ir arī šo kaŗotāju kopējā vadoņa ģenerāļa Baloža dzimtene.

Plāņu paġastam piekrīt vēsturiskā loma, būt par pirmās latviešu zemkopības biedrības šūpuli. Izrādās, ka jau 1866. g. foreizējais Raudiņas muižas īpašnieks Jegors von Sivers sapulcinājis Plānos apkārtnes zemkopjus uz biedrības dibināšanu.

„Mājas Viesis“ Nr. 36 no 1866. g. par šo notikumu raksta sekošo:

„Pirmā Vidzemes zemnieku zemkopības biedrības saiešana.

Svētdienā, tai 28. augustā š. g. bij labs pulciņš saimnieku no Trikātas un Smiltenes draudzes, bet visvairāk no Plāņu valsts, uz Plāņu-Raudes muižas lielkunga Jegor von Sivers aicināšanu sapulcējušies. Lielskungs jau laiku priekš tam bij ziņu devis, ka lai uz to pieminētu dienu sanāk, jo viņš gribot ar saimniekiem par zemkopību sarunāties un uz to ar tiem īpašu biedrību iecelt. Uz to tad šie nu arī paklausīdami un tādu jaunu nepazīstamu lietu redzēt un dzirdēt gribēdami, laba tiesa zemkopju bij sanākuši.

Lielskungs bij uzaicinājis arī Trikātas dziedātāju kori, kas ar to meldiņu „Dievs, Kungs ir mūsu stipra pils“, šo pirmo biedrības sanāksnau iesāka.

Kad bij nodziedāts, tad lielskungs pacēlās un turēja runu latviešu valodā, izrādīdams, kā ar zemes kopšanu no visagrākiem laikiem līdz šodien mūsu mīlā Vidzemē gājis.

Aizrādīts, starp citu, ka pēdējos 2 gadu simteņos ar zemkopību maz uz priekšu gājis, visvairāk gan tādēļ, ka zemnieki līdz mūsu laikiem bij uz klausīšanu jeb kalpošanu, kur tad gandrīz nepavisam laika neatlika ar zemes pārlabošanu pūlēties un to kopt, kā tik priekš viņu pašu pārtikas bij vajadzīgs. Bet nu, kad zemes kopēji visvairāk par gruntniekiem un rentniekiem paliek un uz priekšu vēl paliks, tad jau arī uz to jādomā, kā zemkopību pārlabot.

Nekā citādi labāki neveiksies, kā kad zemes kopēji cits ar citu satiktos viens otram labu padomu dodams un pieņemdams savu zemes kopšanu pārlabo. Uz tam viņš (lielskungs) esot nodomājis tādu biedrību iecelt.

Pēc beigtas runas dziedātāji nodziedāja to krievu tautas dziesmu „Dievs, sargi ķeizaru“. Pēc tam lielskungs tiem sapulcinātiem saimniekiem priekšā nolasīja tos no viņa sarakstītus un par labu atzītus biedrības likumus. Kad likumi, kuŗus vārdu pēc vārda nevarējam šē izteikt tādēļ, ka gandrīz par gaŗu iznāktu, bij nolasīti un saimnieki ar tiem pilnā mierā bij, tad par pirmiem šīs biedrības gruntētājiem 31 biedris pieteicās un lielkungu J. v. Sivers par biedrības priekšnieku uzcēla; tāpat arī vienu rakstu vedēju un valdīšanas palīgu.

Pēc tam dziedātāji nodziedāja to dziesmu: „Dievs, svētī Vidzemi, šo maizes zemīti“, kuŗa ar lielu prieku no klausītājiem tika uzņemta. Kad dziedāšana bij beigta, tad lielskungs visus uzaicināja uz lauku iet pastaigāties. Pēc tam saimnieki kā arī dziedātāji ar patīkamu maltīti tika mielāti. Pēc beigtas maltītes visi nodziedāja to peršīņu „Tam Tēvam pateicam“, un kad lielskungs vēl kādus pamācīšanas un uzskubināšanas vārdus uz tiem sapulcētiem bij runājis, tad visi ar priecīgu un mudru sirdi uz savu pusi izšķīrās.

Kāds plāneniešu saimnieks.“

Trūkst noteiktu ziņu par šīs biedrības darbību un tālāko likteni, tomēr domājams, ka ilgāk par 1872. gadu tā nebūs darbojusies, jo tad J. von Siversu iecēla par politehnikas profesoru Rīgā un tas no Raudiņas aizbrauca.

Patlaban Plāņu pagastā darbojas šādas biedrības: Plāņu nāc. jaunatnes biedrība, dib. 1924. g., pr-ks J. Poncius, Plāņu Purmaļos; Savstarpējā ugunsapdrošināšanas b-ba, dib. 1883. g., pr-ks P. Liezeris, Jaunslāžos; Plāņu lopkopības pārraudzības b-ba, dib. 1923. g., pr-ks Jul. Grinblats, Bilskas Sieros.

Vijciema pagastā sabiedriskās dzīves pirmsākumi meklējami šī gadusimteņa sākumā, kad 1900. g. nodibinājās Vijciema Mūzikas-dziedāšanas biedrība. Tai lieli nopelni iedzīvotāju kultūrālā līmeņa pacelšanā. Tagadējais biedrības priekšnieks — skolotājs J. Lībietis daudz sekmējis biedrības rosību un uzplaukumu. Biedrībai savs nams un ērti izbūvēta zāle Vijciema bieži apdzīvotā vietā.

No pārējām organizācijām atzīmējamas: Vijciema pien-saimnieku sabiedrība, dib. 1926. g., pr-ks K. Ciekurs, Jaun-Lēpelēs; Vijciema ugunsapdroš. b-ba, dib. 1886. g., pr-ks A. Rožlapa, Jaun-Būdās; Vijciema-Plāņu krājaizdevu sabiedrība, dib. 1924. g., pr-ks J. Vīnups; Vijciema patērētāju b-ba „Vija“, dib. 1920. g., pr-ks A. Rožlapa, Jaun-

Būdās; Vijciema I. lopk. pārraudz. b-ba, dib. 1918. g., pr-ks K. Ciekurs, Jaun-Lēpelēs; Vijciema I. kuļmašīnu sabiedrība, dib. 1904. g., pr-ks J. Avotiņš, Vec-Kūkurīņos; Vijciema II. kuļmašīnu sab-ba, dib. 1907. g., pr-ks P. Rožlapa, Vec-Būdās.

Bilskas pagasta sabiedriskā dzīve veidojusies kopā ar smilteniešiem; vairums pagasta lauksaimnieku ir biedri Smiltenes organizācijās. Tamdēļ bilskeniešiem nav bijusi vajadzība dibināt īpašas biedrības. Darbojas vienīgi savstarpējā ugunsapdrošināš. b-ba, kuŗa pastāv no 1884. g. Priekšnieks A. Knope, Upmaļos.

Blomu pagasta lauksaimnieki tāpat pakļauti Smiltenes kultūrālām biedrībām. Vienīgi saimnieciskā laukā tie meklējuši patstāvīgus ceļus, nodibinot 1921. gadā Blomu-Nīgales piens. sab-bu (pr-ks J. Āpse, Steģos) un 1924. gadā — Blomes krāj-aizdevu sabiedrību (pr-ks J. Ozols, Strēbelēs).

Cirgaļu (agrāk Aumeisteru) pagasts, kā to zinām no iepriekšējā apskata, jau kopš 1881. gada ietilpis Smiltenes-Palsmanes-Aumeisteru-Gaujenes zemkopības biedrības darbības rajonā. 1922. gadā nodibināta Aumeisteru piensaimn. sab-ba (pr-ks J. Lūsis, Lejas Palejās)

Kā redzam, tad sabiedriskais darbs Smiltenes-Trikātas novadā raženi pašķīries, kas ir droša garantija, ka arī turpmāk tas nebūs citādi, ja tikai ievērosim un sekosim patiesībai, kuŗu ļoti skaisti formulējis zemkopības ministrs J. Birznieks savā runā 1935. g. 25. janvārī agromisko darbinieku sanāksmē Liepājā:

„Visas izdošanās atslēga ir satiecība, sadraudzība un kopīgs darbs.“

Z e m n i e k a l e p n u m s

Līdzīgi vilņojošai jūrai, dažādas lietas un parādības pasaulē nemitīgi mainās. Kur senāk bijusi cietzeme, tagad ligojas atvaŗu dzelmes un otrādi. Dinastijas krīt un ceļas, tāpat mainās kārtība ļauŗu dzīvē, ieraŗās un attiecībās. **Bet viena kārtība gan pasaulē palikusi negrozāma: tiklab pagātnē, kā tagadnē zemnieks diendienā dzen tīrumā vaŗu, ar, ecē, sēj un pļauj.** Un ar droŗu pārliecību varam sacīt, ka arī nākotnē tas nebūs citādi.

Jau Bībelē solīts: „**Kamēr pasaule pastāvēs, nemitēsies sēŗana un pļauŗana, vasara un ziema, diena un nakts**“.

Tas nozīmē, ka zemnieka darbs, zemnieka kāŗta un viņas likteņi tik cieŗi saistīti kopā ar zemi, ka viens no otra nav šķirami. Ja paraugāties, kas ir tie vīri, kuŗi noteic un vada mūsu valsts dzīvi, kas atrodas kultūrālo un saimniecisko posteņu priekŗgalā, tad, redzam, ka tie gandrīz visi nākuŗi no laukiem un ir zemnieku dēli.

Alfalts un kaltie akmeņi audzē trauslus raksturus, no kuŗiem tikai retais spēj pastāvēt dzīves vētrās un pārbaudījumos. Bet zemes elpa rūda vīrus. Klusā lauku istabiņa ar zemajiem ģriestiem, mazajiem lodziņiem un apsūnojuŗo jumtu ir latvju tautas seno tikumu, uzņēmības un varoņgara glabātāja. Gadiem ejot tā devusi mums lielus un stīprus vīrus, kuŗu vārdus pazīst ne tikai paŗu zemē, bet arī tālu ārpus tās robeŗām.

Bet brīŗiem arī nicināta un nonievāta bijusi ŗi mūsu gara milŗu auklētāja — lauku sēŗa. Nonievāts un zaimots bijis mūsu galvenais ģarīgo un saimniecisko vērtību krāŗjs — latvieŗu zemnieks. Tā tas bij tumŗajos verdzības ģados, kad dažādas naidīģas varas centās pazemot un apŗpiest visu latvisko, tā tas turpināŗās arī vēl beidzamā laikā, kamēr mūsu zemē noteikŗana bij politikāņiem. Vai tamdēļ brīnumš, ka patlaban nākas runāt par ļauŗu atpludināŗanu no pilsēŗas atpakaļ uz laukiem? Vai brīnumš, ka daudzi, tik daudzi pagrieŗuŗi muŗuru lauku sēŗai un devuŗies laimi meklēt pilsēŗā? Taŗu zemnieka stāvoklis un viņa darbs bij noniecināti un novārtā likti.

Bet jaunajā Latvijā tas kļuvis citādi. Tagad ģodā celts un cienīts ikviens ģodīģs darbs, vienalģa, lai to izpilda glezni maniķirēŗa vai arī tulznās sastrādāŗā roka. Tamdēļ latvju zemes araja ģaitas druvās un tīrumos paŗķīŗas raŗenāk kā jebkad. Bet tagadēŗā laikā mums ikvienam jāŗop citādam ne tikai darbā, bet arī domāŗanā, apzi-

noties un izprotot darba būtību un nozīmi. **Mums jātop lepnēm uz savu darbu.** Un lai nedomā neviens, ka tie uzdevumi un pienākumi, ko veic citu profesiju darbinieki ir nozīmīgāki, vērtīgāki, vairāk zināšanas prasoši.

Āgrāk daudzi tēvi domāja, ka bērns, kuŗam vēriģāka ģalva un skolā labākas sekmes mācībās, nav izraugāms par sava darba tiešo turpinātāju, bet tam vieta kauť kur cītur, ārpus tēva mājām. Tāds jāskolo par ārstu, mācītāju vai advokātu. Bet saimniecības vadīšana uzticama citam dēlam, kam prāts tik daudz pēc zināšanām nenesas.

Šādiem aizspriedumiem mūsu dienās vairs nedrīkst būt vieta. Neaizmirsīsim, ka taisni **lauksaimniecība ir visvairāk zināšanu un ģaišu ģalvu prasoša.** Paturēsim prātā, ka ikviena lauku māja patiesībā ir milzīga fabrika, kuŗā no visvienkāršākām izejvielām — zemes, ģaisa un ūdens — ar saules enerģijas piepalīdzību ražo cilvēka uzturam, apģērbam un labklājībai nepieciešamos produktus.

Lai šo sarežģīto darbu ģodam veiktu, vajadzģigas plašas zināšanas, ģaišs skats un lieli piedzģvojumi. Īsts lauksaimnieks nav tas, kuŗš tikai art, sēt un ražu ievākt prof. Mūsdienās zemturim jāprot darboties arī savas apkārtnes sabiedriskā dzģvē. Īsts lauksaimnieks nedrīkst apmierināties tikai ar to, ka viņš paēdis, apģērbies un izťiek bez parādiem. Tam jāģrib, jāprot un jāspēj daiľot savu māju, lai padarģtu lauku dzģvi un apstākľus ērtākus un patīkamākus sev un citiem. Mums jādaģlo arī sava ģimenes un ģara dzģve, izmetot no turienes ķildas, nesaticģbu, seklumu un citas peľamas ģpašģbas. Mums jāatrod laiks un iespēja paplašināt savas zināšanas un ģara pasaules apvāršņus, apmekľģjot lekcģjas, sarģkojumus, lasot laikrakstus un ģrāmatas, klausoties radio, braucot ekskursijās u. t. t. Tad lauku dzģve nelģksies vairs nepievilģģa un spēs saistģt atpakaľ dažu labu „pazudušo dēlu“ no pilsētas.

Zemnieka darbs ir atbildģgs un skaists, tamdēľ viņa darģtāģjiem pamats lepnēm būt uz lomu, kāda tiem piekrģť valstģ un sadzģvē. Zemnieks mūsdienās nav vairs nekāds „baurģs“, bet ģan valsts pamata akmens. Tas jāapzinās ikvienam. Un šģ atzģģa jāģpotē latvju jaunai paaudzei jau no bērna kājas.

Vācu profesors Zombarts raksta: „Lauksaimniecģba ir un palģks tģ saimniecģskās dzģves daļa, kuŗā vēľ arvien cilvēces dvēsele var spārnus izplest, jo lauksaimniecģbu nekad pilnģģi neiekaŗos un savā kalpģbā nedabģs ne kapitāģlģms, ne sociāģģģms. Ģars, kas valda zemnieku star-

pā, nekad nebūs kaila kapitālisma gars, jo zemtura dzīve pelņas kāre nav vienīgā valdniece un noteicēja. Mīlēstība uz zemes darbu, pieķeršanās dzimtai zemei, dziņa pēc neatkarības un patstāvības, dzimtu tradīcijas un vēl daudzi citi iemesli runā savu valodu.“

Šveices zemnieku vadonis Laurs saka: „Zemnieka darbs lielākā mērā nekā jebkurš cits, ir pamats ne tikai tautas saimnieciskai labklājībai, bet arī tautas garīgai attīstībai.“ Tamdēļ lai veic ikviens savu darbu apzinīgi un krietni. Mums jātop arī daudz aktīvākiem, jāsalauž vecā atturība un gausība, ja gribam panākumus gūt, kā to tautas Vadonis Dr. K. Ulmanis ļoti skaisti feicis: „Mums jācenšas savienot un apvienot labas jaunlaiku idejas ar pārbaudītiem veciem atzinumiem.“

Meldijām jaunām lai aizvijas pāri meldija vecā, ko arklis mums dzied!

A v o t i

- K. Ulmanis — Kā pacelt un padarīt ienesīgu mūsu lauksaimniecību. „Zemnieku Domas“ izdevums Rīgā, 1929.
- A. Grīns — Varoņu grāmata. „Varavīksne“ izd. Rīgā, 1935.
- N. Malta, prof. un P. Galenieks, priv. doc. Latvijas zeme, daba un tauta. Valters un Rapa izd. Rīgā, 1936.
- E. d. Balodis — Latviešu sabiedriski-saimnieciskie veidojumi tautiskās atmosfēras laikmetā. Latv. kooperatīvu izdevn. šav-ba Rīgā, 1935.
- K. Kundziņš, prāvests Dr. theol. — Mana mūža gājiens. Rīgas Latv. b-bas derīgu grāmatu nodaļas izdevums Rīgā, 1935.
- Kārlis Kundziņš — Smiltene. Valstspapīru spiestuves izdevums Rīgā.
- A. Maldups — Latvijas lauksaimniecība 1934. g. Valsts statistiskās pārvaldes izdevums Rīgā, 1935.
- E. Dambis, agr. — Mikrobioloģija un piensaimniecības bakterioloģija. „Rūķis“ izdevums Rīgā, 1935.
- * * * — Lauku darbs un zinātne. IX. agronomu zinātniskā kongresa darbi. Latvijas agronomu biedrības izdevums Rīgā, 1935.
- P. Abuls — Kur atradās Beverīna. Valtera un Rapas izd. Rīgā, 1924.
- A. Švābe — Latvju kultūras vēsture I. un II. sēj. „Kultūras Balsis“ izd. Rīgā, 1921.
- A. Kāpostiņš — Vidzemes zemnieku nemieri Kaugurmuižā 1802. g. Valsts arhīva raksti. Rīgā, 1924.
- J. Krodznieks — Zemnieku nemieri 1841. g. A. Gulbja apgādība. Rīgā, 1922.
- A. Švābe — Pagasta vēsture I. d. Rīgā, 1926.
- H. Enzeļiņš — Atskats Trikātas novada senatnē. Rīgā, 1931.
- * * * — Valdība un tauta. Pagalma izdevums. Rīgā, 1934.
- P. Kārkliņš — Kā ražot lētu un vērtīgu lopbarību. Autora izdevums. Rīgā, 1932.
- J. Krikščiūnas, Dr. — Die litauische Landwirtschaft. Verlag Žemes Okio Rūmai, Kaunas, 1933.
- P. Dermanis — Miežu šķirnes un viņu ražība Vecauce 1924.—1929. g. Latvijas universitātes raksti, 1931.
- P. Dermanis, priv. doc. — Auzu attīstība un šķirņu ražība Vecauce 1925.—1928. g. Autora izdevums. Rīgā, 1930.
- P. Dermanis — Pētījumi par kartupeļu audzēšanas paņēmieniem. „Lauksaimniecības mēnešraksts“ Nr. 4, 1934. g.
- P. Dermanis — Zirņu šķirnes. „Zemkopis“ Nr. 5, 1934. g.
- P. Dermanis, priv. doc. — Pļavu mēslošanas izmēģinājumi Vecauce 1926.—1929. g. Autora izdevums. Rīgā, 1931.
- P. Dermanis, priv. doc. — Izmēģinājumi ar lopbarības sakņaugiem laikā no 1929.—1921. g. Vecauce. „Lauksaimniecības mēnešraksts“ Nr. 10, 1932. g.

- J. Vārsbergs, doc. agr. — Zāļāju mēslošana. Latvijas lauks. centrāl-biedrības izd. Rīgā, 1929.
- E. Cinis, agr. — Intensīvas saimniekošanas paņēmieni Rudbāržu muižā. Autora izdevums 1934. g.
- * * * — Priekuļu lauks. izmēģinājumu un selekcijas stacijas darbības pārskats par 1931./32. g. un 1932./33. g. Rīgā, 1932.
- K. Bambergs — Kaliji un natrijs kā augu barības vielas un viņu saturs Latvijas aņamzemes. „Zemkopis“ Nr. 3, 1929. g.
- Mednis, agr. un P. Lezdiņš, agr. — Kā maksīgie mēsli atmaksājas. Valmieras apr. valdes agronomiskās nodaļas izdevums. Valmierā, 1930.
- A. Staune, agr. — Kas lauksaimniekam vērā ņemams brūza miežus audzejot. Linkopju centrālās sav-bas izd. 1932. g.
- J. Grinblats, Skrundas raj. agr. — Kā mēslosim cukurbietes. Kurzemes Lauks. Biedribu Sav-bas izdevums. Skrundā, 1932. g.
- J. Krikščiūnas, Dr. agr. — Sekime vientik Lietuvoje išaugintu veisliu seklos. Kaunas, 1932. m.
- A. Jakob, Dr. — Fortschritte der Agrikulturchemie seit 1918. Verlag Chemie, G. M. B. H., Berlin, 1931.
- Jegor von Sivers — Smiltē. Verlag von N. Kymmēl. Riga, 1872.
- K. Ramziņš, agr. — Nodrošināsim labas līnu šķiedras un labu sēklu iegūšanu. Lauks. pārvaldes izd.
- M. Cehentner, Landwirtschaftsassessor — Bessere Qualität durch richtige Düngung. Berlin, 1931.
- Allemeyer, Dr. — Müssen wir die Lehm- und schweren Böden mit Kali düngen? „Hannoversche Land- und Forstwissenschaftliche Zeitung“, Nr. 36, 1928.
- Tacke, Dr. h. c., prof. — Moorkultur. Bremen, 1933.

**Smiltenes - Palsmanes - Aumeisteru - Gaujenes
krāj- aizdevu kases**

Bilance uz 1935. gada 31. decembri.

Aktīvs.

Kase	9672,69
Tekošs rēķins Latvijas Bankā	4737,78
Tekošs rēķins un noguldījums pastā	61370,12
Tekoši rēķini un noguldījumi citās kredit- iestādēs	1153,12
Vērtspapīri*) un dalības naudas	79337,49
Aizdevumi lauksaimn. uz atvieglotiem no- teikumiem par 5%	396100,—
Aizdevumi uz vispārējiem noteikumiem	685874,—
Nokavēti maksājumi.	146541,88
Inventārs	4232,70
Izmaksāti procenti	47219,54
Tekoši izdevumi	24872,31
Pārejošas summas	3594,13

Ls 1464705,76

Pasīvs.

Pamatkapitāls	122228,60
Rezerves kapitāls	48888,97
Termiņa noguldījumi	74471,65
Beztermiņa noguldījumi	446130,17
Speciāls tekošs rēķins Latvijas Bankā	662366,65
Ieņemti procenti	85275,81
Pārejošas summas	19256,80
Pārējie pasīvi	6087,11

Ls 1464705,76

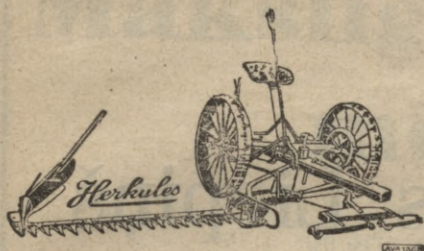
1242 biedru neaprobežota atbildība.

Par termiņa noguldījumiem kase maksā 5,5% un bez-
termiņa — 5%.

Par aizdevumiem lauksaimniekiem uz atvieglotiem no-
teikumiem aprēķina 5% un par aizdevumiem uz vispār-
rējiem noteikumiem — 7%.

Lauksaimnieku vajadzībām

piedāvā no ikšesonas krājuma:

Sēklas,
Mākslīgus mēslus,
Spēkbarību u. t. t.

Voldemārs Majors, Rīgā, Vaļņu ielā 2
Tālr. 22406 un 31420

Aizsargu, aizsardžu un citu vajadzībām:

Formas cepures, siksnas
Visas zīmotnes

Dāmu rokas
somas
skaisti, jauni paraugi

Spec. ādas cimdi ar siltu odēri
Ceļojuma koferi un somas visos lielumos
Portfeļi, vēstuļu somas
Naudas maki

Rītkurpes, no kamiļspalvas un ādas
Bloknoti, kabatas portfeļi un naudas
maciņi (ar Rīgas skatiem un latviskiem ornamentiem krāsās)
Pašražoti, krās., viengabalaini
Karogi un karodziņi
Suņu, medību un sporta
piederumi u. t. t.

Tirdzniecības-rūpniecības akc. sabiedrība

A. Ratfelders, Rīgā

Kaļķu ielā 11

Tālr. 23216 un 20182

Pasūtījumus un izlabojumus izpildam arī pa pastu ātri un
noteiktā laikā. Mērenas cenas

Hermanis Liepiņš

būvuzņēmējs

Rīgā, Artilērijas ielā Nr. 35.

Smiltenes piensaimnieku sabiedrība

dib. 1910. gadā

SMILTENĒ, Mūrnieku ielā Nr. 2

Tālrūnis 14

Mākslīgos mēslus

un arī visas pārējās piensaimniecībā
un lauksaimniecībā nepieciešamās
preces izdevīgi iegādāties no

Latvijas piensaimniecības centrālās savienības

tieši, vai caur vietējām piensaim-
nieku sabiedrībām.

Tālrūņi Nr.: 30360, 24182, 34778

Trikatas piensaimnieku sabiedrība

dib. 1921. g.

Krējošanas punkti:

Jaunklīdzē,

Plāņos,

Vecvālē un

Brenguļos

Tālrūnis: Trikāta 18

Augstu un drošu ražu iegūšanai
nepieciešams

superfosfāts

Superfosfātfabrika
Mīlgrāvī, pie Rīgas, a/s.

Iepazīsties ar dzimto zemi un viņas krāšņumiem!

Kalnu un dārzu pilsēta

SMILTENE

Kalni Upes Ezeri Liels parks

Cērtenes pilskalns 2 klm.

Bij. Rīgas virsbīskapa pilsmuiža pašā
augstākā Smiltenes kalnā.

Redzāma visa Smiltenes panorāma.

Slēpotājiem

lieliskas kalnu nogāzes.

SMILTENES PILSĒTAS VALDE

(2,82)

Sintētisko slāpekļa mēslu p
dažādiem a
laikos sav

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0307027938

Virsmēslojumam ziemājiem, vasarājiem un sakņaugiem —

Kaļķa salpetri IG

ar 15,5% slāpekļa un apmēram
28% kaļķa, līdzinās apmēram
50% ogļskābā kaļķa;
(iedarbība ātra);

Kultivētām ganībām un pļavām un timotipam —

Kaļķa amonija salpetri

ar 16% slāpekļa un apmēram
45% ogļskābā kaļķa;
(iedarbība ātra un reizē ilgstoša);

Kartupeļiem —

Sērskābo amonjaku

ar 20,6% slāpekļa;
(iedarbība lēna);

Visiem dārz- un laukaugiem —

Pilnmēslojumu Nitrofoska IG

ar 14% slāpekļa
14% fosforskābes,
18% kalija un
8—10% kaļķa.

agv

Vislielākā izšķērdība mēslojot bez

40% kalija sāls

jo **bez kalija** zemas un nedrošas
ražas

bez kalija raža cieš no rūsām,
milturasām, kaitekļiem,
saveldrējas u. t. t.

bez kalija citi mākslīgie mēsli
neatmaksājas.

